nepalmag.com.np

ISSN 2631-2298

आइतबार • २४ कात्तिक २०७६ • मूल्य रु. २५

नेपाल

राष्ट्रिय साप्ताहिक

ध्रुवीकरणको दक्षिणी डिजाइन

दिल्ली संस्थापनको इसारामा तेस्रो शक्ति निर्माण प्रयास

पूर्वमाओवादीमा यौनकाण्ड : अरूलाई जनकारबाही, आफ्नालाई उन्मुक्ति

GHORAHI
CEMENT INDUSTRY
ISO 9001:2015
ISO 14001:2015
ISO 45001:2018
Certified Company

TRIVENI
A Promise for Life

सगरमाथा सिमेन्ट

जुनी जुनीलाई...

५०
कि.ग्रा. तौल
ने. गु.न. ४९
सगरमाथा सिमेन्ट
O.P.C
साधारण पोर्टल्याण्ड सिमेन्ट
गुणस्तरीय उत्पादन
घोराही सिमेन्ट इन्डष्ट्री प्रा. लि.
लक्ष्मीपुर गा.वि.स., दाङ
१००% नेपाली
सगरमाथा गोल्ड
P.P.C
पोर्टल्याण्ड पोजोलाना सिमेन्ट

www.ghorahicement.com.np | www.facebook.com/ghorahi.cement

AMBE STEELS
दीर्घायु भवः

AMBE GROUP

विकास सम्भव छ, मजबुत निर्माणले
मजबुत निर्माण बन्छ अम्बे स्टील्स्ले

अम्बे स्टील्स्
जे बन्छ, दिगो बन्छ

ने ग्र १९१
नेपाल गुणस्तर
प्रमाण चिन्हद्वारा सम्मानित ।

8mm देखि 32mm
सम्मको Size मा

CERTIFIED ISO 9001:2008 COMPANY

Fe500 gradesteels

UTM TESTED

TMT STEEL BARS

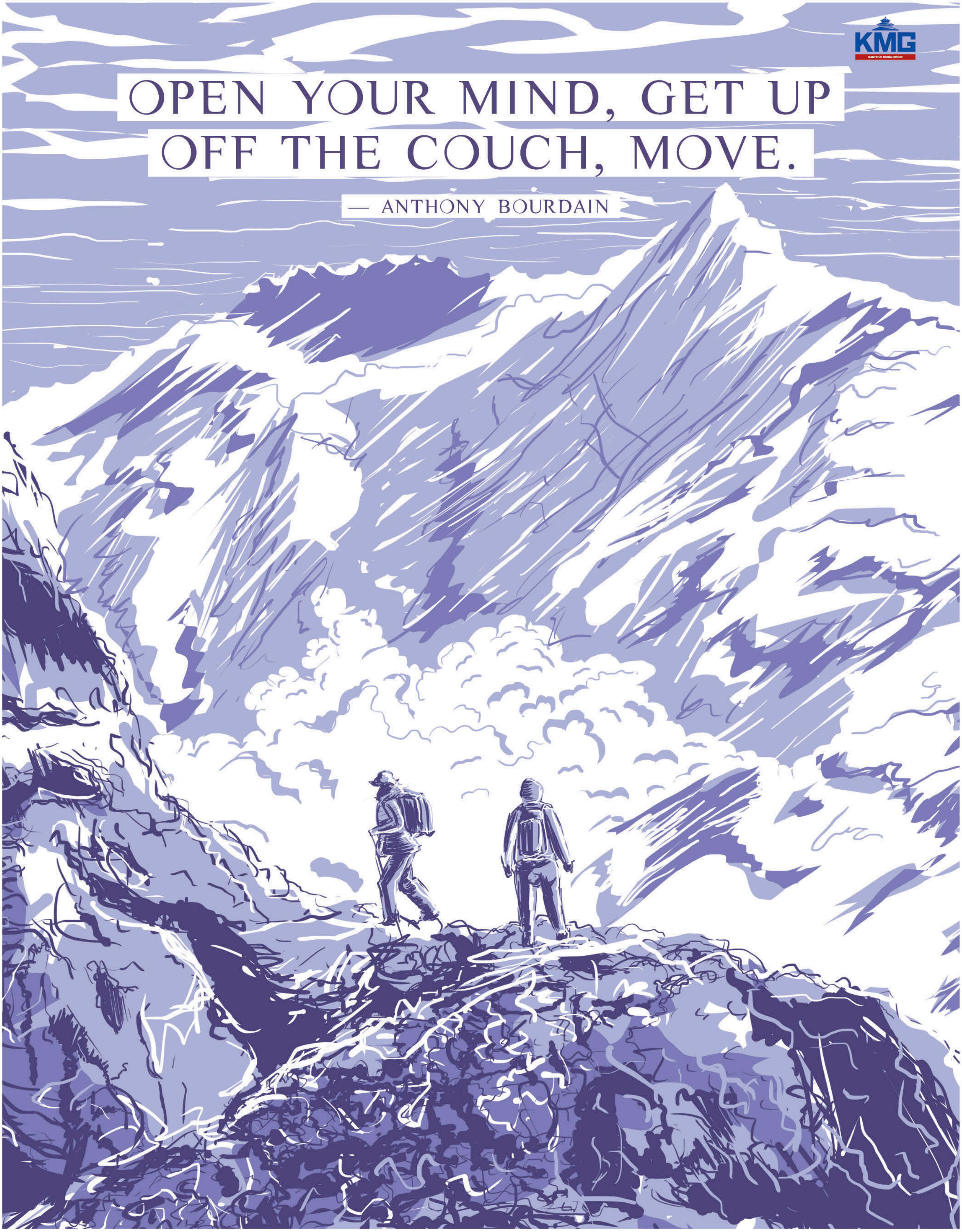
KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP
OPEN YOUR MIND, GET UP
OFF THE COUCH, MOVE.
— ANTHONY BOURDAIN

From Doramba to Lwang, Chung Jung to Chhaimale, join The Post's journalists on detours to destinations across the country, and abroad. We travel everywhere, on our own, without fear or favour.

kathmandupost.com/travel

THE KATHMANDU POST
WITHOUT FEAR OR FAVOUR

K. L. DUGAR GROUP

AURA

NOW IN NEPAL

Joy of Freshness

Works on Low Voltage

Longer Freshness

Larger Freezer Space

Toughened Glass Shelves

10 YEARS* WARRANTY

AURA INTELLIGENT REFRIGERATORS

Available in 190 liters to 230 liters

* CONDITIONS APPLY

Smart Appliances P Limited

CORPORATE OFFICE:
CHARKHAL, DILLIBAZAR, KATHMANDU, TEL: 01-4443119

COMPANY SHOWROOM:
KATHMANDU: CHARKHAL, DILLIBAZAR, TEL: 01-4436920
BIRATNAGAR: JAIN BHAWAN, MAIN ROAD, TEL: 021-522758

FOR SERVICE:
Toll Free No.: 16600110090, For Dealership: 9801105114

भित्र
आइतबार, २४ कात्तिक २०७६ (वर्ष २०, अंक १४)
Nepal National Weekly, 10 Nov 2019 (Vol. 20, No. 14)

अरूलाई जनकारबाही आफ्नालाई उन्मुक्ति | १७

वज्रयानको मूलथलो | ३८

सम्पादकीय | ५
प्रतिक्रिया | ६
प्रवेश | ८
परिहास | १०
स्मरण | १६
महरामाथिको अभियोग कति बलियो ? | २१
सीमा रक्षक गोठाला | ३६
संवाद : भीमदेव भट्ट | ३७
रङ | ४८
पुस्तक | ५०
तीन किताब | ५१
कोलाज | ५२
नेपाल मण्डल | ५४
नोटबुक | ५६

१२
हाम्रो नेपालमा
पुर्ख्यौली पिङ

१४
प्रदेश ५
खुम्चिँदै अन्न भण्डार

२२
आवरण
राजनीतिक ध्रुवीकरणको भित्री तयारी

२८
(अ) सहमति
भास्कर गौतम

३२
शिक्षा
निजीकरणको गाँठो

३४
अन्तर्वार्ता
गिरिराजमणि पोखरेल

४२
क्रिकेट
कप्तानी इनिङ्स

४५
पर्यटन
कर्णालीलाई पूर्वाधार खोइ ?

सम्पादकीय

प्रधानमन्त्रीको स्वास्थ्यबारे खोजी पत्रकारिता !

भारतीय राष्ट्रिय कंग्रेसकी अध्यक्ष सोनिया गान्धीको स्वास्थ्योपचारबारे सूचना लुकाएको भनेर केही वर्षअघि भारतमा चर्को आलोचना भएको थियो । हाम्रै देशमा नेताद्वय कृष्णप्रसाद भट्टराई, मनमोहन अधिकारीका अन्तिम दिनबारे समयमै सही सूचना प्रवाह गरिएन । दिवंगत भइसक्दा पनि औपचारिकताका लागि अनावश्यक समय खर्चने प्रवृत्ति छ । समृद्ध लोकतन्त्र मानिने अमेरिका-बेलायततिर पनि कतिपय नेता र सार्वजनिक जीवनमा रहेका व्यक्तिले आफ्नो स्वास्थ्यबारे वास्तविकता सार्वजनिक भए जनतामा गलत सन्देश जाला भनी हच्किने गरेको पाइन्छ ।

कतिपय भन्छन्, 'स्वास्थ्य भन्ने विषय बिल्कुलै व्यक्तिगत मामिला हो, यसमा अरूको चासो किन ?' प्रधानमन्त्री केपी ओली अघिल्लो साता मिर्गौलाको डायलासिस गर्न ग्रान्डी हस्पिटलमा बस्दा उठेका टिप्पणीबारे उनकै सचिवालयका तर्फबाट यस्तो किसिमको जवाफ सुनियो । अनि समयमा सूचना प्रवाह गर्नबाट सचिवालय पछि हटेको देखियो । ओली उपचाररत ग्रान्डीले ढिलो गरी विज्ञप्ति मात्रै प्रकाशित गर्‍यो । नियमित स्वास्थ्य बुलेटिन जारी गर्न चाहेन ।

१२ वर्षअघि मिर्गौला प्रत्यारोपण गरेका प्रधानमन्त्री ओली उपचारका लागि अस्पताल भर्ना भएको यो पहिलो पटक होइन । देशमा मात्र नभएर उनले विदेशमा समेत उपचार तथा स्वास्थ्य परीक्षण गराउँदै आएका छन् । तर कुनै पनि समयमा उनको स्वास्थ्यबारे प्रस्ट जानकारी दिने गरिएको छैन ।

यसपल्ट पनि 'स्वास्थ्य स्थिति सामान्य' रहेको दाबी गरिँदै गर्दा प्रधानमन्त्रीको १३ कात्तिकदेखि नै अति सघन कक्ष (आईसीयु) मा राखेर उपचार भइरहेको थियो । मिर्गौला रोगीका लागि डायलासिस नियमित प्रक्रिया हो । हाम्रा संवाददाता रविराज बरालले यसबारे *नेपाल* अनलाइनमा विस्तृत रिपोर्ट गरेका छन् । तर सम्बद्ध स्रोत नै सूचना लुकाउन लाग्दा राष्ट्रको प्रमुख कार्यकारी व्यक्तिबारे कतिपय सञ्चार माध्यममा अफवाह पनि प्रवाहित भए । कुनै एउटा गल्तीवश जाने खबरका कारण अरूले चुकाउने मूल्य यस्तोमा महँगो पर्न आउँछ ।

पछिल्लो पटक एक साताको फरकमा ओली दुई पटक सिंगापुर पुगेका थिए, उपचारका लागि । १८ देखि २७ साउन र ५ देखि १९ भदौ गरी त्यहाँ ओलीको 'प्लाज्मा फेरेसिस' गरिएको थियो । एक साता नबित्दै पुनः उपचारका लागि सिंगापुर जाने चर्चाबीच प्रधानमन्त्रीको स्वास्थ्यबारे देशवासीलाई थाहा नदिइएको भन्दै सोसल मिडियामा चर्को आलोचना भयो ।

गत ५ भदौमा ओली सिंगापुर जानुअघि निजी चिकित्सक प्राडा दिव्यासिंह शाहले विज्ञप्ति जारी गरेकी थिइन् । त्यसअघि ओली १८ देखि २७ साउनसम्म सिंगापुरको नेसनल युनिभर्सिटी अस्पतालमा उपचार गराएर फर्किएका थिए । मिर्गौलाले सामान्य अवस्थामा काम गर्न नसक्ने भएकैले नियमित डायलासिस गर्नु परेको हो । तर प्रधानमन्त्रीको निजी सचिवालय उनको स्वास्थ्य अवस्थाबारे नागरिकलाई सही ढंगले जानकारी गराउन भने अनिच्छुक देखिएको छ । बरु सचिवालयका जिम्मेवार अधिकारी सोसल मिडियामा आफूअनुकूल हुने जानकारी वा लिंक सेयर गरिरहेका देखिन्छन् ।

सूचनाको हक र नागरिकका अधिकारबारे विगतमा बोलेर, लेखेर नथाक्नेहरू अहिले शक्तिमा छन् । प्रधानमन्त्रीको स्वास्थ्यबारे समयमा सही सूचना दिएर जनतालाई दिग्भ्रमित हुनबाट तिनले सघाएको खोइ ? सरकारका प्रवक्ता गोकुल बाँस्कोटाले केही महिनाअघि पत्रकारलाई क्याबिनेटका निर्णय आफूले लुकाउने सगर्व घोषणा गर्दै त्यसलाई पत्ता लगाएर खोज पत्रकारिता गरिहेर्न चुनौती दिएका थिए । के अब प्रधानमन्त्रीको स्वास्थ्यबारे पनि प्रेसले खोजी पत्रकारिता गर्नुपर्ने बेला आइसकेको हो ?

नागरिकलाई आफ्नो करले पालिएका, आफूहरूप्रति उत्तरदायी व्यक्तिको स्वास्थ्यस्थितिबारे समयमा सही सूचना जान्न पाउने अधिकार छ ।

कान्तिपुर पब्लिकेसन्सका लागि अध्यक्ष तथा प्रबन्ध निर्देशक : **कैलाश सिरोहिया** निर्देशक : **स्वस्तिका सिरोहिया** सम्पादक : **बसन्त बस्नेत** सहायक सम्पादक : **सन्तोष आचार्य** नायब प्रमुख संवाददाता : **राजकुमार बानियाँ** वरिष्ठ संवाददाता : **जनक नेपाल, माधव बस्नेत** सहायक वरिष्ठ संवाददाता : **योगेश ढकाल, मनबहादुर बस्नेत, गोकर्ण गौतम** संवाददाता : **सुनिता लोहनी, यम बम** डेस्क : **गोकुल अर्याल, गुरुङ सुशान्त** डिजिटल : **रविराज बराल** तस्बिर : **रवि मानन्धर** (संयोजन), **सरोज बैजु** सज्जा : **चन्द्रकुमार प्रजापति** (संयोजन), **घनश्याम डंगोल, यमन मानन्धर, सुनीता अधिकारी** कार्टुन/ग्राफिक्स : **रवीन्द्र मानन्धर** मार्केटिङ : **असुरारी ज्ञवाली, सन्तोष ढकाल**

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि., सेन्ट्रल बिजनेस पार्क, थापाथली, काठमाडौं, पो.ब.नं. ८५५९, फोन नं : ५१३५००० (एक्सटे. १६२२), फ्याक्स : ५१३५०२५, विज्ञापन : ५१३५००० (एक्सटे. ११०७), ग्राहक सेवा : ५१३५००० (एक्सटे. १२१३), इमेल : nepalmag@kmg.com.np, पृथ्वी प्रिन्टिङ प्रेस (प्रा.) लि. काठमाडौंमा मुद्रित, प्रकाशन मिति : १७ कात्तिक २०७६, का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि

प्रतिक्रिया

अमेरिकी आशंका

चिनियाँ राष्ट्रपति सी चिनफिङको गत २५ असोजमा भएको नेपाल भ्रमणले पश्चिमा राष्ट्रको नेतृत्वकर्ता अमेरिका सशंकित भएको देखियो *(आक्रामक चीन, सशंकित पश्चिम, १७ कात्तिक)* । खासगरी नेपालको सत्तारूढ नेकपा र चिनियाँ कम्युनिस्ट पार्टीबीचको गठजोडलाई अमेरिकालाई मन पराएको देखिएन । चिनियाँ राष्ट्रपति सीको नेपाल भ्रमणका बेला भएको २० बुँदे सम्झौता-समझदारी कार्यान्वयनमा गए अमेरिका थप चिढिने निश्चित छ । नेपालले हस्ताक्षर गरिसकेको बीआरआई परियोजनामा पनि पश्चिमा मुलुक बेखुस देखिएकै छन् । अझ अमेरिकी चाहनाको इन्डो-प्यासिफिक रणनीतिमा नेपाल सहमत होस् भनेर जोड दिँदै आएको छ ।

■ **अविनाश आचार्य**

चन्द्रागिरि नगरपालिका, काठमाडौं

खत माफ

१२ वर्ष पुरानाको रौतहट बमकाण्डको फाइल खुलेपछि पूर्वमन्त्री आफताव आलमबाट भएको कर्तुतबारे जान्न पाइयो *(अपराधको आडमा चलेको एउटा 'छुट्टै राज्य', १७ कात्तिक)* । आलम प्रकरणले नेपालको राजनीति कतातिर गएको रहेछ भन्ने पनि देखाउँछ । राजनीतिलाई पेसा बनाएर जनतालाई इँटाभट्टामा मार्दासमेत प्रहरी प्रशासनबाट निष्पक्ष छानबिन नहुनु खेदजनक छ । उपल्लो तहको राजनीतिक नेतृत्वको छहारीबिनै आलमले यस्तो जघन्य अपराध गरे होलान् भन्ने कल्पनै गर्न सकिँदैन ।

■ **अख्तारुल हक**

गढीमाई नगरपालिका, रौतहट

नेपाल-चीन सम्बन्ध

नेपालसँगको चीन सम्बन्ध प्रजातान्त्रिक रूपमा पहिलोपल्ट निर्वाचित सरकारका प्रधानमन्त्री बीपी कोइरालाले अगाडि बढाएका हुन् *(चिनियाँ ड्र्यागनका पदचापहरू, १० कात्तिक)* ।

हुन त ०१७ सालतिरै राजा महेन्द्रले प्रजातन्त्रको भ्रुण हत्या गरी आड लिएको चिनियाँ प्रभाव, चीनले नेपाललाई खान्छ भन्ने देशी-विदेशी सञ्चार माध्यममा प्रचार हुनु, रमाइलो मेलामा चीनको प्रभुत्ववादी अवस्थिति देखिनु आदि यी सबै घटनालाई बीपीले अडिट फर्मुलाको प्रयोग भनेका थिए । सरस्वती सदनमा विद्यार्थीको कार्यक्रममा विवाद भएसँगै रत्नपार्क पुगेर चिनियाँ स्टल जलाउने निर्णय बुद्धिमत्तापूर्ण थिएन । यी घटना त्यतिबेलाका नेविसंघ नेता शेरबहादुर देउवाकै नेतृत्वमा भएका थिए ।

■ **तारानाथ गौतम 'पाखे'**

पोखरा-५, कास्की

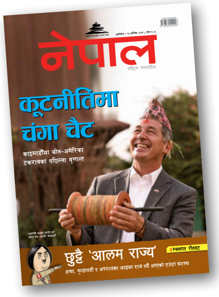

प्रतिक्रियाका लागि
nepalpatra@kmg.com.np
लेख रचनाका लागि
nepalmag@kmg.com.np

@NepalMagazine
@NepalMagazine
@nepalmagazine

ट्वीट

कूटनीतिमा चंगा चैट
Trailokya Raj Aryal @Trailokyaaryal

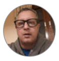

के साँच्चै हाम्रा विश्लेषकले भनेजस्तो छ र ? दुई-तीन कुराले अचम्म लाग्छ । रणनीतिक होडबाजी हो भने हतियार त कसैले दिएको छैन । आर्थिक सहयोग पनि त्यस्तो वाह भन्ने खालको छैन भने यो रणनीतिक होडबाजी भन्ने कुरो हाउगुजीजस्तो मात्रै हो कि ? नेपालसित भौगोलिक स्थितिको फाइदा उठाउने न सामरिक, न त आर्थिक तागत नै छ । अविकासको कारण हाम्रो आफ्नो कमजोरी होइन, शक्ति राष्ट्रको चलखेल भन्ने भाष्यलाई बढावा दिएर देशमा एउटा डरलाग्दो राष्ट्रियता त फैलाउँदै छैनौं ? दुइटा छिमेकीको द्रुत विकास । हामी जहाँको तहीं । गरिब र कमजोर मुलुकमा कूटनीतिक चलखेलभन्दा पनि कूटनीतिक, रणनीतिक बाँडफाँट हुन्छजस्तो लाग्छ ।

Jaya Singh Mahara @ourjaya

काठमाडौंमा चीन र अमेरिकाको शक्ति संघर्षबारे ब्याक टु ब्याक गज्जब पढ्न पाइयो ।

नवउद्यमबाटै समृद्धि (तीन किताब)
Binod Sijapati @binsija

बिरामी र आशयहरूको सेवामा चुर्लुम्म डुबेका डाक्टर साहेबलाई पनि विविध विषय पढ्ने समय हुँदो रहेछ भन्ने थाहा पाउँदा खुसी लाग्यो ।

ज्यापर भिटेनका १० रोचक तथ्य
Arun Shah™ @shah_arun_

सन्देशमूलक पनि गाएका भनेर भिटेनले गाएको छाडा गीतलाई पनि खुला छाडिदिने ?

पोस्ट

जनता मार्न खोज्ने विकासको डोजर
Tikachandra Oli

गाउँलेलाई बाटोको महत्त्व थाहा हुँदैन । यो भिडियो आएर भाइरल भएको मात्र हो । नेपालका हरेक गाउँको अवस्था यस्तै हो । बाटोले गाउँ नै विकास हुन्छ भन्ने थाहा नपाई हरेक गाउँले विरोध गर्छन् । बाटो पुगेर सुविधा उपभोग गरेपछि मात्र बाटोको महत्त्व बुझ्छन् । आफ्नै ठाउँको विकास रोक्ने यी फटाहालाई तह लगाउन गाह्रो छ । त्यसैले यस्तो गरेको हुनुपर्छ । यो भिडियोलाई गलत अर्थ लगाइएजस्तो लाग्यो ।

आलमको 'छुट्टै राज्य'
DM Rai

सुन्दा पनि कहाली लाग्ने । कसरी सहेर बसेका होलान्, त्यहाँका मान्छे ?

सकसमा साम्राज्ञी
Bhim Thapa

प्राविधिक ज्ञान छ, लगानी गर्ने रकम छ तर मूल कुरो प्रभावशाली कथा र स्क्रिप्ट हो । यी प्राविधिक कुरा सजिलोसँग पाइँदैन । यसका निम्ति आह्वान गर्नुपर्छ, खोज्नुपर्छ, फरक सोचाइ, फरक शैली, फरक मस्तिष्क । होइन भने जतिसुकै खर्च गरून्, जस्तै कलाकारमार्फत अभिनय गराऊन् । सिनेमा घरमा प्रदर्शन हुँदा न लगानी उठाउन सक्छ, न त दर्शकको माया पाउन ।

KANTIPUR PUBLICATIONS PVT. LTD.

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

gkfn Dofulhg
ca APP df klg

नेपाल
तस्विर/भिडियो
शीर्षक
विपत्तिलाई निम्ता
माछाप्रेमीलाई बल्छी
विचार
आवरण टिप्पणी» कालो धनको कालो
विमानस्थलमा विपद्
त्यो मार्क्सको घाउ, यो प्रजातन्त्रको मृत्यु
अर्थतन्त्रको भूराजनीतिक भुमरी
मुख्य समाचार
प्रधानमन्त्री ओलीलाई मानार्थ विद्यावारिधि उपाधि
भारतीय गाडीबाट डेढ करोडका अवैध सामान र १ सय ६७ किलो चरेस
भाटभटेनी सुपरमार्केटमा लागेको आगो नियन्त्रणमा
समसामयिक
जीवनशैली
अर्थ

आजै डाउनलोड गर्नुहोस् ।

GET IT ON Google Play
Available on the App Store

प्रवेश

सोझै

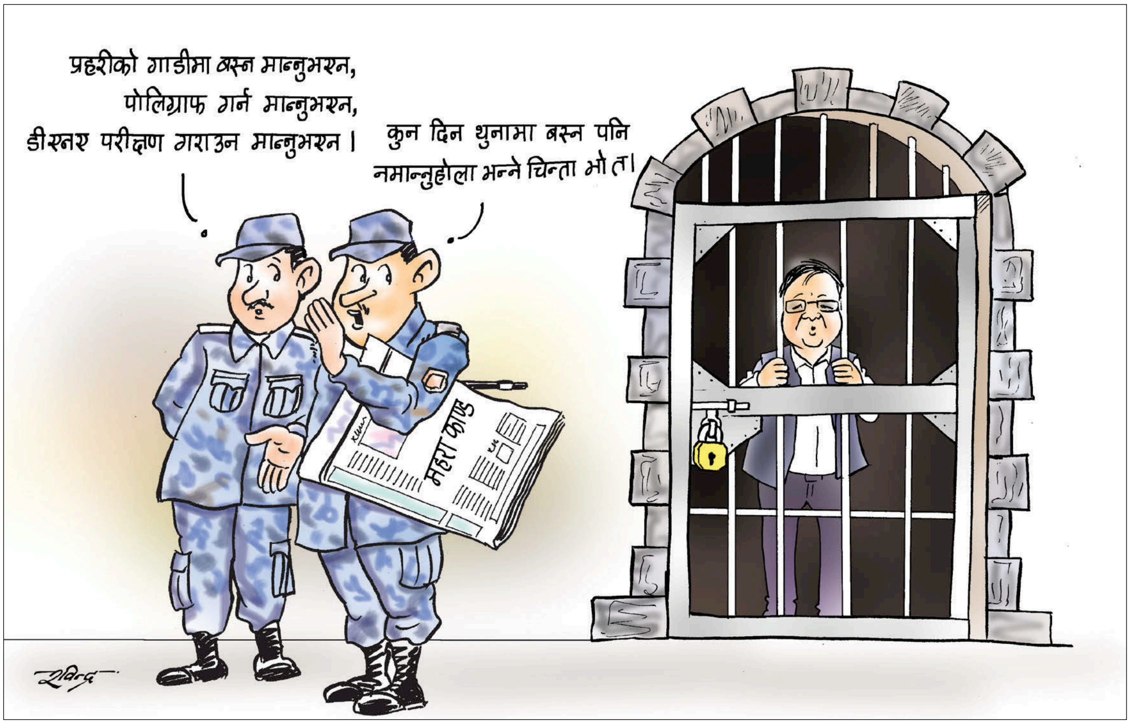
प्रहरीको गाडीमा बस्न मान्नुभएन,
पोलिग्राफ गर्न मान्नुभएन,
डीएनए परीक्षण गराउन मान्नुभएन ।
कुन दिन थुनामा बस्न पनि नमान्नुहोला भन्ने चिन्ता भो त।
महरा काण्ड
रविन्द्र

साताका चर्चित

भोजराज भाट
फिल्मकर्मी

👍

एसियाली फुटबल महासंघद्वारा १० हजार अमेरिकी डलरको ड्रिम अवार्ड ।

नुजन श्रेष्ठ
जुडो खेलाडी

😮

अमेरिकाको डलासमा सम्पन्न ब्राजिलियन जी जुजित्सु वर्ल्ड लिग-२०१९ मा स्वर्ण पदक ।

सन्दीप लामिछाने
क्रिकेटर

❤

क्रिकेटमन्थली वेबपोर्टलको सर्वेक्षणमा सन् २०१८-२०१९ सम्म टी-२० खेल्ने सूचीको शीर्ष स्थान ।

रञ्जीत साह
साइकल यात्री

😮

१८ दिन ७ घन्टा साइकल यात्रा गरी सगरमाथा आधार शिविरमा पुग्न सफल ।

बसरुद्दिन अन्सारी
नेसनल मेडिकल कलेज सञ्चालक

👎

नियमविपरीत असुलिएको शुल्क फिर्ताको माग गर्दै आन्दोलनरत विद्यार्थीमाथि बाउन्सर लगाएर सांघातिक आक्रमण ।

मुलुकबाहिर

भान्साको चित्रले अर्बपति

कहिलेकाहीं जिन्दगी रंगमञ्चमा देखाउने नाटकभन्दा कम हुंदैन । नपत्याए पढ्नुस्, तलको कुरा ।

न्युजडटस्काइडटकमका अनुसार एक वृद्धाको घरको भान्सामा झुन्ड्याइरहेको चित्र अर्बमा बिक्री भएको छ । उत्तरी फ्रान्समा ९० वर्षीया वृद्धाले घरको फर्निचर बेच्ने क्रममा त्यो पेन्टिङ एक पसलेले देखे । उनलाई पेन्टिङ बहुमूल्य हुन सक्ने भन्दै त्यसको मूल्यांकन गर्न सुझाए ।

अन्ततः एयाक्टिअन अक्सन हाउसले सो पेन्टिङ क्रिस्ट मक्ड शीर्षकमा सिमाबुएले १३ औं शताब्दीमा बनाएको पत्ता लाग्यो । उक्त पेन्टिङ २४ मिलियन युरोमा बिक्री भएको थियो । प्राचीन पेन्टिङमा यसको बिक्री विश्व रेकर्ड भएको विज्ञले बताएका छन् ।

पेन्टिङ दशकौंसम्म भान्सा कोठाभित्र चुलोमाथिकै भित्तामा टाँसिएको थियो । ती वृद्धाले पेन्टिङ धर्मसम्बन्धी साधारण चित्र होला भन्ठानेकी थिइन् । कला समालोचकले सो पेन्टिङ सिमाबुएलले सन् १२८० को अवधिमा बनाएको अनुमान गरेका छन् । पेन्टिङमा जिसस क्राइस्टलाई झुन्ड्याएर मारेको र त्यस अगाडिको कथा समेटेर सिमाबुएलले आठ वटा पेन्टिङ बनाएका थिए । सिमाबुएल इटालियन पुनर्जागरण कालका पूर्वज मानिन्छन् । **ने**

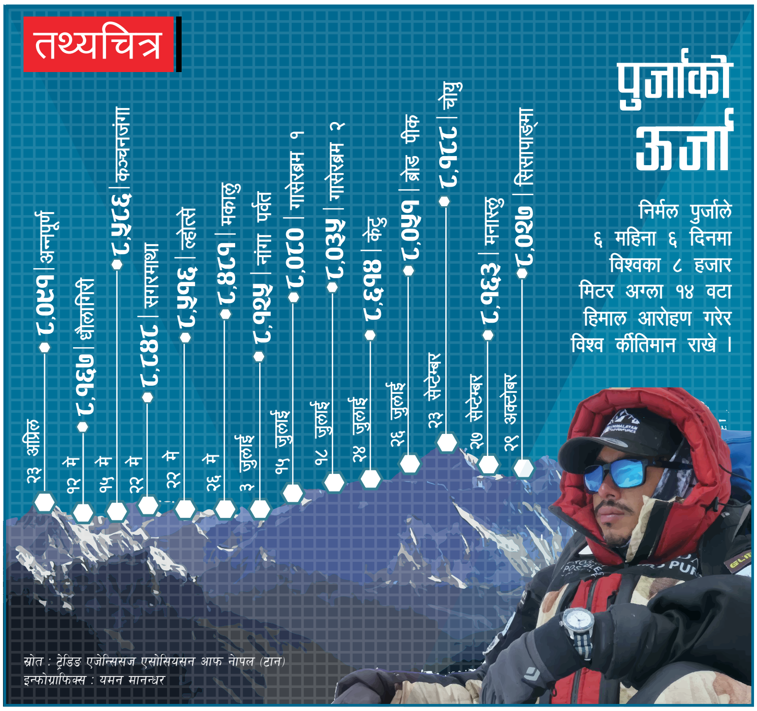

तथ्यचित्र

पुर्जाको ऊर्जा

निर्मल पुर्जाले ६ महिना ६ दिनमा विश्वका ८ हजार मिटर अग्ला १४ वटा हिमाल आरोहण गरेर विश्व कीर्तिमान राखे ।

स्रोत : ट्रेडिङ एजेन्सिसज एसोसियसन आफ नोपल (टान)
इन्फोग्राफिक्स : यमन मानन्धर

त्यस बखतको नेपाल

नेपाल
कसले रोकेको छ वार्ता ?

मागिरहने र नदिइरहने विवाद

के न्यायालयले पनि सूचनाको हकबाट वञ्चित हुनुपर्छ ? प्रसंग असार १४ गतेको प्रतिनिधि सभाको बैठकको हो । त्यस दिन प्रतिनिधिसभाको बैठकमा सांसदहरूद्वारा नुवाकोट क्षेत्र-१ को पुनः मतगणनाको विषयलाई लिएर छलफल भयो । जुन कुरा संसद्मा गर्न संविधानले बन्देज गरेको छ । एमालेका सांसद्हरु उक्त फैसला गर्ने न्यायाधीश प्रमोद विजयीलाई कपूतको संज्ञा दिन पनि पछि परेनन् । यसबाट अदालतको अवहेलना भएको भनी अधिवक्ता रविराज भण्डारीले सर्वोच्च अदालतमा रिट निवेदन दर्ता गराएपछि सर्वोच्च अदालतले सूचना प्राप्त गर्ने मनसायले उक्त दिनको रेकर्ड भए पठाइदिने भनी संसद् सचिवालयलाई पत्र लेखी पठायो । संसद्मा सांसदहरूद्वारा बोलिएका कुरा विशेषाधिकार भित्र पर्ने भएकोले उक्त रेकर्ड पठाउन नमिल्ने भनी संसद्ले अदालतलाई पत्र लेख्यो । तत्पश्चात् संसद् र अदालतबीचको द्वन्द्व जारी छ ।

२०५६ सालमा सम्पन्न संसदीय निर्वाचनमा नुवाकोट क्षेत्र नं. १ बाट एमालेका राजेन्द्रप्रकाश लोहनी विजयी हुनुभएको झण्डै १ वर्षपछि निर्वाचन विशेष अदालत पाटनले उहाँको विजयलाई पुनः मतगणनाद्वारा उल्ट्याएर राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टीका डा प्रकाशचन्द्र लोहनीलाई एक मतले विजयी भएको घोषित गरेको थियो ।

***नेपाल* १६-३० कात्तिक २०५७**

सुरेश किरण

हामी यस्तै त हो नि ब्रो...

गायक भिटेन पक्राउ परेपछि पूरै सांगीतिक क्षेत्र आन्दोलित भएको छ । कलाकार आक्रोशित भएका छन् । आक्रोशित कलाकारले प्रहरी चौकी गएर सोधे- कलाकारलाई त्यसै पक्रन पाइन्छ ?

प्रहरीले जवाफ दियो- हामी यस्तै त हो नि ब्रो....।

मिडियाले प्रश्न उठायो- गीत-संगीतजस्तो विशुद्ध सांस्कृतिक विषयमा पनि मान्छेलाई थुन्न पाइन्छ ?

प्रहरीको उत्तर आयो- हामी यस्तै त हो नि ब्रो... ।

भिटेनका फ्यान कराउन आए- भिटेनका लाखौं फ्यान छन्, यस्तो लोकप्रिय मान्छेलाई त्यसै समाउन पाइन्छ ?

प्रहरीको जवाफ आयो- हामी यस्तै हो नि ब्रो...।

कानुनविद्हरूले पनि आवाज उठाए- कुनै छानबिनै नगरी नागरिकलाई पक्रन पाइन्छ ?

प्रहरीले जवाफमा भने- हामी यस्तै त हो नि ब्रो...।

जनताले आक्रोश पोखे- यो त प्रहरीको दादागिरी भयो ।

प्रहरीले भने- हामी यस्तै त हो नि ब्रो...।

समीक्षकले लेखे- सिर्जनामाथि प्रहरीले धावा बोल्न पाइँदैन ।

प्रहरीले जवाफ फर्काए- हामी यस्तै त हो नि ब्रो...।

हैरान नागरिकले भने- नेपालको प्रहरी त खत्तमै छ ।

प्रहरीले भने- हामी यस्तै त हो नि ब्रो...।

'हैन जे भन्दा नि किन एउटै जवाफ दिइराख्या हो ? दिमाग खुस्क्यो कि क्या हो प्रहरीको ?

'हामी यस्तै त हो नि ब्रो...!'

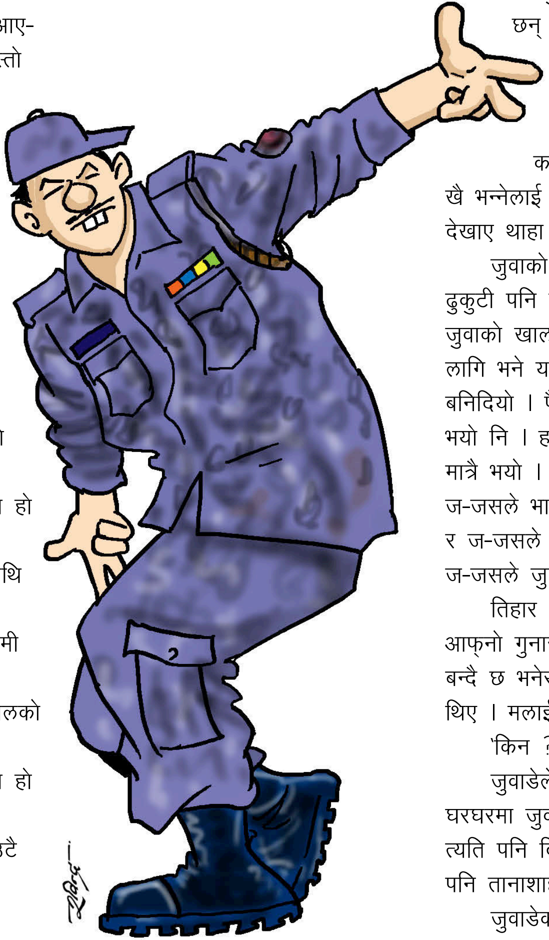

तिहार र 'हार'

जुवा खेलिरहेको एउटा खालमा छापा मार्दा दुई करोडभन्दा बढी रकम बरामद भएको खबर सुनेर म चकित भएको छु । अरू पनि धेरै चकितै भएको हुनुपर्छ । जुवाको खालमा दुई करोड पक्राउ भनेको सुन्दा सुरूमा त अनुमान गरेको थिएँ, जुवा कुनै बैंकमा त खेलिरहेको थिएन ? अचेल आर्थिक तरलताले बैंकमा पनि दुई करोड पाउन मुस्किल छ । तर प्रहरीले जुवाको खालबाटै दुई करोड उठाइदियो ।

प्रधानमन्त्री भन्ने गर्छन्- हामी नेपाललाई समृद्ध बनाउन चाहन्छौं । तर नेपाल उनले बनाउनुभन्दा पहिल्यै समृद्ध भइसकेको आभास मिलेको छ । नेपाली अहिले जुवामा समेत करोडौं राख्ने भइसकेका छन् । योभन्दा बढी कति समृद्ध बन्नु ? पहिले-पहिले जुवा भनेपछि दुई-चार सय राखेर खेल्ने गरिन्थ्यो । अहिले हाम्रो समृद्धिको ग्राफ बढ्दै गएर दुई-चार करोड पुगिसक्यो । नेपालमा समृद्धि आएको खै भन्नेलाई त्यही जुवाको खालमा लगेर एक पटक देखाए थाहा पाउने थिए कि ?

जुवाको खालबाट करोडौं उठाएपछि राष्ट्रको ढुकुटी पनि बलियो हुने निश्चितै भयो । तर जुन जुवाको खालबाट यो पैसा उठाएको हो, ती जुवाडेका लागि भने यसपालिको तिहार तिहार नभई 'हार' मात्रै बनिदियो । पैसा जम्मै पुलिसले लगेपछि हारेकै सरह भयो नि । हारेपछि कसरी 'तिहार' हुन्छ ? त्यो 'हार' मात्रै भयो । तिहारमा ज-जसले लक्ष्मीपूजा गर्छन्, ज-जसले भाइटीका लगाउँछन्, ज-जसले म्हपूजा गर्छन् र ज-जसले देउसी खेल्छन्, तिनलाई तिहार हुने हो, ज-जसले जुवा खेल्छन्, तिनलाई हार मात्रै हुने हो ।

तिहार 'हार' मा बदलेका एक जुवाडेले मलाई आफ्नो गुनासो पोखे, 'दाइ, यो सरकार तानाशाही बन्दै छ भनेर शेरबहादुर देउवाले गत साता भनेका थिए । मलाई त होजस्तो लाग्यो ।'

'किन ?' मैले सोधें ।

जुवाडेले भने, 'राणाशासनमा बरू राणाहरूले घरघरमा जुवा खेल्ने छूट दिन्थे रे । यो सरकारले त त्यति पनि दिएन । के यो सरकार राणा शासनभन्दा पनि तानाशाही बन्न खोजेको होइन ?'

जुवाडेको प्रश्नले मलाई थाहा भयो, अबचाहिँ जुवामा पनि राजनीति घुसिसकेको रहेछ !

अमेरिकन चिन्ता

नेपालमा चिनियाँ गतिविधि बढेको देखेर नेपाललाई त्यति चिन्ता लागेको छैन । चिन्ता अमेरिकालाई लाग्न थालेको छ । नेपालमा चिनियाँ गतिविधि बढ्यो भनेर आजसम्म सिंहदरबारमा चर्चा भएको छैन, ह्वाइट हाउसमा भइसक्यो । अमेरिकालाई त अब यस्तो लाग्दै छ कि नेपालमा नेपाली गतिविधि नै त्यति हुँदैन होला जति चिनियाँ गतिविधि हुने गर्छ । नेपालमा नेपाली गतिविधि बरू त्यति देख्न पाइँदैन जति कि चिनियाँ गतिविधि देख्न पाइन्छ । नेपालमा नेपालकै भन्दा पनि चीनको गतिविधि बढी हुन थालेको छ । अनि अमेरिकालाई चिन्ता नभए अरू कसलाई हुनु ?

नेपालमा बाटो चीनले बनाउँछ, गाडी चीनकै कुद्छ । चीनले लिक बनाइदिन्छ, रेल चीनकै कुद्छ । नेपालीले लगाउने कपडा चीनका, खाने तरकारी चीनका, खेलौना चीनका, घुम्ने पर्यटक चीनका, बेच्ने पसल चीनका । हुँदाहुँदा बैंकमा एटीएम लुट्ने चोरसमेत चीनका । अब योभन्दा बढी चिनियाँ गतिविधि अरू कति बढ्नु ? यसले अमेरिकालाई चिन्तित बनाउनु स्वाभाविकै हो । नेपालमा अमेरिकी गतिविधि पनि पटक्कै नभएको त होइन । तर यो एटीएम चोर्ने तहसम्म भने अझै पुग्न सकेको छैन । अमेरिकी गतिविधि यति गहिराइमा छैन । नेपालको कूटनीतिक मामिलामा अमेरिका अझै पछाडि नै छ भन्ने कुराको प्रमाण हो, यो ।

सबैलाई थाहा भएकै कुरा हो, अमेरिका विश्वकै एक नम्बरी देश हो । तर यो नेपालमा भने धमाधम दुई नम्बरतिर झर्दै छ । चीनले नेपालमा दुई-दुई पटकसम्म एटीएम चोरिसक्दा पनि अमेरिकाले एक पटक पनि चोर्न सकेको छैन । अब जाबो चोरीजस्तो कुरामा त चीनलाई भ्याउन सकेको छैन अरूमा कहिले भ्याउने ? यसले त नेपालकै कारण विश्वभरि नै अमेरिकालाई कमजोर देखाउने सम्भावना बढाइदिएको छ । अतः अमेरिका चिन्तित हुनु स्वाभाविकै हो । यसलाई अन्यथा नलिँदा नै राम्रो होला कि ?

[झटारो]

नेकपा–नेकपा शिखर वार्ता

लक्ष्मण गाम्नागे

अमेरिकी राष्ट्रपति र उत्तर कोरियाली राष्ट्रपतिबीच भेटवार्ता भएको धेरै भएको छैन । भर्खरै पनि चिनियाँ राष्ट्रपति र नेपालका प्रधानमन्त्रीले भेटवार्ता गरे । त्यसको केही दिनपछि नेकपाका अध्यक्ष र नेकपाका अर्का अध्यक्षबीच भेटवार्ता भएको समाचार आएको छ । हुन त हामीले नेपाली कांग्रेसका सभापति र कांग्रेसकै वरिष्ठ नेताबीच, राप्रपा अध्यक्ष र राप्रपाकै उपाध्यक्षबीच भेटवार्ता भएको पनि सुनेका छौँ । लामो समयपछि यसपालि फेरि नेकपा र नेकपाका अध्यक्षबीच भेटवार्ता भएछ । एउटै पार्टीका दुई अध्यक्षबीच भेटघाट र शान्तिपूर्ण वार्तालाप भएको समाचार हाम्रा लागि निकै मनोरन्जनपूर्ण छ ।

यो भेटवार्ता पक्कै पनि सजिलै भएको होइन होला । नेकपा अध्यक्ष र नेकपा अर्का अध्यक्षबीच भेटवार्ता गराउन नेकपा यता र नेकपा उताका पदाधिकारीबीच पटक-पटक भेटवार्ता भएको हुनुपर्छ । उनीहरूबीच लामो छलफल, रस्साकस्सी भएर बल्लतल्ल अध्यक्ष र अध्यक्षलाई भेट गराउने निर्णय भएको होला ।

अध्यक्ष 'आजचाहिँ वार कि पार गर्छु' भन्दै वार्ताका लागि गए होलान् । उनलाई अध्यक्षको सचिवालयका सदस्यहरूले बैठक कक्षमा राखेर कफी खुवाए होलान् । ४५ मिनेट कुरेपछि नेकपाका अर्का अध्यक्ष आए होलान् । अध्यक्ष आएको देखेर हात मिलाउन खोज्दा अध्यक्ष (प्रधानमन्त्री) ले हात मिलाउँ कि नमिलाउँजस्तो गर्दै बल्लतल्ल हात दिए होलान् र सोफामा बसे होलान् ।

सोफामा बस्दै अध्यक्षले भने, 'के छ त खबर ?'

'ठीकै छ ।' अध्यक्षले भने । 'तपाईंको स्वास्थ्य कस्तो छ नि ?' उनले थपे ।

'मेरो स्वास्थ्यको चिन्ता लिनु पर्दैन । देशको स्वास्थ्यको चिन्ता लिनुस् । म नभएका बेला राजनीतिक अस्थिरता सिर्जना गर्न खोज्नुभएछ । जनतामा भ्रम फैलाउन खोज्नुभएछ । मिडियामा अन्तर्वार्ता दिएर मलाई दबाब दिन प्रयास गर्नुभएछ । यो त राम्रो भएन नि ! म त्यस्ता दबाबबाट दबिने मान्छे होइन भन्ने तपाईंलाई थाहा छैन र ?' अध्यक्षले आक्रोशमिश्रित स्वरमा भने होलान् ।

'मैले त्यस्तो केही गरेको छैन । समझदारीको कार्यान्वयन होस् भन्ने मात्रै चाहेको हो । हाम्रो विगतको आलोपालोको कुरा स्मरण गराउन मात्र खोजेको हो ।'

'के आलोपालो ?'

'आलोपालो पदमा बस्ने सम्झौता ।'

'कहिले भयो त्यस्तो सम्झौता ?'

'पार्टी एकता गर्ने बेलामा ।'

'एकता नभाँडियोस् भनेर उबेला गरेको गफलाई सम्झौता भन्दिने ? केही वर्ष धैर्य गर्न सक्नुहुन्न ? म जुनीभरि पदमा रहिरहने त होइन नि ! अध्यक्ष हुँदै हुनुहुन्छ ।'

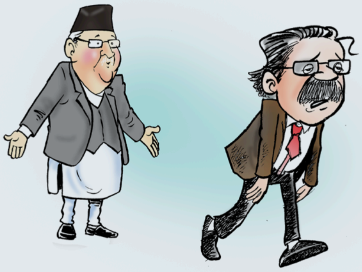

'अध्यक्ष पनि त चलाउन दिनुभएको छैन ।'

'किन छैन ? सबैले नेकपा अध्यक्ष भनेकै छन् । पत्रिकाहरूले लेखेकै छन् । माइन्युटमा अध्यक्ष भनेरै सही गर्नुभएको छ ।के चाहियो अरू ?'

एउटा अध्यक्षको कुरा सुनेर अर्का अध्यक्ष बोल्नै नसक्ने भए होलान्, रिसले ।

अध्यक्ष गलेको देखेर अर्का अध्यक्षले उठ्तै भने होलान्, 'आजको शिखर वार्ता यहीँ सकियो । अब हामीबीच रहेका सबै भ्रम समाप्त भए ।'

यति भनेर अध्यक्ष भित्र पसेपछि अर्का अध्यक्ष पनि जुरुक्क उठेर रन्थनिँदै बाहिर निस्के होलान् र मिडियाहरूलाई अध्यक्षद्वयबीच सौहार्दपूर्ण सम्बन्ध रहेको बताएर बाटो लागेपछि हामीले पनि एउटै पार्टीभित्रका अध्यक्ष-अध्यक्षबीचको शिखरवार्ताको समाचार सुन्न पायौँ । फेरि-फेरि पनि यस्ता मनोरञ्जक समाचार सुनिरहन पाइयोस् ।

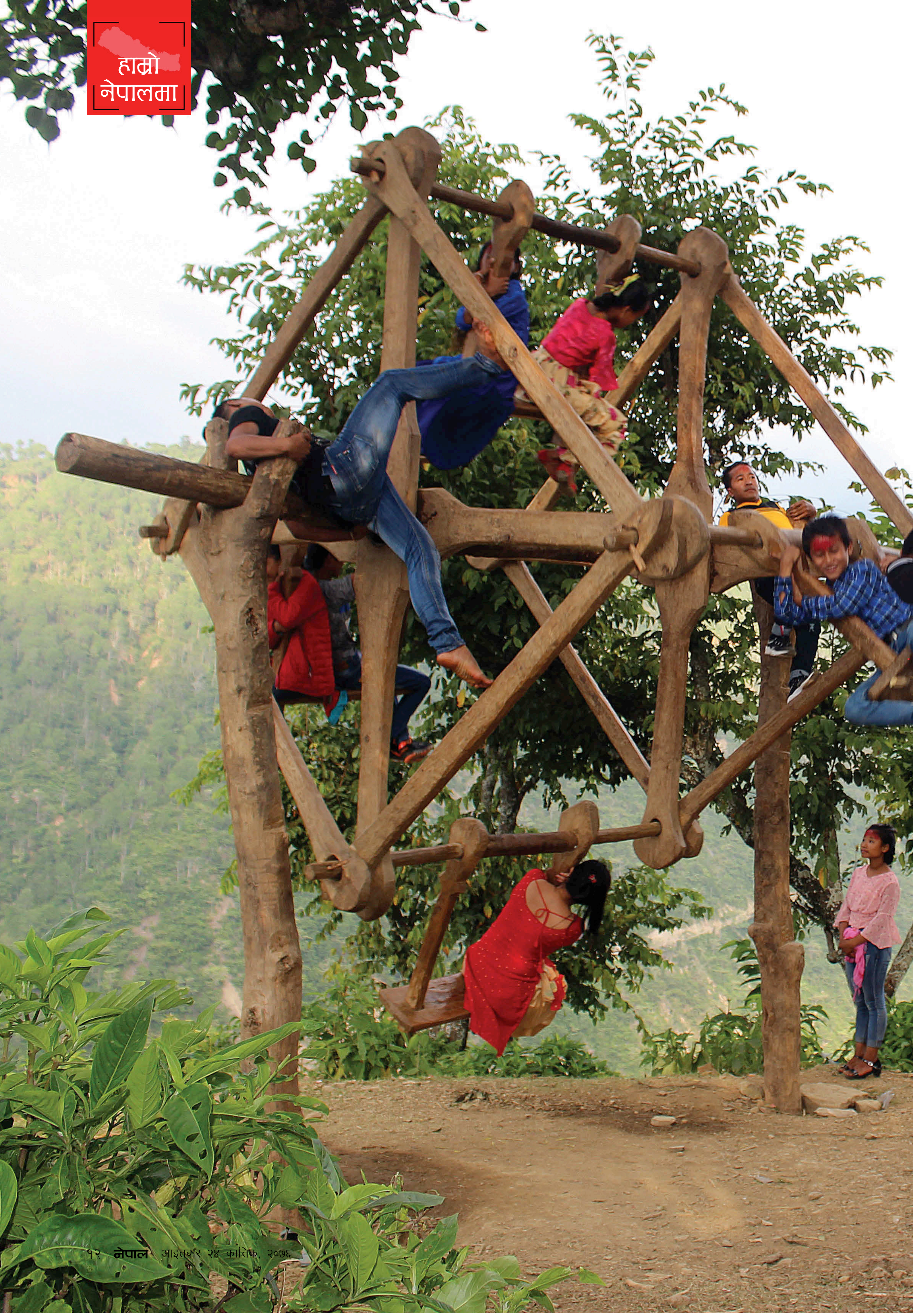

पुख्यौंली पिङ

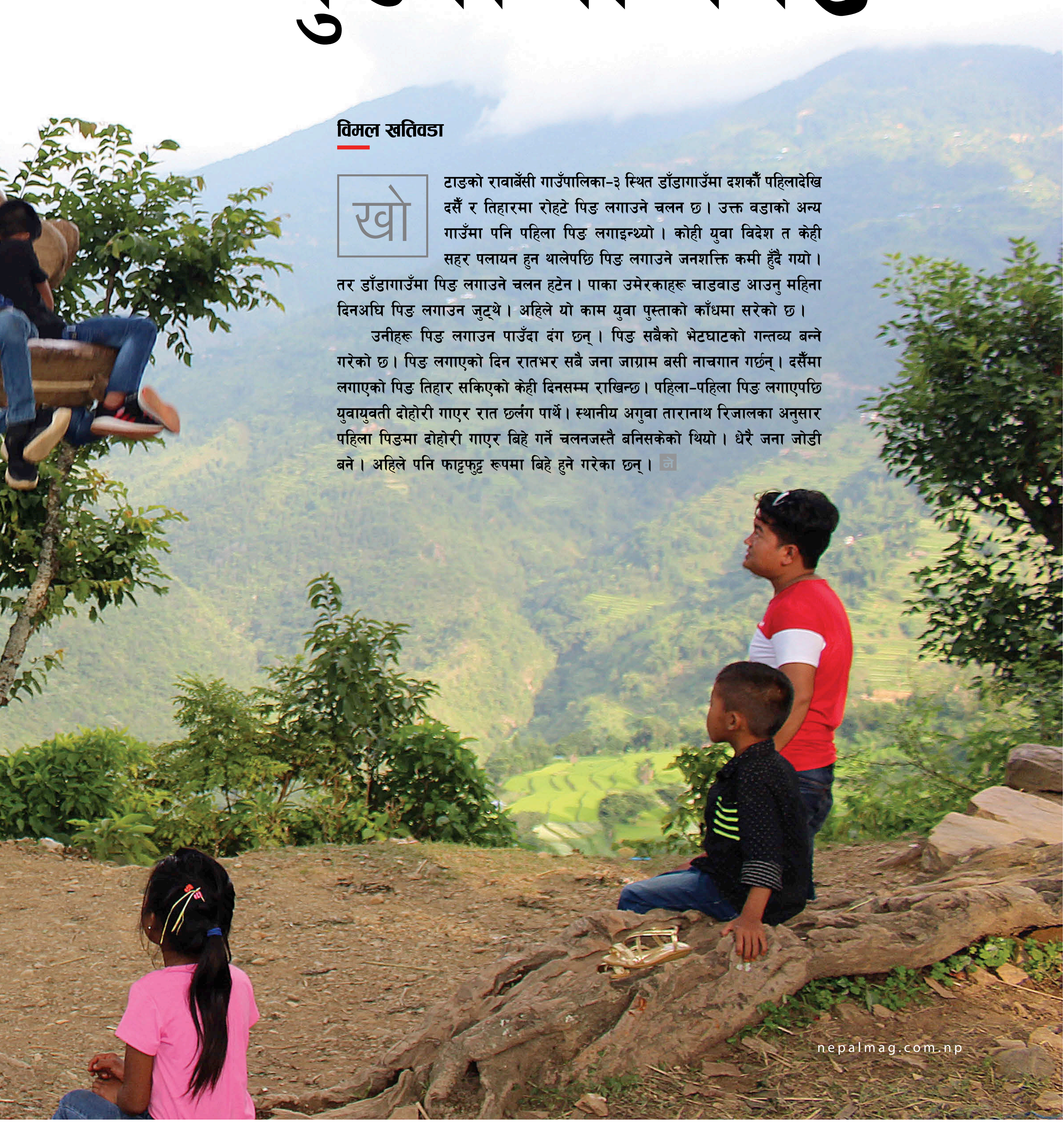

विमल खतिवडा

खोटाङको रावाबेँसी गाउँपालिका–३ स्थित डाँडागाउँमा दशकौँ पहिलादेखि दसैँ र तिहारमा रोहटे पिङ लगाउने चलन छ। उक्त वडाको अन्य गाउँमा पनि पहिला पिङ लगाइन्थ्यो । कोही युवा विदेश त केही सहर पलायन हुन थालेपछि पिङ लगाउने जनशक्ति कमी हुँदै गयो । तर डाँडागाउँमा पिङ लगाउने चलन हटेन। पाका उमेरकाहरू चाडवाड आउनु महिना दिनअघि पिङ लगाउन जुट्थे । अहिले यो काम युवा पुस्ताको काँधमा सरेको छ ।

उनीहरू पिङ लगाउन पाउँदा दंग छन् । पिङ सबैको भेटघाटको गन्तव्य बन्ने गरेको छ। पिङ लगाएको दिन रातभर सबै जना जाग्राम बसी नाचगान गर्छन्। दसैँमा लगाएको पिङ तिहार सकिएको केही दिनसम्म राखिन्छ। पहिला–पहिला पिङ लगाएपछि युवायुवती दोहोरी गाएर रात छर्लंग पार्थे। स्थानीय अगुवा तारानाथ रिजालका अनुसार पहिला पिङमा दोहोरी गाएर बिहे गर्ने चलनजस्तै बनिसकेको थियो । धेरै जना जोडी बने । अहिले पनि फाट्टफुट्ट रूपमा बिहे हुने गरेका छन् । ने

खुम्चिँदै अन्न भण्डार

एक दशकयता घट्यो, २९ हजार हेक्टर खेतीयोग्य जमिन

ठाकुरसिंह थारु/बर्दिया

मुलुककै प्रमुख अन्नभण्डार मानिने बर्दियामै हरेक वर्ष खेतीयोग्य जमिन घट्दो छ । त्यसको प्रभाव कृषि उत्पादन कम हुने नै भयो। वर्षमा कति हेक्टर खेतीयोग्य जग्गा घट्यो ? त्यसको अनुसन्धान हुन बाँकी छ । कृषि अधिकारीहरूले कृषियोग्य जमिन घट्नुका पाँच प्रमुख कारण औँल्याउँछन् ।

पहिलो- पछिल्लो समय निजी वन बनाउने क्रम बढ्दो छ। यसले निजी वनको क्षेत्रफल बढाए पनि खेतीयोग्य जग्गामा कमी ल्याएको छ। दोस्रो- बर्दियाका सबैजसो बजार सहरोन्मुख हुँदै जाँदा जग्गा प्लटिङ गरी बिक्री गर्ने क्रम उस्तै छ। तेस्रो- नदी कटानले सयौँ खेतीयोग्य जग्गा बगरमा परिणत हुँदै गएको छ । चौथो- उद्योग स्थापना हुने क्रम बढेको छ । बढीजसो इँटा उद्योगले पनि खेतीयोग्य जग्गामा कमी ल्याएको छ । पाँचौँ- कृषिलाई आवश्यक पर्ने मल, बीउ महँगो हुँदा जग्गा बाँझै राख्ने चलन बढेको छ ।

बर्दिया र बाँकेको कृषि क्षेत्र हेर्ने कृषि ज्ञान केन्द्र नेपालगन्जका प्रमुख सागर ढकालका अनुसार खेतीयोग्य जग्गा घट्ने क्रम जारी रहे अन्नभण्डार मानिने बर्दियामा कृषि क्षेत्र नै संकटमा पर्न सक्छ। प्रदेश तथा स्थानीय तहले कृषि क्षेत्रमा जोड दिइरहेका बेला खेतीयोग्य जग्गा संरक्षणका लागि भने ठोस नीति ल्याउन सकेका छैनन् । “खेतीयोग्य जग्गा घट्ने थुप्रै कारण छन् । तर निजी वन, नदी कटान, प्लटिङलगायत मुख्य कारण हुन्,” ढकाल भन्छन्, “खेतीयोग्य जग्गा संरक्षणका लागि ठोस नीति ल्याउन आवश्यक छ ।”

बर्दियामा एक दशकअघि ७५ हजार हेक्टर जग्गामा खेती हुँदै आएकामा पछिल्लो तथ्यांकले करिब ४६ हजार हेक्टरमा मात्र धान खेती हुने देखाएको छ। बर्दियामा औद्योगिक क्षेत्र नभए पनि पछिल्लो समय सानाठूला उद्योग स्थापना हुने क्रममा छन् । औद्योगिक क्षेत्र नहुँदा ती उद्योग खेतीयोग्य जग्गामै स्थापना भइरहेका छन्। बर्दियामा ३५ वटा इँटा उद्योग स्थापनासँगै १४ हजार वर्गमिटर फिट जग्गा घटेको छ । इँटा उद्योगका कारण उब्जाउ खेत बालुवा र कंक्रिट बन्दै गएको छ । उद्योग खोल्ने स्पष्ट सरकारी नीति नहुँदा खाद्यान्न उत्पादन हुने जग्गामा इँटा फल्न थालेका हुन् ।

घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय गुलरियाका प्रमुख मोहन घर्ती मगर गाउँबस्तीदेखि एक किलोमिटर टाढा इँटा उद्योग खोल्न पाउने नियम रहेको बताउँछन् ।

बर्दिया बढैयाताल गाउँपालिका ३ भोलागौडीको खेतमा प्लटिङ गरेको जग्गा र लगाइएको निजी वन ।

"यो धेरै क्षेत्रफल जग्गा हो। यही अनुपातमा कृषियोग्य जमिन घट्दै गए चिन्ताको विषय हुन सक्छ," कृषि ज्ञान केन्द्रका प्रमुख ढकाल भन्छन्, "यसका लागि खास नीति ल्याउन आवश्यक छ।"

उद्योग सञ्चालकको रोजाइमा पनि खेतीयोग्य जमिन परिरहेका छन्। इँटा बनाउन माटो प्रयोग हुने गरेकाले पनि बाँकेमा खेतीयोग्य जमिन दिनप्रतिदिन घट्दै गएको छ। कृषिको तथ्यांकअनुसार बाँकेमा ५७ हजार २ सय ५२ हेक्टर खेतीयोग्य जग्गा छ। त्यसमध्ये ५२ हजार ८ सय ३८ हेक्टरमा खेती हुँदै आएको छ। किसानबाट उत्पादित कृषि वस्तुले राम्रो मूल्य नपाउने गरेका कारणले पनि खेतीयोग्य जमिन मासिँदै गएको हो। खेतीबाट आउने आम्दानीभन्दा बढी मूल्य इँटा उद्योग सञ्चालकले दिने गरेका छन्।

पछिल्लो समय खेती गर्ने जनशक्तिमा कमी आएपछि निजी वन लगाउने क्रम बढेको छ। एक पटक रोपेपछि आठ-दस वर्षसम्म झन्झट नहुने र फाइदा पनि बढी लिन सकिने भएकाले पछिल्लो समय खेतीयोग्य जग्गामा रूख रोप्ने क्रम बढेको वन डिभिजन कार्यालय बर्दियाका प्रमुख वन अधिकृत हरिप्रसाद श्रेष्ठ बताउँछन्। "यहाँ जग्गा भएका तर जिल्लाबाहिर बस्ने जग्गाधनी धेरै छन्। त्यसैले तिनले रूख रोप्ने अनि वर्षौं पछि आएर बिक्री गर्छन्," श्रेष्ठ भन्छन्।

बर्दियाका कृषियोग्य जग्गामा यसअघि नै प्लटिङ गरिएको छ। बढैयाताल गाउँपालिकाको मैनापोखर, भोलागौली, कालिकालगायत स्थानका जग्गा घडेरीका नाममा बिक्री भइसके। बाँसगढी नगरपालिकामा जग्गाको भाउ छोइनसक्नु छ। ठाकुरबाबा नगरपालिकाको भुरीगाउँ, मधुवन नगरपालिकाको ताराता, सानोश्री क्षेत्रका खेतीयोग्य जग्गा घडेरीका रूपमा परिणत भइसके।

बबई नदीले बर्सेनि सयौं बिघा खेतीयोग्य जग्गा कटान गर्दै आएको छ। परेवा ओडरदेखि भारतको सीमासम्मको हजारौं नेपाली जग्गा कटान र पटानले बगर बनिसकेको छ। दर्जनौं गाउँ विस्थापित भइसकेका छन्। भारतीय पक्षले बर्दिया सीमा नजिकै बबई नदीमा बनाएको गोपिया बाँध र कर्णाली नदीको पानीका लागि निर्मित कैलाशपुरी बाँधले कटान बढी हुने गरेको हो।

कैलाशपुरी बाँधले बर्दियाको राजापुर क्षेत्र र कैलालीका बस्ती डुबानमा पर्दै आएका छन्। गोपिया बाँधका कारण गुलरिया नगरपालिकाको रत्नपुर, परसिया, बाँधुपुर, भादागाउँ, इन्द्रपुर, सुरजपुर, तुलसीपुर, जब्दी, भैसाही, मोहम्दपुरलगायत दर्जन बढी गाउँ डुबानमा पर्दै आएका छन्।

किसानका लागि मल, बीउ महँगो हुनु र युवा पुस्तामा खेतीप्रतिको आकर्षण निकै घटेका कारण पनि अन्नभण्डारमा खेती प्रणाली सुस्ताएको छ।

कृषि ज्ञान केन्द्रका प्रमुख ढकाल कृषि उत्पादन बढाउन सरकारले कृषिमा सहुलियत दिनुपर्ने सुझाव दिन्छन्। उत्पादन गरेको खाद्यान्न मुस्किलले मल र बीउ किन्न पुग्छ। "वर्षभरलाई पुग्ने गरी राखेर बिक्री गर्ने हो भने सिँचाइ र मलकै पैसा पुग्दैन। त्यसैले युवा खेतीमा नलागेका हुन सक्छन्," किसान रामदिन चौधरी भन्छन्, "वस्तुभाउ पाल्ने चलन हराइसक्यो। ट्याक्टरले जोताएर खेती भइरहेको छ।"

उहिले निर्यात, अहिले आयात

यहाँका किसानद्वारा उत्पादित धान, तोरी, मसुरो, गहुँ, केराव र चनालगायत उत्पादन नेपालगन्जसँग सीमा जोडिएको रुपैडिहा र बाबागन्ज तथा बर्दिया नजिकैको मिहीपुरवा बजार पुग्थे। किसानको उत्पादन भारतमा निर्यात हुन थालेपछि नेपाल सरकारले नेपाल-भारत सीमामा छोटी भन्सारसमेत स्थापना गऱ्यो। तर अचेल भारत निर्यातको कुरो इतिहास भइसकेको छ। कृषिजन्य वस्तु भारतबाटै आयात हुने क्रम बढेको छ।

बर्दियाका आधा दर्जन नाकाबाट विभिन्न वस्तु निर्यात गरिँदै आएको थियो। त्यतिबेला सडक र यातायातका साधन नहुँदा गोरु गाडाबाट निर्यात गरिन्थ्यो। त्यसका लागि छोटो बाटो रोजिन्थ्यो। "त्यतिबेला गाडी, मोटर थिएन। गोरु लढियामा धान बिक्री गर्न भारतको रुपैडिहा र मिहीपुरवासम्म पुग्थ्यो। धानको मूल्य २०-२५ रुपैयाँ बोरी बिक्री गरेर फर्किन्थ्यौं," बढैयाताल गाउँपालिका वडा-५ का रामलाल चौधरी भन्छन्, "अन्नबाली बिक्री गर्न र घर फर्किन तीन दिनसम्म लढिया कुदाउनुपर्थ्यो।"

नेपालगन्जको जमुनाहामा मूल भन्सार ०१३ सालमा स्थापना गरिएको थियो। तर सडक नहुँदा मूल भन्सारको मातहत रहने गरी बाँके र बर्दियाका ग्रामीण नाकामा छोटी भन्सार राखियो। करिब ४५ वर्षअघिसम्म नेपाली किसानले भारतमा कृषिजन्य वस्तु निर्यात गरे। तर हाल सबैथोक भारतीय बजारबाट नेपालमा निर्यात हुन थालेको छ। नेपालगन्ज भन्सार कार्यालय प्रमुख शान्तिराम निरौलाका अनुसार सडक, यातायातको साधन बढेसँगै हाल छोटी भन्सार बन्द भइसकेको छ। "नेपालबाट कृषि उत्पादन भारतमा निर्यात हुने क्रम घट्दै गएपछि मूल नाकाहरूमा मात्रै भन्सारको व्यवस्था मिलाइएको हो। हाल सहरमा मात्रै भन्सार छ। गाउँको नाका बन्द छ," निरौला भन्छन्, "मूल नाकाबाट कृषिजन्य वस्तु भारत निर्यात भएको देखिँदैन।"

पछिल्लो समय गाउँका युवा वैदेशिक रोजगारीका नाममा धमाधम पलायन भइरहेका छन्। जग्गा नभएका सर्वसाधारण खेती गर्नुभन्दा पनि मजदुरीका लागि सहर पस्ने क्रम बढेपछि कृषिप्रति आकर्षण घट्दै गएको छ।

ठाकुरसिंह थारु

जम्मुदेखि काठमाडौंसम्म

प्रीतम सिंह

भारत-पाकिस्तानको द्वन्द्वले दुई टुक्रा भएको छुट्टै राज्य जम्मु कश्मीरमा रहेको हाम्रो ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय फस्टाउन सकेन । जम्मु कश्मीरको हिंसापछि लखनउमा खुलेको ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय विस्तार गर्न म पहिलोपल्ट सन् १९५५ मा धनगढी क्षेत्रमा पर्ने निशानगढ आएको थिएँ । भारतीय ठेकेदारले काटेका रूख भारत लैजाने काम गरियो । धनगढीमा करिब ६ महिनासम्म काम गरेपछि म पुनः भारत शासित जम्मु कश्मीर फर्किएँ ।

भारत शासित जम्मु कश्मीरमै रहेको समय लखनउमा बिहेका लागि आएको थिएँ । विवाहस्थलमै भेटिएका एक साथीका बाबा गोपाल पेपर मिलमा काम गर्दा रहेछन् । पेपर मिलका लागि आवश्यक कच्चा पदार्थ पराल ल्याउन उनी कैयौंचोटि नेपाल आएका रहेछन् ।

उनै साथीले भारतीय सेनाले गभर्मेन्ट अफ इन्डियाले नेपालको त्रिभुवन राजपथ निर्माण गरिरहेकाले त्यहां गएर काम गर्न सक्छौ भन्ने सुझाव दिए । किनभने नेपालको भौगर्भिक अवस्था जम्मु कश्मीरको जस्तै छ । साथीको सल्लाहबमोजिम बाबु (काआन सिंह) छोरा नेपाललाई ट्रान्सपोर्ट व्यवसायको गन्तव्य बनाउने लक्ष्य राखेर व्यापार बुझ्न त्यसै वर्ष काठमाडौं आयौं ।

काठमाडौं आएर न्युरोड फोटो कन्सर्ननेरको एउटा होटलमा बसेका थियौं । संयोगवश होटलबाहिर हिंडिरहेको समय मसँगै लखनउमा पाइलट कोर्स गरेका सहपाठी त्रिलोचन सिंहसँग भेट भयो । सिंह राजा महेन्द्रका पाइलट थिए । जिप चलाएर कामविशेषले न्युरोड आएका रहेछन् । पाइलट सिंहसँग नेपालमा ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय विस्तारबारे छलफल चलायौं, बाबुछोराले । त्यतिबेला नेपालमा व्यवस्थित ट्रान्सपोर्ट थिएन । राजा र राणाका केही साना गाडी मात्र चल्थे, उपत्यकामा । पाइलट सिंहले नेपालमा ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय नाफामुखी हुने सुझाव दिए । उनैले राजा महेन्द्रसँग पनि हाम्रो भेट गराइदिए । भेटमा नेपालमा ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय विस्तारबारे कुरा राख्यौं । राजा महेन्द्रले नेपालमा ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय गर्न आवश्यक प्रबन्ध मिलाइदिने आश्वासन दिए ।

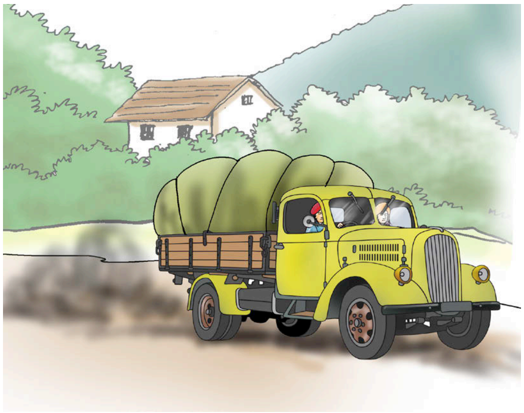

त्यसपछि हामी आफ्नो घर भारत शासित कश्मीर फर्कियौं । मचाहिं जम्मु कश्मीरबाट लखनउ हान्निएँ । लखनउमा दाइसँगै सल्लाह गरेर हामी दुवै जना पहिलोपल्ट नेपालमा ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय विस्तार गर्न जम्मुबाटै तीन वटा ट्रक लिएर काठमाडौं रवाना भयौं ।

लखनउबाट नेपालको लुम्बिनीमा पर्ने सुनौली नाका नजिक पर्छ । तर त्यतिबेला महेन्द्र राजमार्ग, सिद्धार्थ राजमार्ग निर्माणको सुरसार थिएन । भारतले त्रिभुवन राजपथ निर्माण गर्दै थियो । रक्सौलसम्म सडक थिएन । हामीहरूले रक्सौल-अमलेखगन्जसम्म रेल यात्रा गर्‍यौं र त्यसपछि अमलेखगन्जको बाटो हुंदै काठमाडौं ट्रक ल्याउन करिब एक साता लाग्यो ।

काठमाडौं-अमलेखगन्ज ट्रक चलाउन थाल्यौं । सन् १९५९ मै नेपाल पब्लिक मोटर्स कम्पनी खोलेर ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय व्यवस्थित बनाउने काम भयो । पहिले अमलेखगन्जसम्म रेलबाट ल्याइने तेल हामीले ट्यांक लरी किनेर सीधै काठमाडौं ल्याउन थाल्यौं । काठमाडौं-वीरगन्ज सडक बनेपछि हामीले हामीले केही समय पेट्रोल, डिजेल बोक्न थाल्यौं । हेटौंडाबाट काठमाडौं कालीमाटीसम्म रोपवे निर्माण हुंदै थियो । रोपवेका लागि आवश्यक सामग्री पनि हाम्रै कम्पनीका ट्रकबाट ओसार्‍यौं । ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय विस्तार हुंदै गएपछि ट्रक, बस र ट्यांक लरीको संख्या बढायौं । ३ वटा ट्रकबाट सुरू गरेको व्यवसाय करिब साढे ३ सयसम्म पुग्यो ।

त्यतिबेला नेपालमा सार्वजनिक यातायात व्यवस्थित भइसकेको थिएन । पछि बनेका काठमाडौं-पोखरा, वीरगन्ज-बुटवल, धनगढी-नेपालगन्ज, सुनौली-पोखरा राजमार्गमा समेत ट्रकबाट मान्छे ओसारियो । नेपालका सरकारी संस्थान साल्ट ट्रेडिङ, नेसनल ट्रेडिङ, खाद्य संस्थान, सेनाको रासन, बन्दै गरेका अन्य सडकका लागि आवश्यक निर्माण सामग्री ओसार्ने जिम्मा समेत हाम्रै कम्पनीको थियो ।

नेपालमा ट्रान्सपोर्ट व्यवसाय फस्टाउँदै गएपछि तिनमा काम गर्ने दक्ष जनशक्ति पनि जम्मु कश्मीरबाटै ल्याउन थालें । मैले नै करिब १० हजारजति जनशक्ति जम्मु कश्मीरबाट ल्याएँ । यसरी जम्मु कश्मीरबाट सुरू भएको ट्रान्सपोर्ट व्यवसायले नेपालमा फैलिने अवसर पाएको हो ।

■ **प्रस्तुति : गोकुल अर्याल**

नसुध्रिएका नेता

एकपछि अर्को यौन विवादमा पूर्वमाओवादी अगुवा

माधव बस्नेत

घटना एक : १५ पुस ०५९ पछि र १० भदौ ०६० बीचको समय हो । तत्कालीन विद्रोही माओवादी र सरकार वार्तामा थिए । तर माओवादी भित्रभित्रै सैन्य शक्तिको जोगाडमा पनि लागिरहेको थियो । पश्चिमाञ्चल सैन्य कमान्डको ब्रिगेड कमान्डर थिए, हालका उपराष्ट्रपति नन्दबहादुर पुन उर्फ पासाङ ।

त्यो ब्रिगेडअन्तर्गत एउटा बटालियनको कमान्डर प्रभात थिए । उनलाई एक छापामार युवतीसँग यौन सम्बन्ध राखेको आरोप लाग्यो । पासाङ खरा कमान्डरका रूपमा चिनिन्थे । आफू मातहतको बटालियन कमान्डरले 'अवैध यौन सम्बन्ध' गाँसेको सुइँको पाएपछि पासाङले उनलाई भौतिक कारबाहीको चेतावनी दिए ।

त्यो चेतावनीपछि कारबाहीबाट बच्न प्रभात भागेर दाङको घोराही पुगे, उनले त्यहाँ पनि सुख पाएनन् । प्रभातको सफाया गर्न माओवादीले स्पेसल टास्क फोर्स (एसटीएफ) खटायो । त्यो टास्क फोर्सले घोराहीमै आएर प्रभातमाथि गोली दाग्यो । संयोगले उनी बाँचे । भदौ ०६० मा युद्धविराम भएपछि यिनै प्रभातलाई तत्कालीन शाही नेपाली सेनाले नियन्त्रणमा लियो र पत्रिका, टेलिभिजनमा माओवादीविरुद्ध बोल्न लगायो ।

घटना दुई : ०६० मा युद्धविराम भंग भइसकेपछि मुलुक संकटकालको भुंग्रोमा थियो । त्यस बेला देशभर माओवादीका सात बिग्रेड थिए । तिनलाई क्रमशः प्रथम, दोस्रो ब्रिगेड भनेर नामकरण गरिएको थियो । पूर्वी नेपालमा सातौँ बिग्रेड कार्यरत थियो । त्यो ब्रिगेड मातहतका एक छापामारले अर्को छापामार युवतीसँग यौन सम्बन्ध राख्दै गरेको भेटियो, राती सेन्ट्री परिवर्तन हुँदा । त्यसपछि ती युवालाई सोधपुछ गर्ने बहानामा नियन्त्रणमा लिएर ब्रिगेड कमिसारलाई समेत जानकारी नदिई राती नै सफाया गरियो ।

यी दुई प्रतिनिधि उदाहरण हो, जसले माओवादीभित्र यौन सम्बन्धबापत कस्तो नियति भोग्नुपर्थ्यो अर्थात् कतिसम्म कारबाही हुन्थ्यो भन्ने खुलाउँछन् । तत्कालीन एक बिग्रेड कमिसारका भनाइमा यौन सम्बन्धबापत ५-७ जनाभन्दा बढी फाँसीमा लट्काइएका छन् । भलै, यसमाथि अध्ययन हुन बाँकी रहेको उनी बताउँछन् । भन्छन्, "कार्यकर्ताले यौन सम्बन्ध राखे भनेर हिजो नेताहरू आफैँले भौतिक सफायासम्म गरे । तर तिनै नेताहरू एकपछि

इलिट जोशी

अर्को गरी त्यस्ता घटनाबाट बच्न सकेनन् । सांस्कृतिक चेतको स्तर यस्तै रहने हो भने यस्ता घटना अझै बढ्दै जाने सम्भावना छ ।"

संघीय संसद्को सचिवालयमा कार्यरत रोशनी शाहीले १३ असोज साँझ सभामुख कृष्णबहादुर महराले आफूमाथि बलात्कार प्रयास गरेको आरोप लगाइन् । त्यसकै भोलिपल्ट पार्टी सचिवालयको आग्रहमा महराले सभामुख पदबाट राजीनामा दिए ।

प्रहरी हिरासतमा रहेका महरामाथि यतिबेला बलात्कार आरोपमा छानबिन भइरहेको छ। महरा आफ्ना चार सन्तानबाट नातिनातिना भइसकेका हजुरबा हुन् । महरा प्रकरणपछि पूर्वमाओवादीभित्रको यौन सांस्कृतिक विचलनका घटना फेरि एक पटक सतहमा आएका छन् । यो किन पनि भने एक- प्रेमका साथ नै सही, कुनै महिलासँग यौन सम्बन्ध राखेको भेटेमा माओवादीले सयौं नेता-कार्यकर्तालाई भौतिक सफायादेखि श्रम शिविरसम्मको कारबाही गरेका थिए । सोही कारण उनीहरूको राजनीतिक जीवन चौपट भएको छ । दुई- माओवादी नेताहरू प्रेम, विवाह र यौनमा एकनिष्ठता हुनुपर्छ भन्छन् । तीन- सांस्कृतिक आर्थिक, राजनीतिक रूपमा दुनियाँ बदल्ने नारा दिएर रक्तपातपूर्ण लडाइँमा संलग्न भएका थिए । तर दुनियाँ बदल्ने नारा दिएका माओवादीहरू स्वयं भने बदलिन सकेनन् । यसका अरू केही प्रतिनिधि उदाहरण हेरौं :

सार्वजनिक बसभित्र युवतीलाई दुर्व्यवहार गरेको आरोपमा पूर्वमाओवादीका पूर्वसभासद् योगेन्द्र घिसिङ २३ भदौ ०७६ मा पक्राउ परे । यात्रुको उजुरीपछि ललितपुरको एकान्तकुनाबाट प्रहरीले पूर्वसभासद् घिसिङलाई पक्राउ गर्‍यो । नेकपा (माओवादी केन्द्र) का पोलिटब्युरो सदस्य तथा भ्रातृ संगठन जनसांस्कृतिक महासंघ अध्यक्ष गणेश भण्डारी र संघमै आबद्ध संगीतकार-गीतकार चेतन सापकोटा साउन अन्तिम ०७३ को एक साँझ मित्रसँग ललितपुर झम्सिखेलको एक रेस्टुराँमा जमेका थिए । मदिराले मदहोश भण्डारी र सापकोटाद्वयलाई प्रायोजकले आफ्नै निवास पुर्‍याए । अन्ततः उनीहरूले सत्कार गरेर घरमा पुर्‍याउने मित्रकै परिवारमाथि बक्रदृष्टि राख्न पुगे । पारिवारिक प्रतिरोधपछि उनीहरू त्यहाँबाट बाहिरिए पनि घटना त्यत्तिकै सेलाएन ।

उनीहरूको हर्कतको उजुरी पार्टी नेतृत्वसम्म पुग्यो । यसपछि नेकपा (माओवादी केन्द्र) का तत्कालीन सांस्कृतिक विभाग इन्चार्ज तथा जनसांस्कृतिक महासंघका फ्र्याक्सन इन्चार्ज विश्वभक्त दुलाल 'आहुति' को नेतृत्वमा छानबिन समिति बन्यो । अध्यक्ष भण्डारीले महासंघको बैठक डाके । उनले बैठकमा लामै आत्मालोचना गरे । "सम्हाल्न कठिन हुने गरी मादक पदार्थचाहिँ पिएको हो । त्यसबाहेक मबाट अन्य कमजोरी भएको छैन । साथी (चेतन सापकोटा) गलत नियतले प्रस्तुत भएछन् । त्यसको दोष मलाई पनि आइलागेको हो," तत्कालीन उपाध्यक्ष विष्णु भण्डारीका अनुसार आहुतिसमेत उपस्थित बैठकमा अध्यक्ष भण्डारीले भनेका थिए, 'जनसांस्कृतिक महासंघ अध्यक्षको हैसियतले अलि बढी नै मादक पदार्थ पिउनु, त्यहाँ जानु मबाट कमजोरी भएकै हो । त्यसैले म महासंघ अध्यक्षबाट राजीनामा गर्छु ।'

राजीनामा दिए पनि त्यो लपेटाइले उनलाई खेद्न छाडेन । त्यही काण्डकै कारण उनी फेरि महासंघ अध्यक्ष हुन सकेनन् । उनको स्थान सरल सहयात्रीले लिए । त्यो घटनाअघि उनी तत्कालीन ७ नम्बर प्रदेशको मुख्यमन्त्री वा संघीय सांसदका दाबेदार थिए । सोही घटनामा मुछिएको बहानामै सही, प्रदेशसभादेखि संघीय संसद्सम्म उनले टिकट पाउन सकेनन् ।

०६४ को निर्वाचनमा पर्वत क्षेत्र नं २ बाट माओवादी नेता गुणाखर बस्यालले निर्वाचन जितेका थिए । यिनले पनि सांस्कृतिक रूपमा आफूलाई सचेत राखिरहन सकेनन् । उनी संविधानसभाको सभासद् पदमै बहाल थिए । काठमाडौं नयाँ बसपार्कस्थित एक होटल सञ्चालिकासँगै पक्राउ परे । त्यसपछि उनी गुमनाम छन् ।

शान्ति प्रक्रियामा आएयता मात्र पनि यस्ता घटनाको फेहरिस्त लामो छ । माओवादीहरू आफूलाई 'सांस्कृतिक र क्रान्तिकारी चेतले लैस भएको' दाबी गर्छन् । उनीहरूको दस्तावेज नियाल्ने हो भने सांस्कृतिक क्रान्तिबिना राजनीतिक र आर्थिक क्रान्ति पूरा नहुने निष्कर्ष छ । तर यौनदेखि आर्थिक मामिलासम्मका एउटै प्रकृतिका घटनामा गोलचक्कर मारिरहेका छन् । पटक-पटक चुकिरहेका छन् । बारम्बार यस्तो विचलन किन देखा पर्छ त ?

पूर्वमाओवादी नेता एवं नेकपाका स्थायी समिति सदस्य अग्निप्रसाद सापकोटाको विश्लेषणमा सांस्कृतिक रूपान्तरण निकै गम्भीर विषय हो । राजनीतिक, वैचारिक र दृष्टिकोणमा ठीक ढंगले अघि बढ्न नसकेपछि नेता होस् वा कार्यकर्ता, विचलनतिर फस्ने सापकोटा बताउँछन् । "यो त विचलनै हो । यसमा दुई मत छैन । तर हाम्रो पार्टीले विचलनबाट रूपान्तरणतिर लैजान मौका दिइरहन्छ," सापकोटा भन्छन्, "अहिले विचार, राजनीतिक

दस्तावेजमा के छ

क बादल र क हिमालीबीचको आपसी सम्बन्धका सन्दर्भमा देखा परेको गम्भीर र सैद्धान्तिक र नैतिक प्रश्नबारे ।

'०५३ असारदेखि फागुनसम्म आइपुग्दा करिब नौ महिनाको अवधिमा कमरेड बादल र कमरेड हिमालीको सम्बन्ध आश्चर्यजनक तीव्रताका साथ आपसी प्रेम, यौन सम्बन्ध एक सीमासम्म पार्टी नेतृत्वविरोधी गठजोड 'स्वैच्छिक सम्बन्ध विच्छेद' अन्तमा एक अर्काप्रति तीब्र आक्रोश र घृणामा परिणत भयो ।'

क शीतलकुमारमा देखा परेको सैद्धान्तिक र नैतिक प्रश्न

जनयुद्धको ऐतिहासिक पहलको पहिलो योजना कार्यान्वयनकै क्रममा क शीतलकुमारले अर्को एक विवाहिता महिलासँग यौन सम्बन्ध कायम गर्नु भयो । यसबारे जनस्तरबाट र पार्टीको सम्बन्धित जिल्लाको कतिपय सदस्यहरूबाट समेत प्रश्नहरू उठाइएपछि पटक-पटक केन्द्रीय कार्यालय एवं पीबी समेतले वास्तविकता राख्न जोड गर्दा पनि उहाँले त्यसलाई अस्वीकार गर्दै आउनु भएको थियो ।

...०५४ असारमा भारतको फरिदावादमा बसेको केन्द्रीय समितिको बैठकबाट पारित प्रतिवदेन

आलोक प्रवृत्ति

यौन र परिवारप्रतिको हिजोको लापरबाही खुला र भूमिगत यौन सम्बन्धको सामन्ती पाखण्ड र व्यभिचारमा पतन हुँदै गयो । दुःख कष्ट गरेर पारिवारिक जिम्मेवारी सम्हाल्ने खुला श्रीमतीलाई दासका रूपमा व्यवहार गर्ने र नयाँ यौन सम्बन्धमा आनन्दानुभूति गर्ने विकृतिको रूपमा विकास भयो ।

...बैशाख ०५७ मा भारतकै जलपाईगुडीमा बसेको केन्द्रीय समितिबाट पारित प्रतिवेदन

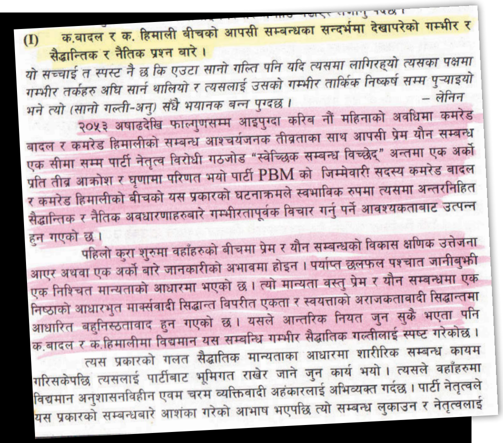

(I) क.बादल र क. हिमाली बीचको आपसी सम्बन्धका सन्दर्भमा देखापरेको गम्भीर र सैद्धान्तिक र नैतिक प्रश्न बारे ।

यो सच्चाई त स्पस्ट नै छ कि एउटा सानो गल्ति पनि यदि त्यसमा लागिरह्यो त्यसका पक्षमा गम्भीर तर्कहरु अघि सार्न थालियो र त्यसलाई उसको गम्भीर तार्किक निष्कर्ष सम्म पुऱ्याइयो भने त्यो (सानो गल्ती-अनु) सँधै भयानक बन्न पुग्दछ । – *लेनिन*

२०५३ अषाढदेखि फाल्गुणसम्म आइपुग्दा करिब नौं महिनाको अवधिमा कमरेड बादल र कमरेड हिमालीको सम्बन्ध आश्चर्यजनक तीव्रताका साथ आपसी प्रेम यौन सम्बन्ध एक सीमा सम्म पार्टी नेतृत्व विरोधी गठजोड “स्वेच्छिक सम्बन्ध विच्छेद्” अन्तमा एक अर्को प्रति तीव्र आक्रोश र घृणामा परिणत भयो पार्टी PBM को जिम्मेवारी सदस्य कमरेड बादल र कमरेड हिमालीको बीचको यस प्रकारको घटनाक्रमले स्वभाविक रुपमा त्यसमा अन्तरनिहित सैद्धान्तिक र नैतिक अवधारणाहरुबारे गम्भीरतापूर्वक विचार गर्नु पर्ने आवश्यकताबाट उत्पन्न हुन गएको छ ।

पहिलो कुरा शुरुमा वहाँहरुको बीचमा प्रेम र यौन सम्बन्धको विकास क्षणिक उत्तेजना आएर अथवा एक अर्को बारे जानकारीको अभावमा होइन । पर्याप्त छलफल पश्चात जानीबुझी एक निश्चित मान्यताको आधारमा भएको छ । त्यो मान्यता वस्तु प्रेम र यौन सम्बन्धमा एक निष्ठाको आधारभुत मार्क्सवादी सिद्धान्त विपरीत एकता र स्वयत्ताको अराजकतावादी सिद्धान्तमा आधारित बहुनिस्ठतावाद हुन गएको छ। यसले आन्तरिक नियत जुन सुकै भएता पनि क.बादल र क.हिमालीमा विद्यमान यस सम्बन्धि गम्भीर सैद्धातिक गल्तीलाई स्पष्ट गरेकोछ ।

त्यस प्रकारको गलत सैद्धातिक मान्यताका आधारमा शारीरिक सम्बन्ध कायम गरिसकेपछि त्यसलाई पार्टीबाट भूमिगत राखेर जाने जुन कार्य भयो । त्यसले वहाँहरुमा विद्यमान अनुशासनविहीन एवम चरम व्यक्तिवादी अहंकारलाई अभिव्यक्त गर्दछ । पार्टी नेतृत्वले यस प्रकारको सम्बन्धबारे आशंका गरेको आभाष भएपछि त्यो सम्बन्ध लुकाउन र नेतृत्वलाई

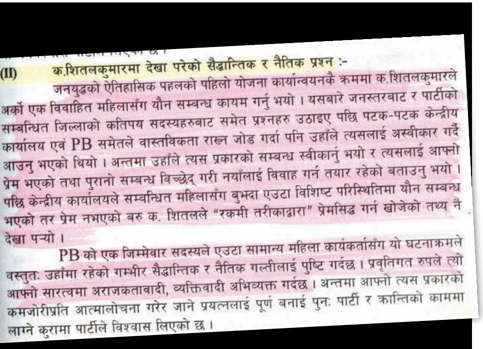

(II) क.शितलकुमारमा देखा परेको सैद्धान्तिक र नैतिक प्रश्न :-

जनयुद्धको ऐतिहासिक पहलको पहिलो योजना कार्यान्वयनकै क्रममा क.शितलकुमारले अर्को एक विवाहित महिलासँग यौन सम्बन्ध कायम गर्नु भयो । यसबारे जनस्तरबाट र पार्टीको सम्बन्धित जिल्लाको कतिपय सदस्यहरुबाट समेत प्रश्नहरु उठाइए पछि पटक-पटक केन्द्रीय कार्यालय एवं PB समेतले वास्तविकता राख्न जोड गर्दा पनि उहाँले त्यसलाई अस्वीकार गर्दै आउनु भएको थियो । अन्तमा उहाँले त्यस प्रकारको सम्बन्ध स्वीकार्नु भयो र त्यसलाई आफ्नो प्रेम भएको तथा पुरानो सम्बन्ध विच्छेद् गरी नयाँलाई विवाह गर्न तयार रहेको बताउनु भयो । पछि केन्द्रीय कार्यालयले सम्बन्धित महिलासँग बुझ्दा एउटा विशिष्ट परिस्थितिमा यौन सम्बन्ध भएको तर प्रेम नभएको बरु क. शितलले “रकमी तरीकाद्वारा” प्रेमसिद्ध गर्न खोजेको तथ्य नै देखा पऱ्यो ।

PB को एक जिम्मेवार सदस्यले एउटा सामान्य महिला कार्यकर्तासँग यो घटनाक्रमले वस्तुतः उहाँमा रहेको गम्भीर सैद्धान्तिक र नैतिक गल्तीलाई पुष्टि गर्दछ । प्रवृतिगत रुपले त्यो आफ्नो सारत्वमा अराजकतावादी, व्यक्तिवादी अभिव्यक्त गर्दछ । अन्तमा आफ्नो त्यस प्रकारको कमजोरीप्रति आत्मालोचना गरेर जाने प्रयत्नलाई पूर्ण बनाई पुनः पार्टी र क्रान्तिको काममा लाग्ने कुरामा पार्टीले विश्वास लिएको छ ।

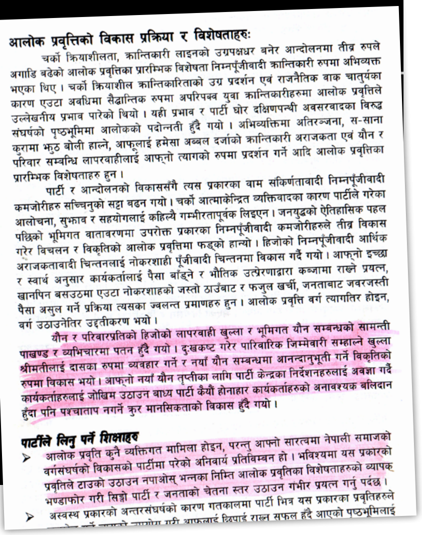

आलोक प्रवृत्तिको विकास प्रक्रिया र विशेषताहरुः

चर्को क्रियाशीलता, क्रान्तिकारी लाइनको उग्रपक्षधर बनेर आन्दोलनमा तीव्र रुपले अगाडि बढेको आलोक प्रवृत्तिका प्रारम्भिक विशेषता निम्नपूँजीवादी क्रान्तिकारी रुपमा अभिव्यक्त भएका थिए । चर्को क्रियाशील क्रान्तिकारिताको उग्र प्रदर्शन एवं राजनैतिक वाक चातुर्यका कारण एउटा अवधिमा सैद्धान्तिक रुपमा अपरिपक्व युवा क्रान्तिकारीहरुमा आलोक प्रवृत्तिले उल्लेखनीय प्रभाव पारेको थियो । यही प्रभाव र पार्टी घोर दक्षिणपन्थी अवसरवादका विरुद्ध संघर्षको पृष्ठभूमिमा आलोकको पदोन्नती हुँदै गयो । अभिव्यक्तिमा अतिरञ्जना, स-साना कुरामा झुठ बोली हाल्ने, आफूलाई हमेसा अब्बल दर्जाको क्रान्तिकारी अराजकता एवं यौन र परिवार सम्बन्धि लापरवाहीलाई आफ्नो त्यागको रुपमा प्रदर्शन गर्ने आदि आलोक प्रवृत्तिका प्रारम्भिक विशेषताहरु हुन ।

पार्टी र आन्दोलनको विकाससँगै त्यस प्रकारका वाम संकिर्णतावादी निम्नपूँजीवादी कमजोरीहरु सच्चिनुको सट्टा बढन गयो । चर्को आत्माकेन्द्रित व्यक्तिवादका कारण पार्टीले गरेका आलोचना, सुझाव र सहयोगलाई कहिल्यै गम्भीरतापूर्वक लिइएन । जनयुद्धको ऐतिहासिक पहल पछिको भूमिगत वातावरणमा उपरोक्त प्रकारका निम्नपूँजीवादी कमजोरीहरुले तीव्र विकास गरेर विचलन र विकृतिको आलोक प्रवृत्तिमा फड्को हान्यो । हिजोको निम्नपूँजीवादी आर्थिक अराजकतावादी चिन्तनलाई नोकरशाही पूँजीवादी चिन्तनमा विकास गर्दै गयो । आफ्नो इच्छा र स्वार्थ अनुसार कार्यकर्तालाई पैसा बाँड्ने र भौतिक उत्प्रेरणाद्वारा कब्जामा राख्ने प्रयत्न, खानपिन बसउठमा एउटा नोकरशाहको जस्तो ठाउँबाट र फजुल खर्ची, जनताबाट जवरजस्ती पैसा असुल गर्ने प्रक्रिया त्यसका ज्वलन्त प्रमाणहरु हुन । आलोक प्रवृत्ति वर्ग त्यागतिर होइन, वर्ग उठाउनेतिर उद्दतीकरण भयो ।

यौन र परिवारप्रतिको हिजोको लापरवाही खुल्ला र भूमिगत यौन सम्बन्धको सामन्ती पाखण्ड र व्यभिचारमा पतन हुँदै गयो । दुःखकष्ट गरेर पारिवारिक जिम्मेवारी सम्हाल्ने खुल्ला श्रीमतीलाई दासका रुपमा व्यवहार गर्ने र नयाँ यौन सम्बन्धमा आनन्दानुभूती गर्ने विकृतिको रुपमा विकास भयो । आफ्नो नयाँ यौन तृप्तीका लागि पार्टी केन्द्रका निर्देशनहरुलाई अवज्ञा गर्दै कार्यकर्ताहरुलाई जोखिम उठाउन बाध्य पार्टी कैयौं होनाहार कार्यकर्ताहरुको अनावश्यक बलिदान हुँदा पनि पश्चाताप नगर्ने क्रुर मानसिकताको विकास हुँदै गयो ।

पार्टीले लिनु पर्ने शिक्षाहरु

- आलोक प्रवृति कुनै व्यक्तिगत मामिला होइन, परन्तु आफ्नो सारत्वमा नेपाली समाजको वर्गसंघर्षको विकासको पार्टीमा परेको अनिवार्य प्रतिविम्बन हो । भविश्यमा यस प्रकारको प्रवृतिले टाउको उठाउन नपाओस् भन्नका निम्ति आलोक प्रवृतिका विशेषताहरुको व्यापक भण्डाफोर गरी सिङ्गो पार्टी र जनताको चेतना स्तर उठाउन गंभीर प्रयत्न गर्नु पर्दछ ।
- अस्वस्थ प्रकारको अन्तरसंघर्षको कारण गतकालमा पार्टी भित्र यस प्रकारका प्रवृतिहरुले आफूलाई छिपाई राख्न सफल हुँदै आएको पृष्ठभूमिलाई

लाइन, मूल्य-मान्यता, आदर्शमा अलिकति कमजोरी हुन गएको छ । विचलन आएको छ। यौनजन्य कमजोरी, अरू आर्थिक, नैतिक, सांस्कृतिक मूल्य-मान्यतामा उत्रिन विचार चाहिन्छ। विचार र दृष्टिकोणमा आएको ह्रासले यस्ता घटना दोहोरिइरहेका छन् ।”

समाज परिवर्तनको प्रमुख आधार सांस्कृतिक रूपान्तरण हो । त्यो भनेको यौन मात्रै होइन । आनीबानी, चरित्र, सादगीपन, कार्यशैली यहीभित्र पर्छन् । तर यही मामिलामा माओवादीका वरिष्ठ नेतादेखि नेतृसम्म, लडाकु कमान्डरदेखि जनसांस्कृतिक योद्धासम्म कोही बाँकी रहेका छैनन् । वाम विश्लेषक श्याम श्रेष्ठको अनुभवमा कम्युनिस्ट आन्दोलनभित्र राजनीतिक, आर्थिक क्रान्तिको कुरा निकै बोलियो । तर सांस्कृतिक रूपान्तरणको विषय खासै चलेन । त्यही कारण उनीहरूभित्रको ढोङ कुनै सामन्तको भन्दा कम छैन । त्यसमाथि नेपालको माओवादी आन्दोलनभित्र यौनसम्बन्धी सोच नै गलत छ ।

कतिपय सन्दर्भमा त प्रेम गर्नु नै गलत हो भन्नेसम्म छ । राजनीतिक क्रान्ति गर्न सबैभन्दा सजिलो छ। आर्थिक क्रान्ति अलि ढिलो हुन्छ । सबभन्दा ढिलो र कष्टसाध्य बाटोबाट हुने क्रान्ति सांस्कृतिक क्रान्ति हो । यसैमा भने कम्युनिस्टहरू, त्यसमा पनि माओवादी ‘स्कुलिङ’ सबैभन्दा पछुवा छ ।

चितवनको माडीमा ०४८ मंसिरमा भएको महाधिवेशनले जनयुद्धमा जानुपर्छ भनेर सैद्धान्तिक सहमति जनाएको थियो । त्यस महाधिवेशनमा सांस्कृतिक रूपान्तरणको प्रस्थानबिन्दु कस्तो हुने भनेर ठूलै बहस भएको थियो, जसमा प्रचण्डले वर्ग संघर्षको मैदानमा गएपछि मैदानले नै स्वतः बदल्छ भन्ने प्रतिवेदन पेस गरेका थिए । प्रचण्ड प्रतिवेदनमाथि श्याम श्रेष्ठले फरक मत राखेका थिए । उनले प्रतिवेदनमा लेखेका थिए, ‘वर्ग संघर्षको मैदानमा हेलिँदैमा स्वतः सांस्कृतिक चेत बदलिन सक्तैन । यसका लागि विशेष क्रान्ति गर्नुपर्छ ।’

श्रेष्ठका बुझाइमा यौन विचलनका सवालमा मात्र होइन, समग्र चिन्तन रूपान्तरणकै विषयमा माओवादीमा कच्चापन देखिन्छ । प्रचण्डको भैंसीपूजा होस् वा भ्रष्ट, डनहरूसँगको संगत पनि सांस्कृतिक बिचलन नै भएको श्रेष्ठको ठम्याइ छ ।

कम्युनिस्ट पार्टीका नेताहरू गाँजरजस्तो हुनुपर्नेमा उनीहरू रातो मुलाजस्ता अलिकति काटेर हेर्‍यो कि सबै सेतै सेतो भएकोमा श्रेष्ठ दुखेसो पोख्छन् । दृष्टिकोणमा अस्पष्टता भएकाले नेताहरूमा यस्तो समस्या देखिएको उनी बताउँछन् । “सांस्कृतिक क्रान्ति एक पटक थालेर हुँदैन । यसले व्यक्तिको स्वभाव, बानी बदल्नु पर्‍यो,” श्रेष्ठको कथन छ, “क्रान्तिका नायकहरू आफैँ प्रतिक्रान्तिका नायक भएर निस्कँदै छन् । के कति गर्न हुने ? कति नहुने अलिकति पनि ख्याल गरेका छैनन् । त्यसैले बारम्बार यस्ता समस्या दोहोरिएका हुन् ।”

रोचक संयोग

जनयुद्ध सुरु भएको १० महिना नबित्दै तत्कालीन पश्चिम केन्द्रीय कमाण्ड इन्चार्ज रामबहादुर थापा ‘बादल’ र त्यही कमाण्डको सचिवालयमा कार्यरत पम्फा भुसाल ‘हिमाली’ बीचको यौन सम्बन्ध सार्वजनिक भयो । ०५३ पुसमा भारतको लखनउमा भएको पोलिटब्युरो बैठकमा बादल-हिमाली प्रकरण उत्कर्षतिर पुगिरहेको संकेत मिलेको थियो ।

जानकारहरूका अनुसार बादल-हिमाली सम्बन्ध छिप्पिन नपाउँदै ०५३ असारतिरै प्रचण्डलाई जानकारी दिइएको थियो । तर, उनले यस घटनालाई गम्भीर रूपमा लिएनन् ।

पूर्वमाओवादीका एक नेताका अनुसार जनयुद्ध सुरु नहुँदै ०५२ असोजमा गोरखाको धुवाँकोटमा बसेको केन्द्रीय कमिटी बैठकमा तत्कालीन महामन्त्री प्रचण्डलाई पार्टीभित्र र बाहिर स्थापित गर्नेबारे ठूलो बहस भएको थियो । त्यो बैठकमा मोहन वैद्य ‘किरण’ ले तत्काल प्रचण्डलाई पार्टी भित्र र बाहिर स्थापित गराउनुपर्ने अडान लिएका थिए । त्यस विपरीत बादल, सीपी गजुरेललगायतले वैद्य अडानको प्रतिवाद गरेका थिए । त्यही घटनाबाट प्रचण्ड बाल्यकालदेखिका साथी बादलसँग असन्तुष्ट बनेका थिए । त्यसैको बदलामा बादल-हिमाली प्रकरणलाई सुरुमै हस्तक्षेप नगरिएको माओवादी पंक्तिभित्र सुन्न पाइन्छ ।

यही मेसोमा हरिबोल गजुरेल र निरु दर्लामीबीचको यौन सम्बन्ध सार्वजनिक भयो । माओवादीले जनयुद्ध सुरु गरेपछि ‘यौन विचलन’ मा कारबाहीमा पर्ने तेस्रो पात्र हुन्, यानप्रसाद गौतम ‘आलोक’ । उनी हाल नेकपाको काभ्रे जिल्ला अध्यक्ष रहेकी आफ्नै साली रुकु चौलागाईंसँगको सम्बन्ध खुलेपछि कारबाहीमा परेका थिए । त्यसबेला उनी पूर्वी कमाण्ड इन्चार्ज थिए ।

जानकारहरूका दाबीमा पार्टीबाहिर प्रचण्डलाई स्थापित गराउने चर्चा चल्दासम्म पर्चा, पम्प्लेटहरूमा प्रचण्डको ‘कोटेसन’

राखिन्नथ्यो। पूर्वी कमाण्ड इन्चार्जका हैसियतले आलोकले पूर्वमा वितरण गरिएको एउटा पर्चामा आफ्नो नाममा 'बलिदान क्रान्तिका लागि ऊर्जा हो' हो भन्ने 'कोटेसन' राखे। त्यसपछि प्रचण्ड उनीसँग रुष्ट भएका थिए।

आलोक प्रकरण पनि उत्कर्षतिर पुग्न नपाउँदै तत्कालीन नेता बाबुराम भट्टराईले नै पटक-पटक प्रचण्डलाई जानकारी गराएका थिए। तर, यस घटनालाई पनि प्रचण्डले विस्फोट नहुन्जेल गम्भीर रूपमा लिएनन्। कारबाहीमा राखिएकै बेला ०५८ बैशाखमा आलोक रोल्पाको गुराँसेमा सेनाको कारबाहीमा मारिए। आफूलाई स्थापित गराउन भूमिका खेल्नुपर्नेमा सोध्दै नसोधी पर्चामा 'कोटेसन' राखेकाले आलोकलाई बेलैमा सचेत गराउनबाट प्रचण्ड मौन बसेका थिए।

स्रोतका अनुसार महरा-शाहीको 'अनैतिक सम्बन्ध' बारे रोल्पा-रुकुमका शीर्ष तहका नेताहरू मात्र होइन, जिल्ला तहका कार्यकर्तासमेत जानकार थिए। शाही स्वयंले पनि वर्षमान पुन र ओनसरी घर्तीलाई पहिले नै जानकारी गराइसकेको भनिसकेबाट पनि यसको पुष्टि हुन्छ।

रोल्पा-रुकुमका नेताहरूलाई जानकारी हुनु भनेको त्यो प्रचण्डका कानमा नपुग्ने कुरै हुँदैन। तर, महरालाई समयमै सावधान नगराई प्रचण्डले किन जिम्मेवारीमाथि जिम्मेवारी थपे ? पूर्वमाओवादी नेताहरू नै अचम्ममा छन्। "महराको सम्बन्ध थाहा हुँदाहुँदै पनि किन मौनता साँधियो वा हुर्काएर राखियो ?" पूर्वमाओवादीका एक नेता प्रश्न गर्छन्।

पूर्वएमाले स्कुलिङका नेकपाका एक स्थायी समिति सदस्यका भनाइमा माओवादी आन्दोलन विचारधारात्मक रूपमा प्रशिक्षित भएन। उनीहरूले जुनसुकै उपायबाट भए पनि छिटोभन्दा छिटो सत्ता प्राप्त गर्ने तरिका अपनाए, जसका लागि साध्य प्रमुख हो। साधन केही होइन, सत्ता प्राप्त गर्न जे साधन प्रयोग गरे पनि हुन्छ भन्ने ठाने। प्रतिक्रियावादविरुद्ध जस्तोसुकै संघर्षका रूप अपनाए पनि जायज हुने उनीहरूको बुझाइ थियो। "उनीहरूमा सत्ताका लागि लड्नेले जे गरे पनि हुन्छ भन्ने आइडियोलोजी बन्यो, जसले गर्दा सांस्कृतिक रूपान्तरण, सामाजिक, आर्थिक चीजहरू केही पनि होइन भन्ने ठाने," ती स्थायी समिति सदस्य भन्छन्, "सांस्कृतिक, सामाजिक, नैतिक श्रेष्ठताले क्रान्ति हुन्छ। त्यसले ठूलो मूल्यांकन राखेको हुन्छ भन्ने नै भएन। यसैले पूर्वमाओवादीभित्र पटक-पटक यौन, आर्थिकलगायत विचलनका घटना भइहेका हुन्।"

सहमतिको खिचडी | बढ्दो गर्भपतन | निष्क्रिय कलाकारहरू
नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक
रतिरागको तरंग
वामपन्थी आन्दोलनमा यौन विचलन

वामपन्थी आन्दोलनका विचलन सम्बन्धमा २५ असोज ०६६ मा प्रकाशित *नेपाल*को आवरण कथा

हुन पनि माओवादीहरूको उत्तेजक नारा थियो- 'क्रान्तिका लागि सशस्त्र संघर्ष एक मात्र बाटो हो। क्रान्तिका लागि सहिदको कोटा चुक्ता गर्नुपर्छ।' परिणाम- बन्दुक बोक्ने मात्र क्रान्तिकारी हो भन्ने छाप उनीहरूमा पर्‍यो। साथै बन्दुक बोकेपछि जे गरे पनि हुन्छ भन्ने मनोविज्ञान हाबी भयो। तर नारालाई थेग्न सक्ने गुण, चरित्र आचरण, क्षमता वृद्धि गर्नेतिर माओवादीहरू लागेनन्।

बन्दुक बोकेपछि कहाँ खाने, कहाँ सुत्ने, कोसँग कस्तो व्यवहार गर्ने ? कडीकडाउ मानक नै बनाइएन, जसले गर्दा परिस्थिति कस्तो भयो भने सबै जवान छन्, सँगै हिँडेका छन्। खाने बस्ने, सुत्ने टुंगो छैन अनि जे पनि हुने भयो।

शान्ति प्रक्रियापछि माओवादी जब विजेताजस्तो भएर आयो, उनीहरूले आफूहरूको सांस्कृतिक रूपान्तरणको गति बदल्नुपर्छ भन्ने जरुरी नै ठानेनन् अर्थात् उनीहरू कहिल्यै सुध्रनै परेन। परिणाम, बहालवाला सभामुखले 'बलात्कार प्रयास' को आरोप खेप्नु परिरहेको छ।

पूर्वमाओवादीका सांस्कृतिक विभाग प्रमुख एवं नेकपा स्थायी समिति सदस्य मणि थापाका बुझाइमा कम्युनिस्ट पार्टी नोकरशाही पार्टीमा रूपान्तरण भएपछि अति न्यून वर्गीयहरूले अति उच्च वर्गीय पद र आर्थिक हैसियत प्राप्त गरेपछि विचलन आउँछ। माओवादी जनयुद्ध जे उद्देश्यबाट सुरु भएको थियो, त्यो अर्कै ठाउँमा गएपछि यौनमा पनि एकनिष्ठताबाट बहुनिष्ठतालाई जायज ठहऱ्यायो। यसको वैचारिक रूपान्तरण खोजिएन। परिणाम, घटनाहरू दोहोरिइरहेका छन्।

"कम्युनिस्ट आन्दोलनभित्र नैतिक चरित्रलाई पनि उच्च मूल्यांकनको आधार बनाइनु पर्छ। अनि मात्र समाजले प्रश्न उठाउने घटनाबाट नेताहरू सचेत हुन बाध्य हुन्छन्," थापा भन्छन्, "महिलासम्बन्धी दृष्टिकोण स्पष्ट नभएकाले पनि शीर्ष नेताहरू नै मुछिएका यस्ता प्रकरण दोहोरिइरहेका छन्।"

नेकपाका युवा नेता विशाल खड्का पार्टीभित्र वैचारिक लडाइ र शक्ति संघर्ष नमिल्दा 'अनैतिक यौन सम्बन्ध' तह लगाउने हतियार बनिरहेको बताउँछन्। "हाम्रो सांस्कृतिक स्तर कस्तो हुने, कुन कुरामा आफूले आफैँलाई निर्मम कसीमा राखिरहने भन्ने खुट्याउन नसक्दा यस्ता घटना भइरहेका छन्," उनी भन्छन्, "यो पार्टीभित्र ठूलै रोगका रूपमा फैलिरहेको छ तर रोगलाई निको बनाउनतिर लाग्न विलम्ब हुँदै छ।" अब नेताहरू यसको रोकथाममा लाग्छन् वा बेवास्ता गरिरहन्छन्, त्यो आगामी दिनमा देखिँदै जाला। ने

नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक
समसामयिक विषयवस्तुको वृत्तान्त नेपाल म्यागेजिनको आधिकारिक वेबसाइट
www.nepalmag.com.np
GET IT ON Google Play
Available on the App Store

महरामाथिको अभियोग पत्र कति बलियो ?

सीसीटीभी फुटेज, चस्माको सिसा र फ्रेम, पीडितको घाउचोट, प्रहरीलाई १०० मा गरेको फोन, मोबाइल म्यासेज प्रमाण

सुनिता लोहनी

निवर्तमान सभामुख कृष्णबहादुर महराविरुद्ध बलात्कार प्रयास गरेको अभियोगमा जिल्ला अदालत काठमाडौँमा मुद्दा दर्ता भयो, १४ कात्तिकमा। भोलिपल्ट जिल्ला अदालतका १ नम्बर न्यायाधीश सुदर्शनराज पाण्डेको इजलासमा अदालतका कर्मचारीले बयान लिए।

महरा देशको पाँचौँ महत्त्वपूर्ण पदमा आसीन थिए। उनले दुर्व्यवहार नभएको दाबीसहित १४ असोजमा पदबाट राजीनामा दिए पनि हाइप्रोफाइल केस अघि बढेको हो।

१२ असोजमा संघीय संसद् सचिवालयमा कार्यरत कर्मचारीमाथि बलात्कार प्रयासको जाहेरीपछि १९ असोजमा सभामुख निवासबाटै महरालाई पक्राउ गरिएको थियो। ८ कात्तिकमा महरामाथि करणी उद्योगमा मुद्दा चलाउनुपर्ने रायसहित प्रहरी प्रतिवेदन जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय काठमाडौँमा पेस भएको थियो। त्यसको ८ दिनपछि मात्र प्रहरी प्रतिवेदनमाथि गहन अध्ययनपछि सरकारी वकिल कार्यालयले बलात्कार प्रयास (जबर्जस्ती करणीको उद्योग) को आरोपमा मुद्दा दर्ता गरेको हो।

जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालयले जबर्जस्ती करणी उद्योगमा अधिकतम ५ वर्ष र उच्च ओहोदामा बसी कसुर गरेको अभियोगमा थप साढे २ वर्ष गरी ७ वर्ष ६ महिना कैद सजायको मागदाबी गर्दै महराविरुद्ध अदालतमा मुद्दा दायर गरेको छ। १५ कात्तिकमा बयान मात्र भएकाले १७ कात्तिकमा थुनछेक बहस हुनेछ।

सरकारी वकिलले अभियोग पत्र कत्तिको बलियो बनाएका छन् त ? ३६ पृष्ठ विस्तृत अभियोग पत्रमा किटानी जाहेरी दिने 'नयाँ बानेश्वर २६' (सरकारी वकिलको कार्यालयले दिएको कोड नाम) महराले मुखमा बारम्बार प्रहार गरेको बताएकी छन्। 'मैले पछाडिबाट प्यान्ट समातेँ र प्रहरीलाई बोलाउने धम्की दिएँ। त्यसपछि उनी भान्साको ढोका हुँदै त्यहीँबाट भागे। त्यतिबेला उनले रक्सी सेवन गरेका थिए,' ती कर्मचारीले अंग्रेजीमा जाहेरी दिएको कार्यालयले जनाएको छ।

सोही जाहेरीलाई आधार मान्दै प्रतिवादी पीडितको कोठामा गएको र पीडितलाई जबर्जस्ती करणीको प्रयास गरेको प्रमाण महानगरीय प्रहरी परिसरले मानेको छ। साथै, सीसीटीभी फुटेज, महरा पीडितको घरमा जाँदाको समय र वारदातपछि निक्लेको समय अध्ययन गरेर त्यसलाई प्रमाणको रूपमा हेरेको छ।

महराले राती ८ बजेर ४० मिनेट जाँदा बलात्कार प्रयास गरेको प्रहरीको १०० नम्बरमा फोनमार्फत जानकारी दिएकोलाई पनि प्रमाणको रूपमा हेरेको छ। घटनास्थलमा प्रतिवादीले प्रयोग गरेको चस्माको सिसा र डन्डी, फोनमा आएको म्यासेज, नयाँ बानेश्वर २६ को शरीरमा लागेका घाउ, चोटपटकलाई सबुदको रूपमा हेरेको सरकारी वकिलको कार्यालयले जनाएको छ। प्रतिवादीले साथमा लिएर गएका सुरक्षाकर्मीलाई साक्षीका रूपमा हेरिएको छ।

अधिवक्ता एवं कानुनका उपप्राध्यापक सुजन पन्तका अनुसार यो कुनै मुद्दामा सरकारी वकिलले गर्न मिल्नेसम्मको अभियोजन हो। भन्छन्, "यो उत्कृष्ट अभियोजनमध्येकै एकमा पर्न सक्छ। अभियोग पत्र बलियो बनाएका छन्। अपराधका चार चरण हुन्छन्। यो तेस्रो चरणसम्म पुगेको अपराध हो।"

अदालतमा मुद्दा गएपछि सबै कुरा भन्न मिल्दैन। तर डीएनए परीक्षण र पोलिग्राफलाई दोस्रो प्रमाणका रूपमा अदालतले लिने गरेको अधिवक्ता पन्त बताउँछन्। महराले पोलिग्राफ टेस्ट गर्न इन्कार गरेका थिए। तर प्रहरी प्रारम्भिक अनुसन्धानमै चुके र सरकारी वकिलको कार्यालयले प्रमाण र सबुदलाई अदालतमा राम्ररी प्रस्तुत गर्न नसके महरा सामान्य तारिखमा छुट्न पनि सक्छन्। महरा मुद्दामा प्रहरीले अनुसन्धानमा कति इमानदारी देखाएको छ, त्यो भने १७ कात्तिकमै छर्लंग हुनेछ। ने

ध्रुवीकरणको द

- दिल्ली संस्थापनको इसारामा तेस्रो शक्ति निर्माण प्रयास हुँदै गर्दा
- कात्तिक २८-३० को समाजवादी पार्टी बैठकले शक्तिशाली तेस्रो ध्रुव
- ०७२ को नाकाबन्दीका सूत्रधार अजित डोभाल काठमाडौंमा गुमेको
- डोभाल रोडम्याप कार्यान्वयनमा रअका नेपाल चीफको दौडधुप, लैन

क्षिणी डिजाइन

मधेसकेन्द्रित नेताहरूको आँखा समाजवादी पार्टी बैठकतिर
बनाउनेबारे निर्णायक छलफल गर्दै
प्रभुत्व फर्काउन शृंखलाबद्ध कसरतमा
चौर भने उदासीन

बसन्त बस्नेत

बदलिँदै गएछन् राजेन्द्र महतो । चार वर्षअघि यिनैले हो, काठमाडौँको दानापानी बन्द गर्ने धम्की दिएको । लाखेचौरको सद्भावना पार्टी मुख्यालयलाई सम्पर्क कार्यालयमा सीमित गरी मधेसमा सारेको । अनि स्वायत्त मधेस प्रदेशको मागबाट टसमस नहुने अड्डी लिएको ।

यिनै महतो हिजोआज 'नेपालीको स्वाभिमान, नेपालीको समृद्धि' लक्ष्यमा दत्तचित्त देखिन्छन् । भेट, भाषणदेखि अन्तर्वार्तासम्म यही मन्त्र जप्दै छन् ।

के हो यो स्वाभिमान र समृद्धिको नारा ? प्रधानमन्त्री केपी ओलीले भन्ने गरेको समृद्धिभन्दा यो उस्तै छ कि भिन्न ? वा बाहिर यो नारा देखाएर अरू कुनै स्वार्थ साँध्नु छ उनलाई ?

तराईकेन्द्रित क्षेत्रीय पार्टी मिलाएर गठित राष्ट्रिय जनता पार्टी (राजपा) नेपालका ६ मध्ये १ अध्यक्ष उनले भने, "अहिले समग्र नेपाल र नेपालीको स्वाभिमान अनि समृद्धि पाउनका लागि काम गर्ने बेला हो के !"

अनि आफैँलाई आश्वस्त पार्न खोजेझैँ देखिए, "त्यसमा मधेस पनि परिहाल्छ नि ।"

अहिले महतो डेढ दशकयताका आफ्ना प्रतिद्वन्द्वी उपेन्द्र यादवसँग पार्टी एकता प्रयासमा छन् । यसको तयारीका लागि गठित वार्ता समितिमा उनी राजपा पक्षका संयोजक हुन् । सबैलाई थाहै छ, १३ वर्षअघि मधेसी जनअधिकार फोरमको नाममा क्षेत्रीय आन्दोलन चर्काएर त्यसको बलमा शक्तिमा पुगेका यादव पहाडतिरका मतदाताको मन खिच्न पछिल्ला वर्षहरूमा मिहिनेत लगाइरहेका छन् ।

∨ हामीले मात्रै पुगेन : राजपा मिलाउने कसरतमा बाबुराम-उपेन्द्र

उपप्रधान तथा स्वास्थ्यमन्त्री उपेन्द्र कहिले सत्ताबाट ओर्लिएलान् अनि गला मिलाउँला भन्ने प्रतीक्षामा राजपा पक्ष छ । त्यसका लागि यसका नेताहरू समाजवादी पार्टीले २८ र २९ कात्तिकका लागि डाकेको संघीय परिषद् तथा त्यसलगत्तै बोलाएको केन्द्रीय समितितर्फ आँखा ओछ्याइरहेका छन् ।

"हामीभित्रको समस्या के हो भनेर पहिचान भइसक्यो । अब पहाडी-मधेसी भनेर छुट्याउनुको कुनै अर्थ रहेन," महतोले *नेपाल*सँग भने, "त्यसका लागि हामी समाजवादीसँग एकता तयारीमा छौँ ।"

राजपाले एकताका लागि दुइटा सर्त तेर्स्याएको छ- उपेन्द्र यो सरकारबाट बाहिरिनुपर्ने अनि समानताका आधारमा पार्टी एकताको प्रस्ताव प्याकेजमा ल्याउनुपर्ने ।

तर समाजवादी पार्टीकै कतिपय नेताहरू सरकारबाट ओर्लिन उपेन्द्र तयार नदेखिएको भन्दै कात्तिक मसान्तको बैठकले परिणाम देला भन्नेमा आशंकित छन् । समाजवादी पार्टी नगर समितिले असोज अन्तिम साता राजविराजमा आयोजना गरेको चियापानमा उपाध्यक्ष रेणु यादवले उपेन्द्रका सामुन्ने मुखै फोरिन्, 'संविधान संशोधनले नपुग्ने, पुनर्लेखन नै गराउने तपाईंको कुरा थियो । तर सत्तामा गएको डेढ वर्षसम्म किन प्रयास भएन, त्यसको जवाफ हामीलाई दिनुपर्दैन ?'

उपेन्द्रले थुम्थुम्याउने प्रयास गरे, 'यो सरकारलाई हामीले त्यसै उद्देश्यका लागि समर्थन दिएको हो तर संशोधनमा चासो नदेखाए समर्थन टुट्न सक्छ ।' उनको दाबीमा प्रधानमन्त्री ओलीले 'संविधान संशोधन गर्दिनँ' भनेका छैनन् । सम्झौता कार्यान्वयन गर्नेबारे अघिल्लो वर्ष पुसमा ११ बुँदे स्मरणपत्र बुझाउनेबाहेक समाजवादी पार्टीले पनि प्रधानमन्त्रीसँग कुनै ताकेता गरेको देखिन्न । उपेन्द्रको शैलीसँग अर्का अध्यक्ष बाबुराम भट्टराई, वरिष्ठ नेता अशोक राईलगायत सन्तुष्ट देखिन्नन् । अनि अर्को क्षेत्रीय घटक राजपा पनि सत्ताबाहिर हुनु तर एक्लै केही गर्न नसक्नुको कुण्ठामा छ ।

राजपाले ओलीलाई संविधान संशोधनको सर्त राख्दै दिएको सत्ता समर्थन पोहोर असोजमै फिर्ता लिइसकेको छ । हाललाई यो पार्टी प्रतिपक्षी कित्तामा बसिसकेको अवस्थामा अर्को क्षेत्रीय घटक समाजवादी पार्टीको 'सत्तामोह' लाई लिएर नेताहरूबीच मतान्तर हुने गरेको छ । अनि पछिल्लो महाधिवेशनमा चिनियाँ कम्युनिस्ट पार्टीका प्रतिनिधि बोलाएर अरू क्षेत्रीय घटकलाई चक्मा दिएको समाजवादी पार्टीसमेत अब चिनियाँ छातामुनि ओत लागिसकेको विश्लेषण तराईतिर सुन्न पाइन्छ । चर्चा जेसुकै भए पनि पार्टी एकता हरहालतमा टुंग्याइछाड्न दुवै पक्ष मूलभूत रूपमा तयार भएका छन् । यसका पछाडि दुई कारण छन् ।

पहिलो- समाजवादी र राजपाका नेताहरू सत्तारुढ नेकपाभित्र बढ्दै गएको शक्तिसंघर्षबाट आफूहरूलाई लाभ

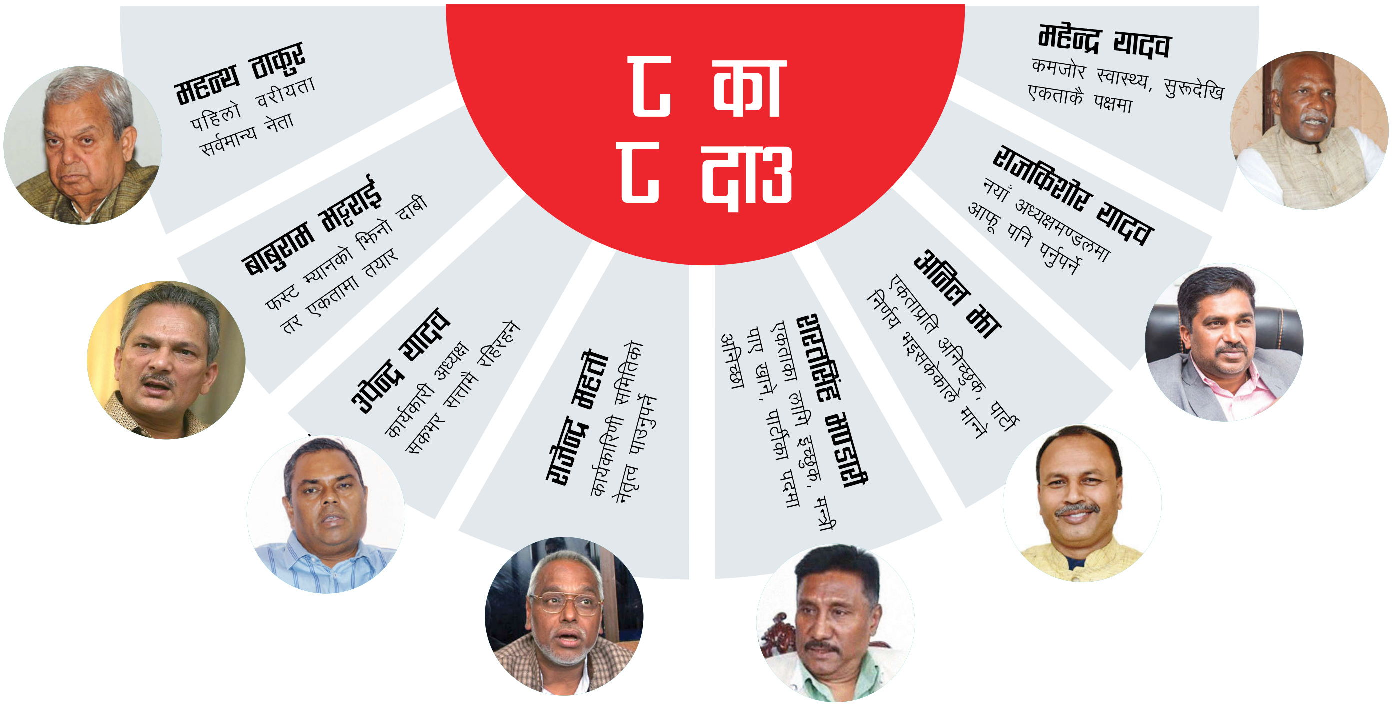

८ का ८ दाउ

महन्थ ठाकुर
पहिलो वरीयता
सर्वमान्य नेता

बाबुराम भट्टराई
फस्ट म्यानको झिनो दाबी
तर एकतामा तयार

उपेन्द्र यादव
कार्यकारी अध्यक्ष
सकभर सत्तामै रहिरहने

राजेन्द्र महतो
कार्यकारिणी समितिको
नेतृत्व पाउनुपर्ने

शरतसिंह भण्डारी
एकताका लागि इच्छुक, मन्त्री
पद छाडेर खाने, पार्टीका पदमा
अनिच्छा

अनिल झा
एकताप्रति अनिच्छुक, पार्टी
निर्णय भइसकेकाले मान्ने

राजकिशोर यादव
नयाँ अध्यक्षमण्डलमा
आफू पनि पर्नुपर्ने

महेन्द्र यादव
कमजोर स्वास्थ्य, सुरुदेखि
एकताकै पक्षमा

पुग्न सक्ने जोडघटाउमा समेत देखिन्छन् । प्रधानमन्त्री ओली र नेकपाका अर्का आकांक्षी प्रचण्डबीच क्षेत्राधिकारको संघर्ष एउटा बिन्दुमा पुगेर विस्फोट हुने, त्यसपछि प्रचण्ड 'पुराना मित्रहरू' खोज्दै आउने तिनको आकलन छ । दोस्रो- सरकारले नागरिक स्वतन्त्रता र न्यूनतम लोकतान्त्रिक अधिकार हनन गर्न थालेको निहुँ देखाएर प्रमुख प्रतिपक्षी कांग्रेससँग हुन सक्ने मोर्चाबन्दी पनि यहाँनेर उल्लेख्य छ । सारमा, नेपाल चिनियाँ पोल्टामा गयो भन्ने दक्षिण र पश्चिमको बुझाइसँग आफ्नो आकांक्षा एकाकार गर्ने क्षेत्रीय शक्तिहरूको कोसिस देखिन्छ ।

यसरी उत्तरको प्रेरणामा दुई कम्युनिस्ट पार्टीबीच विशाल आयतनको एकता भएको चर्चा हुँदै गर्दा मैदानकेन्द्रित दुई क्षेत्रीय पार्टी मिलाउनमा उसैगरी दक्षिणी छिमेकी भारतको सदाशय रहँदै आएको कानेखुसी स्वयं यी पार्टीकै नेताहरू गर्छन् । र, इतिहासमै पहिलोपल्ट भारतको विषयलाई लिएर यसका नेताहरू विभाजित मनोदशामा छन् ।

दक्षिणको इसारा

भारतमा प्रधानमन्त्रीका राष्ट्रिय सुरक्षा सल्लाहकार शक्ति अभ्यासका हिसाबले निकै माथि मानिने गर्छन् । नरेन्द्र मोदी सत्तामा छाएसँगै दुवै कार्यकाल राष्ट्रिय सुरक्षा सल्लाहकार बनिसकेका अजित डोभाल आफ्नो राष्ट्रिय मामिला साथै छिमेक मामिलामा उत्तिकै प्रभावी बन्ने गरेका छन् । कश्मीर, डोक्लाम, पुलवामा, उत्तरपूर्वी राज्यहरू मात्रै नभएर पाकिस्तान, मालदिभ्स, नेपाल आदि मामिलामा उनको भूमिका उत्तिकै प्रभावी र विवादित देखियो ।

उच्च स्रोत भन्छ, यिनै डोभालसँग पछिल्ला दिनमा उपेन्द्र यादवको सम्पर्क बाक्लिएको छ अनि उनले राजपा अध्यक्ष महन्थ ठाकुरलाई पनि टेलिफोन गरिरहेका छन् । डोभालले यादव र ठाकुरसँग कुराकानी बढाइरहेको समाजवादी र राजपाका दुवै स्रोतहरूले *नेपाल*सँग अलग-अलग पुष्टि गरेका छन् ।

'जतिसक्दो छिटो मिलेर राजनीतिक चुनौतीको सामना गर्न' सल्लाह आएको तर भाजपा नेतृत्वको भारतीय सत्तासँग नेपालमा संविधान निर्माणयताको अनुभव एकदमै तीतो रहेको भन्दै ठाकुर उनको सल्लाह सुन्न हिचकिचाइरहेको राजपा स्रोतले भन्यो । "उपेन्द्रजी (यादव) विश्व स्वास्थ्य संगठनको कार्यक्रममा भाग लिन दिल्ली जानुभएका बेला उहाँलाई सामुन्नेमै राखेर डोभालले अध्यक्षजीलाई फोन गर्नुभएको थियो," ठाकुर निकट सम्बन्ध राख्ने राजपा नेताले भने, "हामीले राम्ररी कुरा गरेका छौँ, तपाईंहरू बसेर एकपल्ट सल्लाह गर्नुहोस्

संशोधनको आश, गौरको त्रास

सत्ता साझेदार समाजवादी पार्टी र विपक्षी राजपाबीच बढ्दै गएको सामीप्य लेखाजोखा गरेको सत्तारुढ नेकपाले सम्भावित जोखिमको संकेत भन्दै आन्तरिक गृहकार्य बढाएको छ । कदाचित् उपेन्द्र सरकारबाट बाहिरिए सत्ता गठबन्धनमा स्पष्ट बहुमत कायम रहने भएकाले नेकपालाई त्यस्तो संकट त छैन तर आफूले तय गरेका प्राथमिकतामा भने भाँजो हाल्न तिनको संख्या प्रयोग हुन सक्ने नेकपाको आकलन छ । त्यसका लागि नेकपाले एकातिर संविधान संशोधन हुन सक्ने आश्वासन फेरि एकपल्ट दिएको छ । सँगसँगै १३ वर्ष पुरानो गौर काण्डको फाइल खोलिन सक्ने धम्की पनि दिएको छ ।

प्रचण्डले १३ कात्तिकमा महोत्तरीको पिपरा पुगेर संविधान संशोधनका लागि प्रयासरत रहेको आश्वासन दिँदै गर्दा नेकपाका अर्का नेता तथा रक्षामन्त्री ईश्वर पोखरेलले ०६३ चैतमा मधेसी फोरमका कार्यकर्तासहितको आक्रमणमा परी मारिएका २८ माओवादी कार्यकर्ताको अनुसन्धान ब्युँताउन सक्ने चेतावनी दिएका छन् । प्रसंग भर्खरै समातिएका पूर्वमन्त्री मोहम्मद आफताव आलमको भए पनि पोखरेलको संकेत त्यस आन्दोलनका नेता उपेन्द्रतिर लक्षित छ ।

इन्डियाटाइम्सडटकम

अब नयाँ रोडम्याप : भारतीय प्रधानमन्त्री मोदीसँग अजित डोभाल

भन्नुभयो । तर यहाँभित्रको समस्या के छ भनेर उहाँले बुझ्न चाहेको देखिएन ।"

ओली सरकारले चीनलाई दक्षिण एसियाको ढोकामै असीमित पहुँच दिन थालेको भन्दै भारतीय संस्थापन सशंकित मात्रै छैन, नाकाबन्दी निस्तेज गर्दै चुनावमार्फत अनुमोदित नेपालको सरकारसँग सम्बन्ध पुरानो सौहार्दतातर्फ फर्काइछाड्नुपर्ने चुनौतीमा पनि छ । त्यसका लागि ओलीसँग तारन्तारका कुराकानी चलिरहेका छन् ।

अर्कातिर काठमाडौँमा पुरानो पकड फर्काउन नेपालमा भरपर्दो शक्ति खडा गर्नुपर्ने दबाबमा भारतीय देखिएका छन् । पुरानो लोकतान्त्रिक शक्ति कांग्रेससमेत उत्तरतिर लहसिन थालेको बुझाइमा रहेको भारतीय संस्थापन तेस्रो शक्तिको खोजीमा छ भन्नलाई यी र यस्तै दृष्टान्त काफी छन् ।

अढाई वर्षपछि नेपालमा हुने आम चुनावमार्फत त्रिशंकु संसद् (हङ पार्लियामेन्ट) बन्ला भन्ने भारतीय आकलन छ। त्यस्तो अवस्थामा एकीकृत क्षेत्रीय शक्तिलाई पहाडतर्फ पनि फैलाउन सकियो भने आफ्नो अनुकूल परिस्थिति बन्ला भन्ने रणनीतिमा उनीहरू छन् । मधेसकेन्द्रित नेतृत्वसँग निकटमा रहेर काम गरिरहेका एक बुद्धिजीवीले भने, "त्यसैअनुसार यहाँको भारतीय दूतावासले पनि तत्कालै मिलिहाल्न नेताहरूलाई दबाब दिइरहेको छ ।"

तर नाकाबन्दीपछि आफूहरूलाई अलपत्र छाडिएको भन्दै भारतीय सत्ता संस्थापनसँग रुष्ट मधेसकेन्द्रित पार्टी नेताहरू दिल्लीको कुरा सुनिहाल्ने पक्षमा देखिन्नन् । दूतावासबाट आएका अनेक तारमध्ये पछिल्लो एउटा एसएमएस सोधखोजबारे राजपाका एक उच्च नेताले *नेपाल*सँग भने, "तर हाम्रै आवश्यकताले गर्दा हामी एकतामा जाँदै छौँ। अन्यथा अर्थ लगाउनु आवश्यक छैन।"

समाजवादी र राजपा दुवै पक्षका नेताहरू पार्टी एकताको विषयलाई लिएर भारतीय पक्ष अनावश्यक जस लिन खोज्ने प्रयासमा लागेको आरोपसमेत लगाउँछन् । खुफिया एजेन्सी 'रअ' का नेपाल स्टेसन चिफ अभिजित हल्दर एकताका लागि 'शुभेच्छुक' भूमिकासहित नेपथ्यमा प्रकट हुँदै गर्दा स्वयं लैनचौर दूतावास भने असहयोग गर्न र नेताहरूका बीचमा खेल्न लागिपरेको तिनको बुझाइ छ ।

"अहिलेसम्मको समग्र राजनीतिक प्रक्रिया बिगारेकै उनीहरूले हो। तर अझै उनीहरू रियलाइजेसनको मुडमा नदेखिँदा हामी किन अनावश्यक सोधखोजमा ओर्लिने ?" राजपाका अर्का नेताले दिग्दारी दर्शाए । मधेसकेन्द्रित नेताहरूको ठहर छ, दूतावासको राजनीतिक लबीलाई कांग्रेसले प्रभावित पारेको छ, जसको बुझाइ मैदानी भूभागमा राजपा-समाजवादी बलियो हुँदा कांग्रेसको शक्ति झन् क्षयीकृत हुन्छ भन्ने हो ।

कदाचित् नेकपा सरकार अन्तर्द्वन्द्वमा फसे अनि यसको लोकप्रियता खस्किए त्यसको फाइदा कांग्रेस नभई आफूहरूलाई हुन सक्ने समाजवादी-राजपा पक्षका नेताको बुझाइ छ। उनीहरूले सरकारसँगै प्रमुख प्रतिपक्षीसमेत त्यत्तिकै अलोकप्रिय भइरहेको आकलन गरेका छन् । "एउटा साम्यवादी शक्ति बनेको छ, अर्को पुँजीवादी," नेकपा र कांग्रेसलाई इंगित गर्दै समाजवादी पार्टी संघीय परिषद् अध्यक्ष बाबुराम भट्टराईले भने, "हामी व्यक्तिको निजी स्वतन्त्रता र राज्यको दायित्वसमेत समेटिएको समाजवादी विकल्प बन्ने कोसिसमा छौँ ।"

*नेपाल*सँगको कुराकानीमा भट्टराईले तीन वटा जातीय सामुदायिक क्लस्टर मिलाउने तर पार्टीको स्वरूप क्षेत्रीय नभई राष्ट्रिय बनाउने दाबी गरे । सुरुमा मधेसकेन्द्रित पार्टीजस्तो देखिन सक्ने भए पनि कालान्तरमा राष्ट्रिय पार्टी बनी अन्य पार्टीहरूलाई सशक्त चुनौती दिने भट्टराईको दाबीमा पत्याइहाल्ने आधार भने कमजोर छ।

विगतमा मधेसी जनअधिकार फोरमतर्फ रहेका समाजवादी पार्टी नेताहरू अब राजमार्ग छेउमा गैरमधेसी

एकता, नत्र प्लान बी

उपेन्द्र यादव सरकारबाट कथम् बाहिर आउन नचाहे क्षेत्रीय शक्तिहरू 'संघीयता रक्षाका लागि' भन्दै नयाँ गठबन्धन बनाउने सोचमा छन् । पहिचानवादी पार्टीहरूसँग मिलेर मोर्चाबन्दी गर्न बैठक डाक्ने तिनको तयारी छ । तर विगतमा उपेन्द्रले आफ्नो प्रभावमा राखेर चलाउँदै आएको संघीय गठबन्धनमा भने आफूहरू नअट्ने तिनको बुझाइ छ । प्रस्तावित गठबन्धनको नाम छ : 'राष्ट्रिय मुक्ति आन्दोलन ।'

पहिलेको गठबन्धन उपेन्द्र नेतृत्वको तत्कालीन समाजवादी फोरम ०७४ को स्थानीय चुनावमा अरूसँग सल्लाहबेगर सामेल भएको भन्दै टुक्रिएको थियो । त्यसयता समाजवादी पार्टी उक्त गठबन्धनमा छैन । अनि, गठबन्धनको अस्तित्व पनि मृतप्रायः नै छ । प्रस्तावित नयाँ गठबन्धनका लागि हालसम्म समाजवादी पार्टी तयार देखिएको छैन । यस्तो अवस्थामा उपेन्द्रलाई छाडेरै नयाँ रणनीतिमा जाने राजपा पक्षका नेताहरू बताउँछन् ।

यो प्लान बीको मुख्य लक्ष्य हो : पहिलो संविधानसभाकालीन १० प्लस १ प्रदेशको माग ब्युँताउनु । प्रत्यक्ष निर्वाचित राष्ट्रपति र पूर्ण समानुपातिक निर्वाचन पद्धतिको मागलाई एजेन्डाका रूपमा स्थापित गर्ने उनीहरूको कोसिस हुनेछ । तत्काललाई छठपछि मधेसमा केही अवधि मिल्ने फुर्सद सडक आन्दोलनको माहोल बनाउन खर्चिने, त्यसको बलमा संविधानमा केही संशोधन गराउन सकियो भने त्यसैमा सन्तुष्टि लिने क्षेत्रीय घटकको दाउ छ ।

समुदायको भोटलाई आकर्षित गरेरै भए पनि बलियो शक्ति बनाउन सकिने रणनीतिमा छन् । हालका सत्ता-प्रमुख प्रतिपक्षी पार्टीका समर्थकबीच मत विभाजनको अनुपात अझै गहिरिए त्यसको फाइदा आफूलाई हुन सक्ने तिनले ठानेका छन् ।

त्यस्तो अवस्थामा आम चुनावपछिको अवस्थामा सत्ताकै बागडोर आफूहरूलाई आउन सक्ने तिनको हिसाबकिताब छ। मधेसी समुदायबाट पहिलो प्रधानमन्त्री आफू बन्ने उपेन्द्र यादवको महत्त्वाकांक्षामा दक्षिणले पुट दिएको विश्लेषण राजपा नेताहरू गर्छन् । उपेन्द्रसँग चरम असहमति राख्ने गरेका अनिल झा र राजकिशोर यादव यही कारणलाई देखाउँदै समाजवादीसँग एकता गर्न नहुने तर्क पार्टीभित्र राखिरहेका छन्। यसो भन्नेमा महन्थ ठाकुर पक्षकै नेतासमेत छन् ।

ठाकुर एकताका लागि मरिमेटेर लाग्न उत्सुक देखिन्नन् । तर राजपा गठनको अढाई वर्ष बित्दासम्म गति पाउने छाँट नदेखिएपछि उचित विकल्प खोज्नुपर्ने दबाब उनलाई पनि छ। उसमाथि दोस्रो पुस्ताका समवयी नेताहरूको व्यक्तित्व टकराव नियालिरहेका ठाकुरले तिनैका कारण पार्टी एकता प्रक्रिया भाँडिन सक्ने भन्दै फटाफट एउटा निर्णय गराइदिए- समाजवादीसँग एकताका लागि राजपा सैद्धान्तिक रूपमा सहमत छ। आन्तरिक विरोधका बीच अर्का नेता महतो वार्ता प्रक्रियामा अघि बढ्नुका पछाडि ठाकुरको यही निर्णयले काम गरेको छ । तर को, कतिपल्ट मन्त्री भयो अनि को पहिले राजनीतिमा आयो भन्ने आधारमा आइलागेको वरीयता विवाद एकता प्रक्रियामा अल्झो बन्न आइपुगेको छ ।

वरीयताको नयाँ सूत्र

पूर्वप्रधानमन्त्री भइसकेको हुनाले बाबुराम भट्टराईलाई पहिलो वरीयता दिइनुपर्ने समाजवादी पार्टीको प्रस्ताव राजपाले अस्वीकार्दै गर्दा उनको राजनीतिक शक्ति क्षय हुँदै गएको तर्क दिएको थियो । समाजवादीको प्रस्तावअन्तर्गत महन्थ ठाकुरलाई दोस्रो, उपेन्द्र यादवलाई तेस्रो अनि अशोक राई, राजेन्द्र महतो, राजेन्द्र श्रेष्ठ, शरतसिंह भण्डारी र महेन्द्र यादवलाई क्रमशः चौथो, पाँचौं, छैटौं, सातौं र आठौं वरीयताको प्रस्ताव गरेको थियो । समाजवादीको प्रस्तावमा राजकिशोर यादव र अनिल झालाई महासचिव प्रस्ताव गरेको थियो ।

उसो त पूर्वप्रधानमन्त्री भट्टराईको तर्क छ, राजपाका ६ मध्ये ५ अध्यक्ष त उनको क्याबिनेटका मन्त्री थिए । तसर्थ उनीहरूबाट आफ्नो स्वीकार्यताको अपेक्षा भट्टराईले राखेको देखिन्छ । राजपा पक्ष भने आजको शक्ति सन्तुलनलाई ९ वर्षअघिको अवस्थासँग तुलना गर्न नमिल्ने जिरहमा छ। मधेसकेन्द्रित नेताहरू तराईका जिल्लालाई आफ्नो आधार क्षेत्र देखाउँदै भट्टराईलाई सोधिरहेका छन्, 'तपाईंको आधार क्षेत्र कहाँ हो ?'

वरीयता विवादले एकता प्रक्रिया ढिम्किनै नदिने राजपा रणनीति बुझेर केही दिनअघि समाजवादीले नयाँ प्रस्ताव लगेको छ । त्यसमा महन्थ पहिलो वरीयतामा संरक्षकको 'सेरेमोनियल' हैसियतमा रहने, दोस्रोमा बाबुराम संघीय परिषद् अध्यक्ष रहने, तेस्रोमा उपेन्द्र कार्यकारी अधिकारसहित केन्द्रीय समिति अध्यक्ष बन्ने प्रस्ताव छ । समाजवादीले अशोक राईलाई चौथो र राजेन्द्र महतोलाई पाँचौं वरीयतामा रहने प्रस्ताव गरेको छ । तर १८ पल्ट मन्त्री भएका शरतसिंहलाई आठौंमा लगेर खासै सत्ता अनुभव नभएका राजेन्द्र श्रेष्ठलाई छैटौं

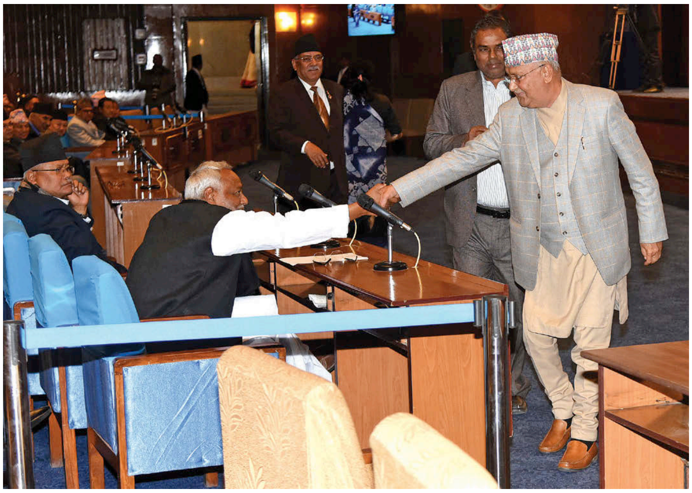

V **हात मिले, मन मिलेन :** संसद्मा प्रधानमन्त्री ओली र राजपा अध्यक्ष राजेन्द्र महतो

टाउका जोड्दैमा तेस्रो

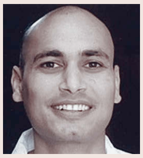

भास्कर गौतम

नेपालमा चीन र भारतलाई एकअर्कासँग बझाएर हेर्ने दृष्टिकोणले घर बनाएको छ । यो शीतयुद्धकालीन दृष्टिकोणले नेपाललाई कहीँ पुऱ्याउँदैन । एकै प्रकारको भूमरीमा मात्र घुमाइराख्छ । हिजो पनि कतै पुऱ्याएको थिएन, अलमल्याएको मात्र थियो । तथापि नेपालको कूटनीतिवृत्त त्यसैमा रुमल्लिन तयार मात्र होइन, आतुर छ ।

पछिल्लो समय नेपालको विदेश सम्बन्धलाई लिएर धेरै टिप्पणी सार्वजनिक भएका छन् । ती टिप्पणी मूलतः दुइटा दृष्टिकोणबाट निर्देशित छन् । एक- ठूलो तप्का चीन, अमेरिका, पछिल्लो समय भारत, र अन्य मुलुकहरू नेपालमा के-कसरी सलबलाइरहेका छन् भनेर जान्न चाहन्छ । दोस्रो- सानो तप्का भन्दै छ, यो सबै त ठीकै छ तर सबैभन्दा पहिले हामीले चीनको ‘साम्राज्यिक चरित्र,’ भारतको ‘औपनिवेशिक मनोवृत्ति’ र अमेरिकाको ‘नवऔपनिवेशिक चरित्र’ बुझ्नुपर्छ । यो सबै त ठीकै हो । नेपालमा प्रभाव जमाएका र त्यसलाई विस्तार गर्न थप सक्रिय बनेका देशहरूको स्वार्थलाई चिन्न ती राष्ट्रको आधारभूत चरित्र थाहा पाउनैपऱ्यो । तिनले के गरिरहेका छन्, त्यसको भेउसमेत पाउनुपऱ्यो ।

तर यहाँ एउटा महत्त्वपूर्ण दृष्टिकोण अपुग छ । अन्य देशको चरित्र र चलखेल थाहा पाउनुपूर्व आफ्नो देशको चरित्र, प्राथमिकता र सामूहिक क्षमताबारे राम्रो हेक्का हुनुपऱ्यो । नेपालको साझा भविष्यबारे निर्देशित गरिएको लक्ष्य र कार्य प्राथमिकता सही छ भन्ने विश्वास हुनुपऱ्यो । अन्यथा, अरू राष्ट्रले जे गरे पनि नेपालीको ध्येय तिनले यसो गरे, उसो गरे भन्दै सके रिझाउने, नसके फलाक्नै कार्यमा सीमित हुने भयो । यस्तै अवस्थालाई मुलुकको नियति मान्ने कार्यमा सबै अभिशप्त हुने सम्भावना बढ्यो । यस्तो मनोदशाबाट निस्कन जरुरी छ ।

सुनिन्छ, हिजो नेकपालाई एक ठाउँमा ल्याउन चीनले भूमिका खेलेको थियो, मूलतः लगानीमैत्री वातावरणका लागि राजनीतिक स्थायित्वको माग गर्दै । पूर्वएमाले र पूर्वमाओवादीलाई तताए पनि एकीकृत कम्युनिस्ट पार्टीको कल्पना चीनको एजेन्डा थिएन । त्यो यदाकदा वामवृत्तमा हाबी हुने, शुषुप्त रहे पनि बलशाली विचार थियो । चुनावपूर्वको ऐनमौकामा यी दुई दलबीच सहकार्य भयो । धेरै कुरा नमिल्दानमिल्दै पनि सत्तासीन हुने लालसा, द्रव्य बटुल्ने आकांक्षा र माओवादीको हकमा चर्मरक्षाको लाभमा दुई दल एक भए । तत्कालीन स्वार्थले दुवै दललाई एक ठाउँ ल्याए पनि तिनको पृष्ठभूमि र आधारभूत चरित्र फरक थियो । त्यसैले यत्तिका समयपछि समेत एकै दलमा रूपान्तरित हुने कार्य कतै पुगेको छैन । तथापि नेकपा सत्तासीन भएकाले फुटिहालेको छैन ।

यहीबीच बाबुराम भट्टराई नेतृत्वको नयाँ शक्ति र उपेन्द्र यादव नेतृत्वको संघीय समाजवादी फोरमबीच एकता भएर समाजवादी पार्टी बनेको छ । उनीहरूसँग त्यही बेला राष्ट्रिय जनता पार्टी (राजपा) समेत मिल्ने तरखरमा थियो । तर उपेन्द्रले तत्कालै सरकारबाट राजीनामा नदिएकाले राजपाका नेताहरू टाढिए । फेरि राजपा छिट्टै सामेल भएर तेस्रो शक्तिको रूपमा उदाउने चर्चा चुलिएको छ । यी दललाई एकै ठाउँ ल्याउन भारतले समेत सघाएको सुन्न पाइन्छ ।

जसरी कम्युनिस्ट घटक फुटिरहनुभन्दा एकै ठाउँमा आउनु सकारात्मक कदम थियो, त्यसरी नै पुराना कम्युनिस्ट र कांग्रेसभन्दा फरक किसिमले राजनीति गर्ने दल उदाउनु आवश्यक छ । हिजो साझा र विवेकशील एकआपसमा मिल्दा त्यो सम्भावना देखिएन । आज संघीय पार्टीमा महन्थ ठाकुर, राजेन्द्र महतो र अन्य नेताहरू होमिँदा त्यस्तो सम्भावना बनिहाल्ने देखिँदैन ।

वरीयता दिन खोजिएको भन्दै राजपा पक्ष रुष्ट भएको छ । राजपाले महतोलाई चौथो वरीयतासहित केन्द्रीय सचिवालय संयोजक बनाउनुपर्ने सर्त तेर्स्याएको छ ।

महतोले बाबुरामलाई मधेसी, जनजाति र आर्यखस क्लस्टर मिलाउने नारा सम्झाउँदै तेस्रो वरीयतामा आफैँ बसेर देखाउन व्यंग्य गरेका छन् । यसमा समाजवादी पक्ष सहमत नभए अन्तरिम कालका लागि दुवैतिरबाट दुई-दुई अध्यक्ष राखेर भए पनि अघि बढ्न सकिने विकल्प राजपाले सुझाएको छ । त्यसमा समाजवादीको प्रतिक्रिया आउन बाँकी छ ।

राजपा महासचिव केशव झाले वरीयताका कारण एकता नअड्किने भन्दै ‘समानताका साझा आधार’ खोजी भइरहेको बताए । “केही मतभेद बाँकी छन् तर दुवै पार्टीको नेतृत्व तहमा एकताको विकल्प छैन भन्ने

शक्ति बनिन्छ र ?

जसरी बाबुराम र महन्थलाई केही नीतिगत रुझानले सँगै ल्याउँछ, त्यसरी नै उपेन्द्र, महन्थ र अन्यलाई सत्तालिप्साले सँगै ल्याउँछ। हिजो महन्थ परिस्थितिजन्य बाध्यताले राजपाका अन्य नेताहरूसँग एकै ठाउँमा पुगे । बाबुरामलाई पनि त्यस्तै परिस्थितिजन्य आवश्यकताले उपेन्द्रसँग पुऱ्याएको छ। अब सबै घटक एकै ठाउँ आउँदा धेरै किसिमले उनीहरूबीच तालमाल नमिल्ने देखिन्छ ।

यी नेताहरूमध्ये एक थरी कम्युनिस्ट पाठशाला र अर्को थरी कांग्रेसी स्कुलिङबाट आएका छन्। त्यसैले यी नेताहरूको राजनीतिक जीवनदृष्टि मिल्दैन । नयाँ संगठनभित्र केही समयपछि यो ठूलै चुनौती बन्नेछ । यी नेताका कार्यकता भिन्नभिन्न सांगठनिक संस्कारबाट दीक्षित छन्। नयाँ संगठनमा कार्यकर्ताबीचको अभ्यास र कार्यशैली सुल्झाउन नसकिने समस्या बन्नेछ। यस्तो समस्या हिजोको नयाँ शक्ति र फोरमले भोगिसकेका छन्। त्यसबाट कसरी निस्कनेबारे भने अनभिज्ञ छन् । राजपा आफैँ राजनीतिक दलको रूपमा रूपान्तरित नभएको घटक हो । परिस्थितिजन्य बाध्यताले आज राजपाका नेताहरूलाई संघीय पार्टीमा धकेले पनि उनीहरूमा तेस्रो शक्तिको रूपमा रूपान्तरित हुने कुनै दीर्घकालीन प्रतिबद्धता र राजनीतिक दूरदृष्टि छैन ।

कुनै पनि दल तेस्रो शक्ति हुन सांगठनिक विकल्पको रूपमा मात्र उदाएर पुग्दैन। त्यसमा नौलो राजनीतिक जीवनदृष्टि चाहिन्छ। त्यस्तो जीवनदृष्टि कार्यशैली र उनीहरूले उठाउने राजनीतिक सवालमा झल्किनुपर्छ। त्यतिले मात्र पुग्दैन। नेपालको परिप्रेक्ष्यमा दलहरूको उदय कि त संघर्ष गरेर कि संघर्षका लागि आधार तयार गरेर मात्र भएको छ। संघर्षका लागि आधार तयार गरेपछि समेत यदि परिवर्तनकारी संघर्षमा सो दलले आधारभूत भूमिका नखेलेको वा संघर्ष वरिपरि आफ्नो वैधानिकता स्थापित गर्न नसकेको अवस्थामा दलहरू हराएर गएका छन् । नेपाल प्रजा परिषद्, नेपाल तराई कांग्रेस, धेरै कम्युनिस्ट घटक र राप्रपाका विभिन्न झुन्डको कथा यस्तै छ। त्यसैले नयाँ अभियान वा संघर्षको नेतृत्व नगरी र पुराना संघर्षको विरासतमाथि आधिकारिकता स्थापित नगरी टाउका मात्र मिल्ने र बिछोडिने कार्यले सशक्त तेस्रो शक्तिको उदय हुन सक्दैन।

> समाजवादी र राजपाका नेताहरूको राजनीतिक जीवनदृष्टि र कार्यशैली मिल्दैन । नयाँ संगठनभित्र केही समयपछि यो ठूलै चुनौती बन्नेछ ।

जहाँसम्म भारतको सवाल छ, अन्य छिमेकी र मित्र राष्ट्रको तुलनामा उसलाई ठूलो फाइदा छ। जनस्तरमा भारतसँगको सम्बन्ध ऐतिहासिक, आर्थिक र सांस्कृतिक रूपमा अन्योन्याश्रित भएकाले नेपाल-भारत सम्बन्ध कदाचित राजनीतिक वृत्तमा मात्र खुम्चिन सक्दैन । विगतमा भारतले यसलाई राजनीति वृत्तमा खुम्च्याउन खोज्दा ऐतिहासिक त्रुटि गरिरह्यो। तर ऐतिहासिक भूलबाट भारतले तत्त्वज्ञान लिएको देखिँदैन । त्यस्तो ज्ञान लिन सबैभन्दा पहिले 'नियन्त्रित अस्थायित्व' को सिद्धान्त र क्षणिक राजनीतिक लाभबाट बाहिर निस्कन सक्नुपर्छ। तर जबसम्म भारतीय विश्वविद्यालयहरूमा नेपाल अध्ययनका विभाग गतिशील रूपमा सक्रिय हुँदैनन् र नेपाल मामला केवल सीमित नेता, कूटनीतिज्ञ र गुप्तचरको भरमा चल्छ, एउटा गल्तीलाई सच्याउन अर्को मिसन सञ्चालन गर्ने कार्यमा भारत अल्झिरहन्छ। उसको सिकाइ केवल अर्को गल्ती गर्ने कार्यमा सीमित रहन्छ। चीन नेपालमा धेरै सक्रिय भयो भनेर शीतयुद्धकालीन शैलीमा सशंकित हुने र प्रतिउत्तरमा केही गरिहाल्ने कार्यको साटो भारतीय नीति निर्माताले नेपाल बुझ्न दीर्घकालीन हिसाबले लगानी गर्न उत्तम हुन्न र ? तर 'नेपाल पनि के बुझ्न आवश्यक छ, बुझेकै त हो नि' भन्ने मानसिकताबाट बाहिर ननिस्की यो प्रश्नको उत्तर खोज्न सम्भव छैन । ने

बुझाइ निर्माण भइसकेको छ," झाले भने ।

रणनीति : गैरमधेसी भोट

संविधान निर्माण र तीन तहको चुनावमार्फत त्यसको कार्यान्वयनसँगै क्षेत्रीय राजनीतिको एक दशक लामो अध्यायले एउटा टुंगो पाएको बुझाइमा रहेका क्षेत्रीय पार्टीहरू अब मधेसमा मात्रै केन्द्रित हुन खोज्दा पहिचानको आन्दोलन अघि बढाउन नसकिने ठहरमा पुगेका छन्। ६ महिना लामो आन्दोलन चलाउँदा जनधनको व्यापक क्षति भए पनि संविधानको एउटा अक्षर बदल्न नसकेको तिनको निष्कर्ष छ। आफ्नो प्रभाव रहेका समथर भूभागका २० जिल्लामा पहिलेझैँ केन्द्रित हुने तर तिनमा बस्ने गैरमधेसी भोट आकर्षित गर्न लागिपर्ने क्षेत्रीय पार्टीको रणनीतिमा बाबुराम भट्टराई, अशोक राई आदिको प्रभाव

कामयाबी हुने विश्लेषण छ।

२० जिल्लाका ८० सिटमध्ये ३५ सिट पूर्व-पश्चिम राजमार्ग क्षेत्रमा गैरमधेसी वर्चस्व छ। ४५ सिटमा मधेसी बाहुल्य छ। समाजवादीसँग मिलेमा त्यसतर्फ रहेका नेताहरूको जोडबलले गैरमधेसीलाई अपिल गर्न फाइदा पुग्ने आकलन राजपा पक्षको छ।

०७४ को आमचुनावबाट तराईका ४५ सिटमध्ये २१ वटामा राजपा र तत्कालीन संघीय समाजवादी फोरमले जितेका थिए। प्रदेश चुनावका लागि तिनको तालमेल भए पनि केन्द्रमा हुन सकेको थिएन। एकता नै गरेर जाँदा समर्थकमा उत्साह सञ्चार गर्न सकिने तिनको बुझाइ छ।

विश्लेषक चन्द्रकिशोर भने यो दाबी पत्याइहाल्न तयार छैनन्। उनको भनाइमा योबीचमा नेकपा र कांग्रेसको मात्रै परीक्षण भएको छैन बरु क्षेत्रीय पहिचानवादी पार्टीको पनि। "यो एकता हाँसको चाल न कुखुराको चाल हुनेवाला छ," उनले भने, "किनकि पहाडले पहिचानको मुद्दालाई अनुमोदन गरेको देखिएन। मधेसमा यसअघि अनुमोदन भए पनि स्वयं मधेसवादी पार्टीहरू केन्द्र र प्रदेश दुवैको सत्तामा बसिसकेको हुँदा अब यिनीहरूको शासनशैलीको पनि मूल्यांकन हुन्छ।"

प्रदेश २ का थुप्रै मन्त्रीहरू भ्रष्टाचारलगायत अनियमिततामा मुछिएको सन्देश जनतामा गएको, साथै प्रहरी ऐनलगायत विभिन्न कानुन बनाउने क्रममा संघीयताविरोधी काम स्वयं मधेसी पार्टीबाट भइरहेको भन्दै उनले त्यसले जनतामा गलत सन्देश गएको बताए। राजपा नेता सुरेन्द्र झाले अहिलेकै अनुहार लिएर पहाडमा प्रभाव जमाउन मुस्किल छ भन्ने विश्लेषण पार्टीभित्र हुन नसकिरहेको भन्दै असन्तुष्टि व्यक्त गरे।

'जम्बो' जनता समाजवादी पार्टी !

प्रस्तावित पार्टीको नाम, जनता समाजवादी पार्टी (जसपा) राखिएको छ। समाजवादी जनता पार्टी राख्न खोजिए पनि त्यस नाममा पहिल्यै अर्को पार्टी रहेको पत्ता लागेपछि नेताहरू यो विकल्पमा गएका हुन्। अंग्रेजीमा पिपल्स सोसलिस्ट पार्टी राम्रो सुनिने भन्दै उनीहरूले जसपामा जोड दिएका हुन्। अहिलेकै केन्द्रीय समिति राखेर पार्टी एकता गर्दा नयाँ केन्द्रीय समितिमा झन्डै १४ सय नेता हुनेछन्। राजपासँग ७ सय ६५ सदस्यीय केन्द्रीय समिति छ। त्यसमध्ये १ सय २९ जना पदाधिकारी छन्। समाजवादीको ४ सय ३१ सदस्यीय केन्द्रीय समितिमध्ये २५ जना पदाधिकारी छन्।

राजपा गठनको अढाई वर्ष बित्दासम्म गति पाउने छाँट नदेखिएपछि उचित विकल्प खोज्नुपर्ने दबाब महन्थलाई छ।

सिद्धान्तविहीनता नै सिद्धान्त

साम्यवादी धारको नेतृत्व सत्तारुढ नेकपाले गर्दै छ, भलै त्यसको अन्तर्वस्तुमा पुँजीवाद निहित होस्। उदार प्रजातान्त्रिक धारलाई समेट्न कांग्रेस छँदै छ। नयाँ उदाउन खोजेका केही पार्टीहरू पनि कहीं न कहीं यही विचारको वरिपरि आफूलाई 'लोकेट' गर्ने कोसिस गर्दै छन्। यस्तोमा तेस्रो संसदीय शक्तिका रूपमा उभिने प्रयत्न गरिरहेको समाजवादी-राजपा गठबन्धनको वैचारिक झुकाव के हुन जाला !

बाबुराम भट्टराईले भनेझैँ समाजवादी शक्ति बनाउने ध्येय सुन्दा जति सहज छ, यथार्थ भने जटिल। एकातिर विकास प्रगतिका लागि छट्पटाएका मतदातालाई आश्वस्त तुल्याउनुपर्ने, अर्कातिर पहिचान राजनीतिको ब्रान्ड पनि आफूसँगै राखिराख्नुपर्ने। राजनीतिशास्त्री भास्कर गौतमको बुझाइमा कुनै बलियो राजनीतिक धरातलबिनै तेस्रो राजनीतिक शक्ति निर्माणको तयारी भइरहेको छ। "कुनै वैचारिक जमिन छैन, घटनाक्रमले ठेलेर मात्रै एकतातिर हिँडेका हुन्," गौतम भन्छन्, "विगत हेर्दा उनीहरूमा कुनै दीर्घकालीन सोच पनि देखिन्न। सहज हुनेबित्तिकै स-साना प्राथमिकतामा अल्झने गर्छन्।"

हुन त नेकपा र कांग्रेससमेतले आजको दिनमा वैचारिक धरातल छाडिसकेकाले अरू दलका हकमा मात्रै यो मापदण्ड खोजिन नहुने विश्लेषणसमेत हुने गर्छन्। आजका नेपाली पार्टीहरू 'समाज-बजार अर्थतन्त्र' कै हिमायती देखिन पुगेको अवस्थामा 'पोस्ट आइडियोलजिकल अलाइन्मेन्ट' अर्थात् उत्तर वैचारिक ध्रुवीकरण हुनु स्वाभाविक हुने तिनको ठहर छ। विश्लेषक टीका ढकाल भन्छन्, "आम रूपमा वैचारिक क्षय भइरहेको यो समयमा सैद्धान्तिक आधारमा भन्दा पनि संख्याका आधारमा पार्टीहरू बनाउने प्रयास हुनु अनौठो होइन। अहिले नेकपामा देखिएको विकासक्रम त्यही हो। मधेसमा पनि त्यस्तै प्राविधिक एकताको कोसिस हुन सक्छ।" ने

चिनियाँ भाषा :
लजायो कि बितायो

मेरो टोनको गडबडीले लाइनमा बसेका मानिस मुखामुख गर्न थाले, लजाउँदै । ऐना बनाउन जाने भनेको त वीर्य बनाउन जाने भएछ

लक्ष्मी लम्साल/बेइजिङ

केही वर्षअगाडि मेरो बस कार्ड पुरानो भएकाले राम्ररी कामै नगर्ने हुन थाल्यो । बेइजिङका सार्वजनिक बसमा चढ्यो तर ओर्लिने बेला कार्ड नै नघोटिने समस्याले हैरान भएँ ।

यहाँका सार्वजनिक बसमा डिजिटल बस कार्ड प्रयोग गरिन्छ, जुन भूमिगत रेलमा पनि प्रयोग गर्न मिल्छ । बसको अगाडिबाट उक्लिनेबित्तिकै ढोकैमा रहेको मेसिनमा कार्ड छुवाउने र ओर्लिने बेला पछाडिपट्टि रहेको ढोकाको मेसिनमा पुनः स्वाइप गरेपछि सो यन्त्रले दूरीअनुसार पैसा काट्छ । स्वाइप गरेर छिरिसकेपछि ओर्लिने बेला कसैको आँखा छलेर फाइदा छैन । कार्ड छुवाएझैँ गरेर फुत्त निस्किए पनि मेसिनले अर्को पटक जरिवानासहित बढी पैसा काट्छ ।

व्यस्त बसमा कार्ड छुवाउनैमा समय खर्चिएपछि अरूले झर्को मान्ने नै भए । तसर्थ यो कार्ड साट्न नजिकैको एउटा काउन्टरमा चिनियाँ महिला साथीसँगै पुगेँ । उनको इलेक्ट्रिक मोटरसाइकल मैले हाँकिरहेको थिएँ । उनी फुत्त फुटपाथ नजिकैको काउन्टरमा लाइन बस्न गइन् । म स्कुटरमै बसेर पर्खिरहेँ । सोचेँ, ‘म पारि गएर स्कुटरको ऐना बनाउँदै गर्छु ।’

मैले बोलेको उनले सुनिनन् र पुनः कराइन्, ‘हँ, कहाँ जाने रे ?’

मैले अगाडि बोलेको भाषामा टोन गडबडी भएछ कि भन्ठानेर पुनः चिच्याएँ, तब उनीसँगै लाइनमा बसेका मानिस कोही मुखामुख गर्न थाले, कोही लजाउन थाले । कारण थियो, उच्चारित ध्वनिअनुसार ‘मैले ऐना बनाउन जाने नभई वीर्य बनाउन जाने’ भन्ने परेछ ।

चिनियाँ टोन (ध्वनि) अनुसार अर्थ निस्किने भएकाले अधिकांश विदेशीलाई यो फलामको चिउरा चपाउनुसरह हुन्छ । अझ विशेषगरी आधिकारिक रूपमा मान्डारिनको कक्षा नलिएर आफैँ सिक्ने मजस्ताका लागि त यो सुधार्न नसकिने गल्ती बन्छ । चिनियाँ दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने शब्द नेपालीभन्दा थोरै हुन सक्छन् । तर कसैले पनि ठ्याक्क यति नै भन्न सक्दैन । हालको दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने चिनियाँ शब्दचाहिँ ६ देखि ७ हजारजति मात्रै छन् ।

चिनियाँ अक्षर लेख्नमा फरक हुन्छन् तर उच्चारण टोनले भिन्नार्थक हुन्छन् । चिनियाँहरू बोल्दा अल्छी लागेर बिस्तारै बोल्ने होइनन्, झिँजो लागेकाले झर्किएका पनि होइनन्, दयामाया लागेर नरमपन पनि देखाउने होइनन्, रिस उठेर बड्याङबुडुङ बोल्ने पनि होइनन् । अधिकांश विदेशीलाई चिनियाँको उच्चारण शैली देखेर अचम्म लाग्छ, झर्को लाग्छ र रिस पनि उठ्छ ।

‘छ सुओ’ अर्थात् शौचालय उच्चारण गर्दा ‘छाउ श्’ अर्थात् सुपरमार्केट कता छ भन्ने बुझेर चिनियाँहरूले एउटा रेस्टुराँबाट मलाई सडक पारिपट्टिको सुपरमार्केटतिर दौडाएका छन् । नेपालीले कान्छीऔँला वा बूढीऔँला देखाएर मानिने शौचालयको संकेत चीनमा प्रचलित छैन । तसर्थ पाइन्टको जिपर नजिकै हात लगेर अभिनय गर्नुपर्ने हुन्छ । नत्र सही उच्चारण मात्रै बाध्यात्मक सर्त हो ।

एक पटक चिनियाँ गुरुआमासँग नेपालमा प्रविधिको विकासबारे चर्चा भयो । मैले भनेँ, ‘खासमा हामीले प्रविधिको विकास गर्नै पर्दैन, सबै बाहिरबाट नेपालमा भित्रिन्छ ।’ उनले चिनियाँमा सिकाइन् ‘यिन् चिन् भनेको बाहिरबाट भित्रिएको । तर मैले उच्चारण गर्दा ‘यिन् चिङ्’ भनेँ । जसको ङ् र न् को उच्चारणमा ख्याल नगर्दा उनले मप्रति नकारात्मक दृष्टि बनाइन् । कारण, यिन् चिङ्को अर्थ ‘लिंग’ भन्ने हुन्थ्यो । हामी नेपाली प्रायः विदेशी शब्द उच्चारणमा अलिक लापरबाही नै गर्छौं । अंग्रेजी शब्द पनि नेपालीकरण गरिएका छन् । त्यस्तै बानीले चिनियाँ अक्षर पनि हल्काफुल्का पाराले बोल्यो भने अनर्थ भइदिन्छ ।

लजाएर कुनै चिनियाँ पुरुषसँग बोल्दा त्यत्रो समस्या नहोला तर जब महिलासँग बोल्नुपर्छ, असावधानी होला भन्ने डरले म थुरथुर काँपेर सुरु गर्छु । जब लजाउन थाल्छु, मेरो खप्परमा एकपछि अर्को गल्तीको चाङ लाग्न थाल्छ । सडकमा गइरहेका बेला बाटो झुक्कियो । म सोध्न खोज्दै थिएँ, ‘छिङ् वन्’ अर्थात् ‘कृपया यो बाटो कता जाने ?’ तर उच्चारणको ध्वनिले ‘सुस्तरी चुम्बन’ भन्ने अर्थ लाग्यो । युवती बाँकी कुरा नसुनीकनै अघिल्तिरबाटै बाटो लागिन्, म अर्को मान्छेको खोजीमा लागेँ ।

चिनियाँ बोल्नु उसै साहसिक कार्य भनिएको होइन । नबिराईकन चिनियाँ बोल्न सक्ने विदेशीलाई उसै चिनियाँले तारिफ गर्ने होइनन् । कुनै पनि शिक्षक-शिक्षिकाले अंग्रेजी बोल्दा नडराईकन बोल्ने, बिग्रिए पनि आत्मविश्वास बढाउँदै जाने अनि पो भाषा सुध्रिन्छ भनेर सिकाउँछन् । तर चिनियाँ भाषा सिकाउने कुनै पनि गुरुले यसरी धक फुकाएर जे पायो त्यही बोल्न अवश्य नै सिकाउने छैनन् । जग बलियो भयो भने मात्रै चिनियाँ भाषाको लय समात्न सकिन्छ । धक मानीमानी अरूले के भन्ने होला भन्ने सोचीसोची चिनियाँ भाषा बोल्नुभयो भने त तपाईंको मान्डारिनले झनै बिताउनेछ ।

लेखक *चाइना रेडियो* इन्टरनेसनल (सीआरआई), बेइजिङमा कार्यरत छन् ।

निजीकरणको गाँठो

शिक्षामा व्यापारीकरणको विरोध गर्दै आएको कम्युनिस्ट पार्टीको सरकार नै निजीकरणको बचाउमा

जनक नेपाल

प्रधानमन्त्री केपी ओलीले १ माघ ०७५ मा उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन बुझ्दै बालुवाटारमा भनेका थिए, 'सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक स्तर उकासेपछि निजी विद्यालय आफैँ भाग्छन्।' निजी विद्यालयलाई नियमन गर्दै सेवामूलक सामाजिक संस्थामा रूपान्तरण गर्ने आयोगको मार्गचित्र लागू गर्नु त परको कुरा, प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नै छाडेर ओली आफैँ भागिरहेका छन्।

प्रधानमन्त्री ओलीलाई बुझाएलगत्तै शिक्षामन्त्री गिरिराजमणि पोखरेलले प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने प्रस्ताव मन्त्रिपरिषद्मा लगे पनि स्वीकृत भएन। प्रतिवेदन ९ महिनासम्म सार्वजनिक नहुनुको एउटै कारण निजी विद्यालयसम्बन्धी मार्गचित्रलाई लिइएको छ।

झन्डै ६ महिना लगाएर २५ सदस्यीय विज्ञ टोलीले तयार पारेको प्रतिवेदन सार्वजनिक गराउन नसक्दा शिक्षामन्त्री पोखरेलको आलोचना भएको छ। आफ्नै अध्यक्षताको प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्न नसक्दाको सबैभन्दा धेरै छटपटी उनै पोखरेललाई छ। आयोगका विज्ञ सदस्यले सोधेर हैरान पार्छन्। "तपाईंलाई वेस्टमिन्स्टर सिस्टम थाहा छँदै छ, प्रधानमन्त्रीको इसाराबिना केही चल्दैन," मन्त्रीको भनाइ उद्धृत गर्दै ती सदस्य भन्छन्, "कुरा प्रस्टै छ, प्रधानमन्त्रीलाई मन परेन। मन्त्रीले सकेनन्।"

प्रतिवेदनको रूपान्तरणको मार्गचित्रको बुँदा नं ३ मा कम्पनी ऐनअन्तर्गतका निजी लगानीका विद्यालयलाई संक्रमणकालीन व्यवस्थापनका रूपमा गैरनाफामुखी सेवामूलक सामाजिक संस्थामा रूपान्तरण गर्न प्रभावकारी अनुगमन र नियमन पद्धति लागू गर्ने उल्लेख छ। एक दशकभित्र त्यस्ता कम्पनी, सहकारी, गुठीलगायतबाट सञ्चालित सम्पूर्ण विद्यालय एउटै साझा ढाँचाभित्र ल्याउने रूपान्तरणको मार्गचित्र दिएको छ। निजी विद्यालयका लगानीकर्ताले नस्वीकारेको यही बुँदाकै कारण प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्न सरकार हच्किएको आयोग सदस्यहरूको बुझाइ छ।

शिक्षाविद् केदारभक्त माथेमा थरीथरीका विद्यालय र पाठ्यक्रमले समाजमा असमानताको खाडल खनिएकाले पुर्न पनि रूपान्तरणको आँट चाहिने बताउँछन्। "आफैँले नेतृत्व गरेको आयोगको प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नसमेत नसक्ने हो भने शिक्षामन्त्रीले नैतिकताका आधारमा राजीनामा गर्नुपर्छ," उनी भन्छन्, "प्रतिवेदन हुबहु कार्यान्वयन नहुन सक्छ, सार्वजनिक बहसमा त ल्याइनुपर्थ्यो।"

वामपन्थीहरूले अहिलेसम्म दिएको वैज्ञानिक, समाजवादी वा जनवादी शिक्षाको नारा लागू गर्ने बेला रूपान्तरणको आँट नगरेको उनको टिप्पणी छ। सार्वजनिक विद्यालयलाई बलियो बनाउने गरी उल्लेख्य काम भएको छैन। सुधारको बाटो पहिल्याउन नसक्दा चौतर्फी निराशा छाएको छ। यस्तोमा आयोगको प्रतिवेदनले नयाँ तरंग ल्याउन सक्थ्यो भन्ने माथेमाको बुझाइ छ। भन्छन्, "लडाइँ नै नलडी युद्ध कहाँ जितिन्छ? रूपान्तरणका लागि हिम्मत चाहिन्छ। शक्तिशाली सरकारमा पनि त्यो हिम्मत देखिएन।"

अहिले सार्वजनिक विद्यालय आम रोजाइमा पर्दैनन्। केही राम्रो गर्ने पनि छन् तर अधिकांश विद्यालय आर्थिक रूपमा नसक्नेको बाध्यता बनेका छन्। सामुदायिक भनिए पनि समुदायको स्वामित्व छैन। राजनीतिक हस्तक्षेपले विद्यालय राजनीतिक थलो बनेका छन्। माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क शिक्षा घोषणा गरिएको छ तर विद्यालय सञ्चालनका लागि बजेट अभाव छ। त्यसैले शुल्क नउठाई राम्रो सार्वजनिक विद्यालय

सञ्चालन सम्भव देखिँदैन । समाजवादउन्मुख लोककल्याणकारी राज्यमा समग्र शिक्षामा ५६ प्रतिशत लगानी अभिभावककै छ । देशभर २९ हजार सामुदायिक र ६ हजार निजी विद्यालय छन् । निजीमा ५ खर्बको लगानी र १८ लाख विद्यार्थी अध्ययनरत रहेको निजी क्षेत्रको दाबी छ ।

शिक्षामा अन्धाधुन्ध व्यापारीकरण भइरहँदा सरकार अनदेखा बनेको छ किनभने नाम चलेका विद्यालयमा सांसद र नेताकै प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष लगानी छ । त्यसैको आडमा स्वार्थ समूहले बालुवाटार र सिंहदरबारमा सहज पहुँच पाइरहेको बुझ्न कठिन छैन । शिक्षाविद् विद्यानाथ कोइराला सालनाल नछुट्टिएसम्म आमा र बच्चा नछुट्टिएझैँ शिक्षामा राजनीतिज्ञ, व्यापारी र माफिया छुट्याउनै मुस्किल भएको टिप्पणी गर्छन् । भन्छन्, “मैले निजी लगानीबारे राजनीतिक शीर्ष नेतृत्वसँग परामर्श गरेर मार्गचित्र दिऊ भनेको थिएँ । शिक्षामन्त्रीले म कुरा गर्छु भन्नुभयो । अहिले प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नसमेत सक्नुभएन ।”

कोइराला ०७४ र ०७५ का दुवै उच्चस्तरीय शिक्षा आयोगमा सदस्य थिए । अघिल्लो आयोगले निजी विद्यालयको शुल्क निर्धारण गर्ने, त्यहाँ कार्यरत शिक्षक तथा कर्मचारीको सेवा-सुविधा तोक्ने र लगानीकर्ताको मुनाफा तोक्ने काम स्थानीय सरकारलाई दिन सुझाएको थियो ।

कम्पनीमा दर्ता भएका निजी विद्यालयलाई सेवामूलक निजी तथा सामाजिक गुठीमा दर्ता हुन प्रोत्साहित गर्दै भविष्यमा सेवामूलक निजी विद्यालय मात्र रहने व्यवस्था गर्नुपर्छ भनिए पनि ०७४ को आयोगले निजी विद्यालय सन्दर्भमा केही लचिलो नीति लिएको थियो । निजी विद्यालयको आयको आधा जनशक्ति र व्यवस्थापनमा खर्च गर्ने, २५ प्रतिशत भौतिक पूर्वाधार र २५ प्रतिशत मुनाफा बाँड्न पाउने गरी ५०:२५:२५ को अनुपात सिफारिस गरिएको थियो । त्यसो गर्दा आधारभूत शुल्क तथा थप सुविधाका लागि अतिरिक्त शुल्क व्यवस्था लागू गर्नुपर्ने उल्लेख थियो ।

पछिल्लो प्रतिवेदनले भने निजी विद्यालयलाई पूर्णतः सेवामूलक सामाजिक संस्था बनाउन खोजेको छ । त्यस्तै, सरकारी कोषबाट तलब सुविधा उपभोग गर्ने हरेकले आफ्ना सन्तानलाई सार्वजनिक विद्यालयमा नै पढाउनुपर्ने कानुनी व्यवस्था गर्नुपर्ने उल्लेख छ । निजी विद्यालयबारे राजनीतिक दलहरू र सरकार प्रस्ट नभएसम्म समस्या ज्यूँका त्यूँ रहने शिक्षाविद् कोइरालाको दाबी छ । भन्छन्, “शिक्षामा निजी लगानी तल्लो तह, उच्च शिक्षा वा प्राविधिक शिक्षा, कहाँ गर्न दिने वा कहाँ नदिने भन्नेमा पार्टीहरू एक ठाउँ उभिनुपर्छ ।”

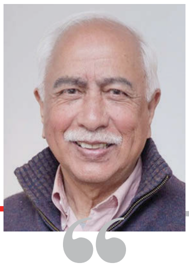

> आफैँले नेतृत्व गरेको आयोगको प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नसमेत नसक्ने हो भने शिक्षामन्त्रीले नैतिकताका आधारमा राजीनामा गर्नुपर्छ ।
>
> – **केदारभक्त माथेमा**, शिक्षाविद्

आयोगले विद्यालयको प्राज्ञिक नेतृत्वका रूपमा प्रधानाध्यापकलाई छुट्टै पद सिर्जना गर्ने र सम्पूर्ण प्राज्ञिक व्यवस्थापनमा स्वायत्तता दिने सुझाव दिइएको थियो । शिक्षक सेवा आयोगले कम्तीमा ५ वर्ष शिक्षण अनुभव भएका शिक्षकमध्येबाट नेतृत्व परीक्षणको परीक्षा लिई प्रधानाध्यापक सिफारिस गर्न सक्ने प्रावधान राख्न सुझाएको थियो । हरेक विद्यालयमा आगामी ५ वर्षभित्र विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा आवश्यक संख्यामा विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्ने मार्गचित्रमा छ । शिक्षक विद्यार्थी अनुपात प्रारम्भिक बालविकासमा १:२०, आधारभूत तहमा १:३० र मावि तहमा १:४० कायम गर्ने भनिएको छ ।

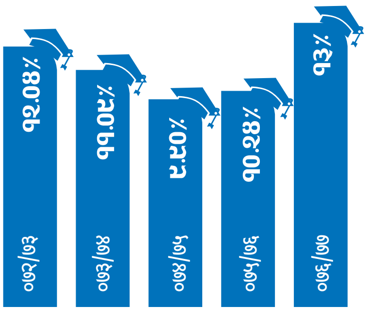

शिक्षामा वार्षिक बजेट

यसैगरी सरकारका तीन वटै तह संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट आफ्नो कुल बजेटको न्यूनतम २० देखि २५ प्रतिशत तथा कुल गार्हस्थ उत्पादनको कम्तीमा ६ प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने र शिक्षाको विकासका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापनमा तीन तहका सरकार जिम्मेवार रहने उल्लेख छ ।

राष्ट्रसंघीय दिगो विकास लक्ष्य- ४ प्राप्तिका लागि शिक्षामा कुल गार्हस्थ उत्पादनको ४ देखि ६ प्रतिशतसम्म र कुल राष्ट्रिय बजेटको १५ देखि २० प्रतिशतसम्म शिक्षामा लगानी गर्नुपर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता छ । नेपालले आर्थिक वर्ष ०६७/६८ मा शिक्षा क्षेत्रको लगानी बढेर १७.१ प्रतिशत पुऱ्याएको पनि थियो । तर राजनीतिक परिवर्तन, लामो संक्रमणकाल, अस्थिर सरकार, ०७२ को भूकम्पलगायत कारणले शिक्षामा राज्यको लगानी खुम्चिँदै गएर आव ०७४/७५ मा आइपुग्दा ९.९ प्रतिशतमा ओर्लियो ।

एक दशकमा शिक्षामा कुल गार्हस्थ उत्पादनको अंश औसतमा ३.७ प्रतिशत मात्र रह्यो । शिक्षामा वैदेशिक लगानी पनि एक दशकमा एक तिहाइमा खुम्चिएको छ । आव ०६६/६७ मा शिक्षा बजेटको ३१.२२ प्रतिशत रहेकामा आव ०७५/०७६ मा घटेर ९.९५ प्रतिशतमा पुगेको छ । आव ०७५/७६ को राष्ट्रिय बजेटलाई आधार लिँदा पूर्वप्राथमिक तहको शिक्षामा १.८, आधारभूत शिक्षामा ४७.८, माविमा १९.९, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा ५.२, उच्च शिक्षामा १०.८ र अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षामा ०.१ प्रतिशत लगानी गरेको देखिन्छ ।

नेपालका कम्युनिस्ट पार्टीले शिक्षामा निजीकरण र व्यापारीकरणको सधैँ विरोध गरे । तिनका भ्रातृ संगठनले त्यही नारामा वर्षौं राजनीति गरे । बुर्जुवा शिक्षा बहिष्कार भन्दै युवालाई सशस्त्र विद्रोहमा सहभागी गराए । तर कम्युनिस्ट पार्टीकै शक्तिशाली सरकार बनेका बेला भने निजीकरणलाई नै निरन्तरता दिने लक्षण देखाउँदै छन् । शिक्षाको व्यापारीकरणविरुद्ध आन्दोलनको अगुवाइ गरेका नेकपा केन्द्रीय सदस्य ठाकुर गैरे पार्टीभित्रै शिक्षा नीतिबारे बहस हुनुपर्ने बताउँछन् । भन्छन्, “हामीले भन्दै आएको जनवादी शिक्षा लागू गर्ने यो ठीक समय हो । पार्टीले घोषणापत्रअनुरूप समाजवादको आधार तय गर्ने गरी प्रस्ट नीति ल्याएर सरकारलाई लागू गर्न भन्नुपर्छ ।”

'शुल्क फिर्ता नगर्ने मेडिकल कलेजलाई ठगी मुद्दा'

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधिमन्त्री **गिरिराजमणि पोखरेल**लाई धेरैले शिक्षा बुझेका नेताका रूपमा गणना गर्छन् । झन्डै दुई तिहाइ बहुमतको सरकारले चाहँदा शिक्षा क्षेत्रमा रूपान्तरण गर्न सक्ने ठाउँ थिए । तर यसपल्ट मन्त्री पोखरेलले त्यस्तो कुनै आशा जगाउन सकेनन् । वैतनिक र अवैतनिक सल्लाहकारको ठूलै टिम लिएर काम गर्दा पनि औसत मन्त्रीभन्दा माथि उठेर कार्य सम्पादन गर्न सकेनन् भन्ने शिक्षा सरोकारवालाको गुनासो छ । कतिसम्म भने आफ्नै अध्यक्षताको उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने ल्याकतसमेत उनले देखाएनन् । मन्त्री पोखरेललाई **जनक नेपाल**का प्रश्न :

शिक्षामन्त्रीका रूपमा तपाईंप्रति धेरै अपेक्षा थिए । त्यो अपेक्षाअनुसार काम गर्न सक्नुभएन नि ?

सरकार बनेको १९ महिना भयो । अहिल्यै निराश हुनुपर्दैन । एकदमै जादूयी ढंगले परिवर्तनको अपेक्षा गरिएको छ । शिक्षालाई श्रमसँग, श्रमलाई सीप, सीपलाई उत्पादन र उत्पादनलाई समृद्धिसँग जोड्ने गरी काम भइरहेका छन् ।

तर शिक्षामा रूपान्तरण त केही देखिएन ?

हामी रातारात स्कुल बदलिहाल्न सक्दैनौँ । त्यसले समय लिन्छ । अहिले पनि केही उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल भएका छन् । विद्यालयबाहिर ३ लाख १३ हजार विद्यार्थी थिए । तीमध्ये २ लाख ५४ हजार भर्ना भए । विद्यालय उमेरका बालबालिकालाई विद्यालय ल्याउने, सिकाउने र टिकाउने प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्दै छौँ । गरिब, विपन्न समुदायलाई लक्षित गर्दै २२ लाख विद्यार्थीलाई दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ । १ सय २७ स्थानीय तहमा विद्यालयबाहिर बालबालिका छैनन् । स्कुलबाहिर रहनुको पछाडि आर्थिक, भूगोल र अपांगता मुख्य कारण हुन् । अपांगता भएका बालबालिकाका लागि सात वटै प्रदेशमा एक-एक नमुना स्कुल खोल्दै छौँ ।

अस्थायी शिक्षकको समस्या समाधान गर्‍यौँ । साक्षरता

रवि मानन्धर

८२ प्रतिशत पुग्यो । ५१ जिल्ला साक्षर घोषणा भइसके । यो वर्ष त्यो बढेर ७० जिल्ला पुग्छन् । ७ सय ५३ पालिकामा प्राविधिक शिक्षा पुऱ्याउँदै छौँ । ५ सय ४७ पालिकामा प्राविधिक स्कुल सञ्चालनमा आइसके । ती विद्यालयमा बाली, पशु, मेकानिक, इन्जिनियरिङ र कम्प्युटर पढाइ हुन्छन् ।

शिक्षामा निजीकरण र व्यापारीकरणको विरोध गर्दै आउनुभयो तर अहिले त्यो रोक्न सक्नुभएन नि ?

निजीलाई कमजोर बनाएर सार्वजनिकलाई मजबुत बनाउने एकखाले सोच छ । त्यो नेपालको यथार्थसँग मेल खाँदैन । शिक्षामा २१ प्रतिशत योगदान निजीको छ । सार्वजनिक शिक्षा कमजोर भएका बेला निजीले सहरबजारका अभिभावकको विश्वास जित्यो । काठमाडौँ उपत्यकाकै कुरा गर्ने हो भने ९० प्रतिशत विद्यार्थी निजी स्कुलमा छन् । यसको व्यवस्थापन गर्नुपर्छ । अभिभावक र विद्यार्थीको विश्वास जितेरै त्यो भएको हो । संविधानले पनि निजीलाई बन्द गर भनेको छैन । म निजी र सहकारीलाई पनि सार्वजनिकको पूरक बनाउनुपर्छ भन्ने मान्यता राख्छु । मन्त्रालय यसमा प्रस्ट छ ।

तपाईंकै अध्यक्षताको उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगले नाफारहित सामाजिक संस्था बनाउने सुझाव दिएको छ । कार्यान्वयन हुन्छ ?

आयोगले ६ महिनासम्म अध्ययन गरेर काम गऱ्यो । अघिल्लो आयोगमा पनि शिक्षामन्त्री रहेकाले मैले छिटो सक्न अध्यक्षका रूपमा संयोजन गरेको हुँ । ५ सय पेजको प्रतिवेदन प्रधानमन्त्रीलाई बुझायौँ । आयोगका सुझाव समेटेरै शिक्षा नीति बनाउँदै छौँ ।

एक दशकभित्र पब्लिक-प्राइभेट सहकारीले दिने गुणस्तरीय शिक्षाको एउटै ढाँचा बनाउँछौँ । ०७२ सालमै कम्पनीअन्तर्गत स्कुल नखोल्ने ऐन पास गरिसकेका हौँ । विकसित देशमा नाफारहित शिक्षाको अवधारणा छ । आयोगकै स्पिरिटमा हामीले १० वर्षपछि मेडिकल शिक्षा गैरनाफामूलक हुनेछन् भनेर ऐनमै व्यवस्था गरेका छौँ । हामी आयोगका सुझाव लागू गर्ने प्रक्रियामा छौँ । संविधानले नै सार्वजनिकमा लगानी बढाउँदै जाने र निजीलाई नियमन गर्ने भनेको छ । त्यसैले सहमतिमा ल्याउन प्रयत्नरत छौँ । तर २० प्रतिशतभन्दा धेरै योगदान गरेको निजी क्षेत्रको समुचित व्यवस्थापन जरुरी छ । जे नीति आउँछ, त्यो सबैका लागि सहमतिको हुन्छ ।

आयोग प्रतिवेदन किन सार्वजनिक भएन ? यसमा प्रधानमन्त्री र शिक्षामन्त्रीको मतभिन्नता हो ?

बिल्कुल होइन । प्रधानमन्त्री सार्वजनिक विद्यालय कमजोर भएकामा चिन्तित हुनुहुन्छ । प्रधानमन्त्रीले नचाहेको भए मन्त्रिपरिषद्बाट आयोगै बन्दैनथ्यो । उहाँले आफैँ प्रतिवेदन बुझ्नुभएको छ । प्रतिवेदनको निष्कर्ष निकालेर शिक्षा नीति बनाउन टोली बनेको छ । मैले प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने प्रस्ताव मन्त्रिपरिषद् लगेको पनि हो । आयोगको प्रतिवेदनभन्दा नीति नै पहिले ल्याउने कुरा भयो । प्रतिवेदन त नीति होइन नि ।

बालुवाटार र सिंहदरबारमा स्वार्थ समूहको उठबसले पनि प्रतिवेदन रोकिएको टिप्पणी छ नि ?

आयोगको महत्त्वपूर्ण सिफारिस कार्यान्वयन सुरु भइसक्यो । सामुदायिक विद्यालयको सबलीकरण दशक (०७६-०८५) घोषणा भइसकेको छ । निजीलाई व्यवस्थापन गर्ने, नियमन गर्ने दिशातर्फ पनि कार्यविधि बनाएका छौँ । राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रम यो वर्षदेखि सुरु हुँदै छ । शिक्षा बजेट बढाएर १३ प्रतिशत पुगेको छ । प्रधानमन्त्रीले शिक्षा नीतिमा चासो देखाउनुभएको छ । छिट्टै पास हुन्छ । नीति पास भएपछि एकैसाथ उच्च, विद्यालय र प्राविधिक शिक्षासँग सम्बन्धित ऐन ल्याउँछौँ ।

आयोगको प्रतिवेदनमा सरकारी कोषबाट तलब सुविधा उपभोग गर्ने हरेकले आफ्ना सन्तानलाई सार्वजनिक विद्यालयमै पढाउनुपर्ने गरी कानुनी व्यवस्था गर्न सिफारिस गरेको छ । त्यस्तो कानुन बनाउनुहुन्छ ?

त्यो सम्भव छैन । त्यसरी बाध्यात्मक व्यवस्था गर्न सकिँदैन । सरकारी तलब पाउनेले सन्तान सार्वजनिक विद्यालयमा पढाउनुपर्ने सामाजिक र नैतिक कुरा हो । हामी एउटै गुणस्तर ढाँचाका विद्यालय तयार गर्छौं । आफ्ना सन्तानलाई कहाँ पढाउने, अभिभावक निर्णय लिन स्वतन्त्र हुन्छ ।

चिकित्सा शिक्षा ऐन संशोधन गर्नुभयो । शुल्क तोक्नुभयो । तर लागू गर्न विद्यार्थी आन्दोलनमा उत्रिनुपर्ने स्थिति छ । सरकार किन यति धेरै निरीह भएको ?

संक्रमणकालको फाइदा उठाएर मेडिकल कलेजमा विगतमा जे-जति विकृति-विसंगति भित्रियो, त्यो ज्यादती अब अन्त्य हुन्छ । विद्यार्थी र अभिभावकले पनि भर्ना हुँदा मापदण्डबाहिरका सर्त स्वीकार्नुभएन । सरकारले तोकेभन्दा छुट्टै शुल्क किन बुझाउने ? पहिले जति भन्यो, त्यति पैसा बुझाउने र पछि विरोध गर्ने प्रवृत्ति देखियो ।

तोकेभन्दा धेरै शुल्क फिर्ता गराउनुहुन्छ ?

मैले सम्बन्धन दिने विश्वविद्यालयलाई नियमन गर्न भनेको छु । निर्धारितभन्दा धेरै शुल्क एक महिनाभित्र फिर्ता गर्न समय दिएका छौँ । अटेरी गरे त्यस्ता मेडिकल कलेजविरुद्ध सरकारले ठगी मुद्दा चलाउने निर्णय गरिसकेको छ । गृहमन्त्रीसँग बैठक बसेर प्रचलित कानुनबमोजिम कारबाही चलाउने र निवेदन प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई दिन भनेका छौँ ।

तपाईंहरूले वर्षौंसम्म जनवादी र वैज्ञानिक शिक्षा भन्दै नारा लगाउनुभयो । अहिले सरकारमा पुग्दा ती सबै बिर्सनुभयो भन्ने छ नि ?

जनवादी शिक्षालाई धेरैले संकुचित ढंगले बुझे । त्यो भनेको राष्ट्रियकरण होइन । शिक्षामा सबैको पहुँच हुने, सबैले निःशुल्क गुणस्तरीय शिक्षा पाउने, सीप सिकाउने, वैज्ञानिक र देशभक्तिपूर्ण शिक्षा भनिएको हो । नीति निर्माणमा जनसहभागिताको कुरा गरिएको हो । अहिले त्यसको अभ्यास गरिँदै छ । मुद्दा छाडेका छैनौँ ।

सीमा रक्षक गोठाला

भारतको सिक्किम र पश्चिम बंगालसँग जोडिएका पूर्वी सीमामा तीन दर्जन चौँरीगोठ

नारायण तुम्बापो/पाँचथर

भारतको सिक्किम र पश्चिम बंगालसँग जोडिएका छन्, ताप्लेजुङको सिदिङ्वा, पाँचथरको याङ्वरक, फालेलुङ, इलामको सन्दकपुर गाउँपालिका। तर ती पूर्वी सीमा क्षेत्रमा कतै पनि नेपाली सुरक्षाकर्मीको उपस्थिति छैन । रेखदेखविहीन ती ठाउँको रखबारी गरिरहेका छन्, गोठालाले ।

दैनिक निगरानी हुँदा भारतीय पक्षले सीमास्तम्भमा गडबडी गर्न नसकेको दाबी गर्छन्, चौँरीपालक चन्द्रलाल नेपाल । चन्द्रलालजस्ता गोठाला सीमा क्षेत्रमै गोठ बसेर नियमित चौँरी चराउँछन्। "हामी नेपाल सरकारको आधिकारिक सीमा सुरक्षाकर्मी होइनौँ तर नागरिकका रूपमा राष्ट्रिय दायित्व सम्झिरहेका छौँ," अर्का गोठाला थर्कप्रसाद गुरुङ थप्छन् ।

भारतले सीमामा सडक निर्माण गर्ने क्रममा नेपालको ढुंगामाटो खोस्रने गर्दा गोठालाले रोक्ने गरेका छन् । सिदिङ्वाको तिम्बुपोखरी, याङ्वरकको चिवा, पानीभित्ता, लामपोखरी, सिंहलीला डाँडा, तोरीफुले, फालेलुङको फालोट, चारराते, सन्दकपुर क्षेत्रमा सुरक्षाकर्मीजस्तै गोठाला तैनाथ हुने गरेका हुन् ।

पूर्वी सीमा क्षेत्रमा भारतले आफ्नोतर्फ ६-६ किलोमिटरको दूरीमा सीमा सुरक्षा बल (एसएसबी) क्याम्प राखेको छ । तर नेपालतर्फ एसएसबीकै भूमिका निर्वाह गरिरहेका गोठालाका गोठ क्याम्पका रूपमा रहेको चन्द्रलाल सुनाउँछन् । सीमा क्षेत्रमा तीन दर्जन हाराहारी नेपाली गोठ छन् । चौँरीपालन संस्कृतिको संरक्षणका साथै सीमाको समेत सुरक्षा गर्न पाउँदा गौरव लाग्ने गरेको गोठाला सुनाउँछन् ।

गोठालो निगरानी बढेपछि सीमा क्षेत्रबाट नेपालको हुने गरेको अवैध चोरी सिकार र जडीबुटी ओसारपसार पनि घटेको छ । विशेषगरी रेडपान्डाका साथै लाखौँ मूल्यका बिखुमा, सतुवा, पाखानवेद, पाँचऔँलेलगायत जडीबुटीको चोरी निकासी हुने गरेको थियो । रेडपान्डा नेटवर्क र दीपज्योति युवा क्लब पाँचथरले अभिमुख गराएसँगै जैविक विविधता संरक्षणमा गोठाला क्रियाशील बनेका हुन् । पूर्वी सीमा क्षेत्रमा नेपाल सरकारले चाँडै सुरक्षाबल राखे मात्रै सीमाको दर्बिलो सुरक्षा हुने गोठाला बताउँछन्। माओवादी द्वन्द्वकालमा नेपाली सीमा क्षेत्रको काठपात चोरी हुँदा ध्वस्त बनेको जंगल अहिले उजाड छ। त्यसको ठीक विपरीत भारततर्फको जंगल विशाल सिंहलीला नेसनल पार्कको रूपमा विकास भइरहेको छ।

जिल्ला प्रहरी कार्यालय पाँचथरका अनुसार गत वर्ष जिल्लासँगको सीमा क्षेत्रका १२ वटा सीमास्तम्भ हराएका थिए । स्तम्भ गाडिएको डोबसमेत नरहने गरी हराएको छ । ३५/१, ३७, ३८, ४३, ४३/३, ४८/१, ५०/१, ५०/३, ५४/७, ५४/७, ५४/१२, ५५/१३ र ५६/१३ नम्बरका स्तम्भ पूर्ण रूपमा हराएका हुन् ।

पाँचथरको याङ्वरक-२, तिम्बुपोखरी क्षेत्रदेखि फालेलुङ-७ सन्दकपुर आहाले बीचका स्तम्भ हराएका हुन् । यसैगरी यहाँका ३९, ४०, ५२/४ र ५४/१३ नम्बरका चार स्तम्भ हराएर डोब मात्र बाँकी छ। निकट भविष्यमा ती डोब पनि मेटिने अवस्था रहेको स्थलगत अध्ययन गरेका प्रहरी चन्द्र चौहान सुनाउँछन्। बाँकी स्तम्भ पनि जीर्ण छन्। पुनर्निर्माण तथा मर्मतमा दुवै देशले चासो दिएको देखिँदैन ।

पछिल्लो समय भारतले दसगजा क्षेत्रमा निर्माण गरेको मोटरबाटोका कारण सीमास्तम्भमा क्षति पुग्ने क्रम बढेको छ। यसले नेपाल-भारतबीच सीमाविहीनताको अवस्था सिर्जना गर्दै लगेको पनि देखिन्छ । भारतीय सुरक्षा बलले महिनामा एकपल्ट सीमास्तम्भ अनुगमन गर्दै अभिलेख अद्यावधिक गरे पनि नेपालतर्फबाट बिरलै हुने गरेको छ । ०७५ माघमा चिवाभन्ज्याङको निरीक्षण गरेका प्रदेश १ का आर्थिक मामिला तथा योजनामन्त्री इन्द्रबहादुर आङ्बोले नेपाली सीमा सुरक्षाबल राखिने योजना रहेको सुनाउँछन् । भन्छन्, "हराएको सीमास्तम्भ पुनः स्थापना तथा मर्मतका लागि दुवै देशको कूटनीतिक समन्वय आवश्यक छ ।" ने

भारतको सिक्किम, पश्चिम बंगालसँग जोडिएको सीमावर्ती फालेलुङ गाउँपालिकाको फालोटमा चौँरी चराउँदै नेपाली गोठाला

नारायण तुम्बापो

‘जनप्रतिनिधि लोभीपापी भए’

संवैधानिक प्रावधानविपरीत बनाइएको ठहर गर्दै सर्वोच्च अदालतले ६ वटा प्रदेशका ‘स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यको मासिक पारिश्रमिक तथा ज्यालासहितको सुविधासम्बन्धी कानुन’ खारेज गरिदियो, १ कात्तिकमा । प्रदेश १ ले मात्र स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यले सुविधा (भत्ता) लिन पाउने कानुन निर्माण गरेकाले जोगिएको छ । स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिको मासिक पारिश्रमिकमा मात्र वार्षिक २ अर्ब ८६ करोड हाराहारी खर्च हुने गरेको थियो । पूर्वप्रशासक **भीमदेव भट्ट**सँग **यम बम**ले गरेको संवाद :

स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिले पारिश्रमिक किन नपाउने ?

कर्मचारी र जनप्रतिनिधिमा फरकपन हुनुपर्‍यो। कर्मचारी कार्यालयमा १०-५ बजेसम्म काम गर्छन् । जनप्रतिनिधिको काम सेवामूलक हो, यति समय भनेर निर्धारण हुँदैन। जनसेवी भइसकेपछि त्यागको भावना पनि देखाउनुपर्‍यो । संविधानमा पनि स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि र सदस्यका हकमा पारिश्रमिक भन्ने शब्द प्रयोग नगरी सुविधा उल्लेख छ। तसर्थ स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिले मासिक पारिश्रमिक नलिँदा नै राम्रो हुन्छ।

संघ र प्रदेशका जनप्रतिनिधिले मासिक पारिश्रमिक किन पाउने ?

संघ र प्रदेशमा संसद् रहने व्यवस्था छ । तर स्थानीय तहमा छैन । संघ र प्रदेशका जनप्रतिनिधिको काम नियम, कानुन बनाउने हो। त्यसका लागि खटिनुपर्छ। र, उनीहरूले मासिक पारिश्रमिक लिने गरेका छन्। संविधानको धारा १०८ मा संघीय व्यवस्थापिका र धारा १९६ मा प्रदेश व्यवस्थापिकाका पदाधिकारी, सदस्यले क्रमशः संघीय तथा प्रदेश कानुनबमोजिम पारिश्रमिक र सुविधा पाउने व्यवस्था छ।

अर्को कुरा, स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि घरपायक हुन्छन् । तर संघ र प्रदेशका जनप्रतिनिधिले बढीजसो क्रमशः संघीय राजधानी र प्रदेश राजधानीमा रहनुपर्ने भएकाले पनि तिनलाई पारिश्रमिक व्यवस्था गरिएको हो । संघ र प्रदेशका जनप्रतिनिधिले मासिक पारिश्रमिक लिने-नलिने भन्ने अर्को बहसको विषय हो।

स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिले लिने सुविधा अमूर्त भएन ?

गल्ती त हामीले नै गरेका हौँ । तपाईंले आफ्नो नियम आफैँ बनाउन पाउनुहुन्छ भनेर व्यवस्था गरेपछि प्रदेश सरकार मात्र होइन, स्थानीय तहमा पनि आफ्नो पारिश्रमिक आफैँ तोक्ने काम भयो। तर यो विषयमा प्रदेश १ ले अलि चलाखी गरेको छ। त्यहाँका स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिले पारिश्रमिक नभनी रकम लिइरहेका छन्। प्रदेश १ बाहेकका स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिले पारिश्रमिक र सुविधा दुवै लिए। संवैधानिक प्रावधान हेर्दा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिले सुविधा (भत्ता) लिन पाउँछन्। भत्ता बैठक बसेपछि मात्र लिने हो। सुविधा भन्दै जथाभावी लिन पाइँदैन। स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिलाई सुविधा नै पर्याप्त हुन्छ। इनबेसमा लिनु राम्रो होइन।

सेवा-सुविधामा मनोमानी हुँदैन ?

मूल जड त हाम्रो प्रणाली नै खराब भयो। स्थानीय तहको चुनावमा उम्मेदवारले करोड बढी खर्च गरे । यति ठूलो पैसा खर्चिएपछि अब उनीहरूमा खर्च उठाउँछु भन्ने भावना पनि हुन जान्छ। अर्को पटक पनि चुनाव लड्नु छ। हामी अलि लोभीपापी पनि भयौँ। स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिले ०७४/७५ मा मात्र पौने अर्ब दोहोरो एवं गैरकानुनी सुविधा लिएको तथ्यांक सार्वजनिक भएकै हो। जनप्रतिनिधि भइसकेपछि त पारदर्शी हुनुपर्‍यो।

संघको विकृत्ति स्थानीय तहमा सरेको हो ?

आफ्नो हातमा शक्ति राख्ने प्रवृत्ति अहिले होइन, राणाकाल, पञ्चायतदेखि नै चलिआएको हो। हामी संघीय प्रणालीमा जाँदा पनि त्यही विकृति कायमै रह्यो । संघले प्रदेशलाई, प्रदेशले पालिकालाई र पालिकाले वडालाई अधिकार दिँदैनन् । यसरी सबै शक्ति आफ्नो हातमा लिएर कसरी सुशासन हुन्छ ? पहिले संघमा भ्रष्टाचार भयो भनेर सुनिन्थ्यो । संघमा मन्त्री, कर्मचारीको गाडी-मोह छँदै छ, अब त स्थानीय तहमा पनि त्यही विकृति देखियो । अहिले स्थानीय तहमा पनि भ्रष्टाचार मौलाएको देखिन्छ। बजेट छ तर विकास खर्च छैन। पारदर्शितामा निकै कमजोर छौँ। त्यसैले सुशासन, भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा लाग्नुपर्‍यो। अन्तरसरकारी सम्बन्ध र नागरिकलाई सेवा दिने विषयमा गम्भीर बन्नु जरुरी छ। ने

वज्रयानको मूलथलो

काठमाडौँ उपत्यकाको सिर्जनासँग जोडिएको प्राचीन सम्पदा स्वयम्भूको अन्तर्कथा

सुनिता लोहनी

नयाँ पुस्ता स्वयम्भूको फोटो खिचेर सामाजिक सञ्जालमा प्रोफाइल अपलोड गर्न व्यस्त छ। विदेशी पर्यटकका लागि स्वयम्भू 'मंकी टेम्पल' का रूपमा चर्चित छ। स्वयम्भू न सुन्दर दृश्यावलीका लागि मात्र हो, न त बाँदरका लागि । उत्पत्ति र विकाससम्बन्धी मिथकले स्वयम्भूलाई रहस्यमय बनाइदिएको छ ।

काठमाडौँ उपत्यकाको सिर्जनासँगै स्वयम्भूको कथा जोडिएको छ । पाँचौँ शताब्दीतिर उत्पत्ति भएको मानिने स्वयम्भूमा शताब्दीयौँदेखि मानव पूजाआजा गर्न जान्छन्। र, स्वयम्भूको उत्पत्तिसँगै काठमाडौँ उपत्यकामा मानव बस्ती बसेकाले यसको वास्तु, मूर्तिकला, मूर्ति, मन्दिर, चैत्य र त्यहाँ विकासित दर्शनको मिहीन अध्ययन भइसकेको छैन ।

पौराणिक कथाअनुसार स्वयम्भू नहुँदो हो त काठमाडौँमा बस्ती बसाल्नु असम्भव हुन्थ्यो । स्वयम्भू चैत्यपुराणअनुसार लाखौँ वर्षपहिले काठमाडौँ ठूलो दह थियो, जसको चर्चा सर्वत्र थियो । विपश्वी बुद्ध यहाँ आए । चन्द्रागिरिमा बसेर ध्यान गरे । दहमा नागको बसोबास थियो। ध्यान गरेपछि उनले कमलको बीउ दहमा फालिदिए । ८० हजार वर्षपछि कमल फुल्यो ।

कालान्तरमा त्यही फूलको दर्शन गर्न मञ्जुश्री २ पत्नी र ५ सय विद्यार्थीसहित तिब्बत हुँदै साँखुको मणिचुर आए । हिँड्न नसकेका जेठी पत्नीलाई फूलचोकी र पछि कान्छीलाई मच्छेगाउँमा छाडे । नागार्जुन पुगेपछि उनमा विचार आयो, बस्ती बसाउन पाए कति सुन्दर होला !

खड्गले गोकर्णबाट काट्न खोज्दा असफल भए। अनि चोभारमा गएर काटे। दहको सम्पूर्ण पानी बाहिर जानुका साथै दहमा बस्ने नाग पनि बगे। नाग बगेपछि कालान्तरमा पानीको हाहाकार हुन्छ भन्ठानेर उनले टौदहमा कर्कट नागलाई बस्ने व्यवस्था गरिदिए । उनीसँगै आएका धर्माकरलाई राजा उर्फ कोटवाल बनाए । धर्माकरले उनीबिना बस्न नसक्ने भनेपछि श्रीपञ्चमीको हरेक रात आउने, १ वैशाखसम्म बस्ने र शिक्षा दिने वाचासहित मञ्जुश्री फर्किए ।

तर इतिहासविद् प्रमाणलाई मात्र विश्वास गर्छन्। वैज्ञानिक युगमा हरेक कुरालाई परीक्षण गरिन्छ । सम्पदाविद् सुदर्शनराज तिवारी स्वयम्भूको उत्पत्ति कथालाई फरक तरिकाले अर्थ्याउँछन्। उनी कथालाई मिथक मात्र भन्न रुचाउँदैनन्। बरु त्यसको पछाडि अर्थपूर्ण तर्क हुन सक्ने अनुमान गर्छन्। भन्छन्, "यी सुनिएका कथा किंवदन्ती हुन्, कथाकारले विम्ब प्रयोग गरेका हुन्छन्। त्यसलाई अर्थ्याउन सक्नुपर्छ।"

रवि मानन्धर

सम्पदाविद् तिवारी यसलाई आध्यात्मिक साम्राज्यवादको पक्ष मान्छन् । मञ्जुश्री पहिले साँखुको मणिपुर जानु, त्यसपछि नागार्जुन, चन्द्रागिरि र फूलचोकीजस्ता थातथलो कथामा बारम्बार आउनुमा यी सब घटनाको मञ्जुश्रीभन्दा अगाडि नै ती ठाउँ अर्थपूर्ण हुनुपर्छ । नाम बारम्बार आइरहनुले यी चार डाँडामा पक्कै केही छ भन्ने अर्थ लाग्छ ।

स्वयम्भू पुराण १४ औँ शताब्दीमा लेखिएको मानिन्छ । सम्पदाविद् तिवारीका अनुसार जसले स्वयम्भू पुराण लेखे, उनको संस्मरणमा यी ठाउँ रहेछन् । साँखु वारिपट्टि लिच्छवि कालमा निर्मित चाँगुनारायण मन्दिर छ । चाँगुनारायण विष्णुको प्रतीक हो । साँखुभित्रको विहार पनि लिच्छविकालीन रहेको तिवारी बताउँछन् ।

फूलचोकीतिर विशंखुनारायणको मन्दिर छ । चम्पादेवीको छेउमा शेषनारायणको मन्दिर र नागार्जुनमुनि इचंगुनारायण । इतिहासकारका अनुसार चार नारायण लिच्छवि शासकले तेस्रो शताब्दीतिर राखेका हुन् । कथाअनुसार हरिदत्त वर्माले ती मन्दिर बनाएको भनिन्छ । लिच्छवि शासक जब वैष्णव थिए, बस्ने ठाउँलाई मण्डलाको रूपमा सोच्ने गर्थे । त्यसको एउटा केन्द्र हुन्छ र वरिपरि चार किल्ला ।

हिन्दु, बौद्ध परम्पराअनुसार सहर होस् या घर, सबैको प्रारूप सोही ‘कसमस’ वा वास्तुअनुसार गर्नुपर्छ । चार नारायण चारतिर बसे । बीचका सत्यनारायण हाँडीगाउँमा बसे । सत्यनारायण रहेको ठाउँ लिच्छवि राजधानीको केन्द्र हो । मल्ल युगमा त्यो राजधानी भक्तपुर सऱ्यो । कालान्तरपछि पनि चार नारायणको पूजा भइरहेको छ भने पाँचौँ नारायण सत्यको पूजा हुन छाड्यो । यस समय काठमाडौँमा वैष्णव र वज्रयान दुवै मानिन्थ्यो ।

स्वयम्भू चैत्यपुराणअनुसार मञ्जुश्रीले कमलको फूल काटे । मञ्जुपटन सहर बनाए । मञ्जुश्रीले कमल टिप्दा जरा टुक्रियो । त्यो जरा गुह्यश्वेरीमा रहेको विश्वास गरिन्छ । तसर्थ, मञ्जुपटन स्वयम्भू र गुहेश्वरीको बीचमा छ । पहिले डाँडाको टुप्पामा बस्ती थियो । पछि तलतिर सऱ्यो । बुङमतीमा ठडिएको सात सय फिट कालो माटो सबैभन्दा ढिलो सुकेको विज्ञहरूको अनुमान छ ।

हिन्दु ग्रन्थमा जस्तो सत्य र त्रेता युगबाट नभई द्वापर युगबाट चर्चा सुरु हुन्छ, स्वयम्भू पुराण । द्वापर युगमा स्वयम्भू मासिन्छ भनेर चैत्य बनाइयो । स्वयम्भू ग्रन्थअनुसार बंगालबाट प्रचण्डदेव आए । उनी दीक्षित भएपछि शान्तिकराचार्यमा परिणत भए । उनैले स्वयम्भू महाचैत्य बनाए । स्वयम्भूमा अवस्थित शान्तिपुर त्यसैको प्रतिविम्ब हो । शान्तिकरलाई वज्रयान ‘बुद्धिज्म’ को प्रारम्भकर्ता पनि भनिन्छ । पहाडको टुप्पोमा बसेको स्वयम्भू महाचैत्य ५ औँ शताब्दीमा बनेको र पछि १७ औँ शताब्दीमा पुनर्संरचना भएको मानिन्छ ।

के हो वज्रयान ?

वज्रयानको विकास काठमाडौँ उपत्यकाभित्रबाट भएको विज्ञहरूको एकमत छ । सम्पदाविद् वसन्त महर्जनका अनुसार सारा जगत्ले चिन्ने तिलौराकोटका सिद्धार्थ गौतम, जो शाक्यमुनि बुद्ध बने । उनले सुरुमा दिएको उपदेशलाई थेरवाद ज्ञान भनिन्छ । यस्तै, बुद्ध धर्ममा त्रियानको पनि चर्चा छ- हिनयान, महायान र वज्रयान ।

बुद्धले धेरै ज्ञान दिए पनि जसको क्षमता जति छ, उसले त्यही रूपमा बुझ्यो । आफूले ध्यान गरेर र बुद्धत्व प्राप्त गरेर जन्म र मृत्युबाट बच्नेलाई हिनयान भनियो । साधना गरेर अरूलाई पनि दुःखबाट मुक्ति दिन बोधिसत्वयान उर्फ महायान भनियो । रोचक के भने स्वयम्भू थेरवाद सिद्धान्तमा बनेको छैन । बरु बुद्ध जन्मेको ५ सय वर्षपछाडि विकास भएका सिद्धान्तमा आधारित स्वयम्भू बनेको देखिन्छ, जुन वज्रयान हो । वज्रयानमा तन्त्रमन्त्रको साधना गरिन्छ ।

थेरवादअनुसार ४ असंख्य कल्प र एक लाख अरू कल्प पार गरेपछि बुद्धत्व प्राप्त हुने हुँदा वज्रयानले एउटै जन्ममा तन्त्रमन्त्रको साधनाबाट बुद्धत्व प्राप्त गर्न सकिने दर्शनका आधारमा यसको प्रादुर्भाव भएको हो । अनुसन्धानकर्तासमेत रहेका महर्जनका अनुसार स्वयम्भूमा वज्रयानको ठूलो प्रभाव छ । करिब १० वर्षअगाडि त्यहाँका मूर्तिको लगत राख्दा भेटिएका करिब ६ सय १६ मूर्तिमा शाक्यमुनि बुद्धका जम्माजम्मी १५-१६ वटा मात्र मूर्ति भेटिएको उनी बताउँछन् ।

महर्जनका अनुसार बुद्ध र बौद्ध भनेको फरक हो । बुद्धिस्ट दर्शनमा आधारित अन्य देउताको मूर्ति बौद्धअन्तर्गत पर्छ । सात बुद्धमध्येका शाक्य मुनि एक र अन्तिम बुद्ध हुन् । स्वयम्भूमा पञ्चबुद्धका धेरै मूर्ति छन्, जुन मानव-बुद्ध होइनन् । ती ध्यानी बुद्ध हुन् । ध्यान गरेपछि बनाएका मूर्ति ।

करिब ८-९ औं शताब्दीतिर बंगालबाट तन्त्रविद्या नेपाल भित्रिइसकेको इतिहासविद्को मत छ । तर तिवारी यस भेगमा तन्त्रविद्या किराँती समयदेखि नै सामान्य प्रचलनमा रहेको बताउँछन् । उनका अनुसार बलि दिने कुरा लिच्छविको पालामा भेटिएका शिलापत्रमा उल्लेख छ । शक्ति कल्टको उत्पत्तिसँगै तन्त्रविद्या सुरु भएको मानिन्छ । वज्रयानको मूल पक्ष पनि बलिदान हो ।

वरिष्ठ मूर्तिकार एवं थेरवाद बुद्धिस्ट एकेडेमीका सहायक प्रधानाध्यापक महेन्द्ररत्न शाक्यका अनुसार ६-७ औं शताब्दीमै वज्रयानको उल्लेख भएको अंशुवर्माको अभिलेखमा भेटिन्छ । वज्रयानको उदयसँगै बौद्ध धर्ममा थुप्रै 'भगवान्' को सिर्जना भयो, जसमा करिब ३ सय देवदेवीको वर्णन छ । हिन्दु ग्रन्थमा भएका ब्रह्मा, विष्णु, शिव, कुँवेर, गणेश सबै वज्रयानमा समाहित छन् ।

वज्रयानको अर्को विशेषता देवीको उपस्थिति हो । बौद्ध धर्ममा देवीको उपस्थिति छैन । तर वज्रयानले पञ्चदेवीको सुरुआत गरेर लैंगिक समानता भित्र्याएको छ । १० र ११ औं शताब्दीतिर यहाँ वज्रयानको विकास भइसकेको केही विज्ञहरूको मत छ । "मानदेवकै पालामा काठमाडौँमा बौद्ध धर्म प्रखर थियो । सबैभन्दा पुरानो गोपाल वंशावलीअनुसार मानदेवलाई पितृहत्याको आरोप लगाइयो," सम्पदाविद् तिवारी भन्छन्, "चैत्य राजारानीको सम्झनाको सन्दर्भमा बनाइन्छ । मानदेवका बुबा धर्मदेवलाई हरिशयनी एकादशीको दिन पारेर काटियो र चैत्य बनाइयो । त्यसबेला लिच्छविकालमा यसरी समाधि लिने चलन थियो ।" धर्मदेवका बाबु वृषदेवलाई पनि त्यसरी नै सोही दिन काटिएको तिवारीको तर्क छ । यस कारण हरिशयनी एकादशीको भोलिपल्ट अझै पनि हाँडीगाउँमा जात्रा हुने गरेको उनी सुनाउँछन् ।

आफूलाई काटेर समर्पण गरिने चैत्य, स्तुपामा बुद्धको अस्तु या बुद्धका सामग्री राखेर बनाइन्छ । देहान्तपछि बुद्धको अस्तु ८ भागमा बाँडियो र ७ राज्यलाई दिइयो । एक भागचाहिँ नवलपरासीको रामग्राममा भएको स्तुपामा रहेको पुरातत्त्वविद् तिवारी बताउँछन् । मौर्यवंशका राजा अशोकले बाँकी सातै ठाउँको अस्तु झिकेर हजार-हजार भागमा बाँडेर विश्वभर सात हजार स्तुप बनाएका थिए ।

स्वयम्भूमा पञ्चबुद्धको मूर्ति पनि भेटिन्छ । लिच्छविकालीन दोस्रो अन्तिम राजा जयदेव द्वितीयले सबै राजाबारे अभिलेखमा उल्लेख गरेका थिए । वृषदेवबारे बौद्ध धर्मको पक्षपाती भनेर अभिलेखमा उल्लेख गरेका छन् । वृषदेवले नै पञ्चबुद्धको मूर्ति बनाएका हुन् भन्ने केही विद्वान्को मत छ । पञ्चबुद्धको अवधारणालाई पञ्चज्ञान र पञ्चतत्त्वसँग पनि जोड्ने गरिन्छ । पञ्चबुद्धमा वैरोचन, अक्शोभ्य, रत्नसम्भव, अमिताभ र अमोकसिद्धि । वैरोचनलाई आदिबुद्ध पनि भनिन्छ । उनी धर्मचक्र मुद्रामा हुन्छन् । अमिताभ ध्यान मुद्रामा र रत्नसम्भव वरद (वरदान) मुद्रामा हुन्छन् । नेपालका राजा पनि यही मुद्रामा हुने गरेका तस्बिर भेटिन्छन् ।

बुद्धका मूर्ति प्रायः ३ अवस्थामा भेटिन्छन्- शान्त, अर्धशान्त र क्रोध मुद्रा । क्रोध मुद्राका मूर्ति वज्रयानमा पर्छन् । वज्रयानमा ध्यान देवताको महत्त्व ठूलो छ । ध्यान गरेपछि आएको आकृतिलाई चित्र वा मूर्तिमा उतार्छन् । शिवमा कुनै शक्ति छ भने त्यो शक्ति आफूमा पनि आओस् भनेर त्यहीअनुरूप अन्तमा चित्र कोर्ने र मूर्ति बनाउने गर्छन् । मूर्ति बनाएपछि त्यो मनको आकाशमा आएको भन्दै हटाउँछन् । बौद्ध धर्मले ब्रह्मा, विष्णु, शिव मानेको छ । तर तिनलाई संसारको सृष्टिकर्ताको रूपमा भने हेरेको छैन । बुद्धले आफ्नो भाग्य आफैँले बनाउने भन्नेमा विशेष जोड दिएको मूर्तिकार शाक्य बताउँछन् । उनका अनुसार बुद्धले देवता छैन भनेको छैन र बुद्ध नास्तिक पनि होइन ।

युनिक आँखा

महर्जनका अनुसार स्वयम्भूमै गहिरो ध्यान दिँदा संसारमै नभएको दर्शन पाइन्छ । स्वयम्भू महाचैत्यमा दुई आँखा छन्, जुन संसारमा कतै

नभएको उनी बताउँछन्। मुस्ताङमा पनि आँखा छ। स्वयम्भूकै आँखा बनेपछि त्यहाँ बनाइएको हो। मुस्ताङमा स्थानीय संस्कृति छ तर बुद्धको दर्शन अनुसरण गरिएको छ । आँखा भएको स्थानलाई हर्मिका भनिन्छ । स्तुपाको चार दिशामा चार बुद्ध छन्। विशेष अवस्थाबाहेक अन्य बेला आदिबुद्ध मूर्ति राखिँदैन। आँखालाई त्यही आदिबुद्धको प्रतीकका रूपमा बुझिन्छ।

महर्जनका अनुसार नेपालमा थेरवाद राणाकालमा मात्र विकास भएको हो । तर वज्रयानबारे सातौँ शताब्दीमै अभिलेख भेटिन्छ भने थेरवादको प्रमाण भने भेटिएको छैन । काठमाडौँ उपत्यकामा भएका बौद्ध स्तुप सबै महायान र वज्रयानमा आधारित रहेको पुरातत्त्वविद्को भनाइ छ ।

कतिपयले बुद्ध जीवित छँदै काठमाडौँ आएको तर्क गरेका छन् । स्वयम्भू पुराणमा बुद्ध काठमाडौँ आएको उल्लेख छ । तर प्रमाण केही छैन । बुद्धको सय वर्षसम्मै १८ वटा ‘स्कुल अफ थट’ थियो भनिन्छ । तेस्रो शताब्दीमा महायानको विकास भयो । दक्षिण भारतबाट सुरु भई बंगालमा चरम विकास भई तन्त्र काठमाडौँ आयो । तर वज्रयानको त्यही विकास उता भने हुन सकेन । महर्जन भन्छन्, “यसरी यहाँ महायान र वज्रयान छ्यासमिस भयो । यसलाई नेवार बुद्धिज्म भन्न थालियो ।”

तन्त्रको तपोभूमि

बुद्ध भनेको अहिंसा हो । तर वज्रयानको विकाससँगै तन्त्रको विकास भयो। वज्रयानमा बलिदान दिने प्रथा भएकै कारण यसको विकासमा बेलाबेला अवरोध भइरहेको विज्ञ बताउँछन् । यसलाई पुष्टि गर्न सम्पदाविद् तिवारी भन्छन्, “लिच्छविकालमा माछा, कुखुरा, राँगो, प्याज, लसुनमा कर लगाएको अभिलेख भेटिन्छ ।”

यस्तै, शान्तिकराचार्यले समाधि लिएको विश्वास गरिने शान्तिपुरमा तान्त्रिक अभ्यास गरिन्छ । त्यहाँ बुद्धाचार्यका थकालीले मात्र पूजा र ध्यान गर्न पाउँछन् । स्वयम्भूकै पुजारीलाई पनि त्यहाँ प्रवेश निषेध छ। पुजारी बुद्धाचार्यका अनुसार थकाली बितेपछि मात्र उनले शान्तिपुरमा प्रवेश पाउँछन्। त्यहाँ जाँदा माछामासु खान नहुने, चोखो बस्नुपर्ने र मान्छे मर्दा जुठोसमेत बार्नु नपर्ने उनी बताउँछन्।

शान्तिपुरको अर्को रोचक पक्ष भनेको त्यहाँ कुँदिएका पेन्टिङ हुन्। ती पेन्टिङ कलाको प्राविधिक दृष्टिकोणले उत्कृष्ट नभए पनि शान्तिपुरका पुजारीले ध्यान गरेर आएपछि कोरेका हुन् । बनारसको शंकराचार्य मठबाट शंकराचार्य दुई पटक काठमाडौँ आएको अभिलेख स्वयम्भूको छाउनी म्युजियममा छ । त्यसबेला भारतमा शैवतन्त्रको विकास भइसकेको थियो। उनले आनन्ददेव युवराजलाई दीक्षा दिएको अभिलेखमा उल्लेख छ ।

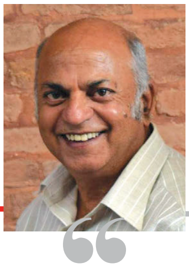

> चैत्य राजारानीको सम्झनाको सन्दर्भमा बनाइन्छ । मानदेवका बुबा धर्मदेवलाई हरिशयनी एकादशीको दिन पारेर काटियो र चैत्य बनाइयो ।
>
> **– सुदर्शनराज तिवारी**
> सम्पदाविद्

प्रतापपुर र अनन्तपुर

मिथकअनुसार राजा गुणकामदेवको पालामा अनावृष्टि भयो। त्यसपछि शान्तिपुरमा नागको सभा भयो तर कर्कट नागले भाग लिएनन् । गुणकामदेवले फर्काएर ल्याए। मच्छिन्द्रनाथको कथा पनि यसैसँग जोडिएको मानिन्छ। फेरि राजा प्रताप मल्लको पालामा पानी परेन । उनले शान्तिपुर भित्रबाट नागको रगतले लेखेको पुस्तक निकाल्दा वृष्टि भएको विश्वास छ। उनले स्वयम्भूमा प्रतापपुर र अनन्तपुरको निर्माण गरे। शिखर शैलीका यी चैत्य वज्रयानका देउताका लागि बनाइएको हो ।

स्वयम्भू चैत्यसँगै रहेको बिहार, जहाँ स्वयम्भूका पुजारी बुद्धाचार्यको कार्यालय छ । यसको अगाडि लिच्छवि चैत्य छ । स्वयम्भू चैत्यको १३ भुवनले निर्वाणका १३ चरण देखाउँछन् । १३ चरण पार गरेपछि मात्र बुद्धत्व प्राप्त गर्न सकिन्छ। स्वयम्भूमा जलचरलाई सम्मान दिई नाग राजाको प्रतीकको रूपमा नागपुर छ ।

सन् १९५४ मा बनाइएको कर्मराजा महाविहार तिब्बती शैलीको काग्युप्पाको मोनास्ट्री छ, जहाँ बुद्धको ठूलो चित्र छ। यस्तै, भासुपुर र वायुपुर पञ्चतत्त्वको सिद्धान्तका मन्दिर हुन् । ज्योतिकीर्ति महाविहारमा ५ ध्यानी बुद्धका चित्र छन् । वज्रयाना देवताको प्रतिनिधित्व गर्ने १० देवताको प्रतिमा अक्शोभ्य, वैरोचन, मामाकी तारा, रत्नसम्भव, पानडारा आदिको प्रतिमा पनि स्वयम्भूमा छ ।

स्वयम्भूको विकास

पुरातत्त्वविद् महर्जनका अनुसार एउटै आँखाले स्वयम्भूको विकासलाई हेर्नु हुँदैन । आज हेर्दा तिब्बती प्रभाव बढी छ। स्वयम्भूमा ५-६ औँ शताब्दीदेखि हालसम्मका सानाठूला थुप्रै मूर्ति छन् । अझ कति मूर्ति त हेर्नसमेत पाइँदैन । साथै, स्वयम्भूको विकासमा दर्शन मात्र नभई त्यसमा आधारित कलाको विकास भएको छ। थान्का, पौभा र प्रस्तर कला त्यसैका नमुना हुन्।

लुम्बिनीमा जन्मेका शाक्यमुनि बुद्धले जुन दर्शन बाँडेका छन्, त्यसलाई अनुसरण र अभ्यास गर्ने क्रममा त्यसको क्षेत्रफल बढाइयो। ध्यान गर्दा आएको विचारलाई चित्र, मूर्ति बनाइयो। धेरैजसो मूर्ति सोही अवस्थाका हुन् । महर्जनका अनुसार मुख्य मूर्तिले अर्को मूर्तिलाई टेकेको देखिन्छ। धेरैजसो नांगा मान्छे र आइमाईले कुल्चेको भेटिन्छ । त्यस्ता मूर्ति मनमा भएका विचार, दम्भ कुल्चेर माथि आएको भन्ने बुझिन्छ । कतिपय नांगा मूर्ति हुन्छन्। महर्जनका अनुसार शुद्ध ज्ञान देखाउन ती मूर्ति बनाइएको हो । नबुझ्नेले अश्लील ठान्छन् तर काम, लोभ, मोह केही छैन भनेर यसले देखाएको हो ।

०७२ को भूकम्पले भित्ता भत्कायो । शान्तिपुरलाई पनि असर पार्‍यो। तर शान्तिपुरमा कति तला छ, मुख्य थकालीबाहेक अन्यलाई थाहा छैन । पुरातत्त्व विभागका सूचना अधिकारी सुरेशसुराश श्रेष्ठका अनुसार शान्तिपुरमा धेरै तला छन् र २७ भन्दा बढी कोठा भएको अनुमान छ ।

मुलुकमा पटक-पटक आएको भूकम्पका कारण स्वयम्भूले कति भार थाम्न सक्छ ? भू-इन्जिनियरले त्यसको अनुसन्धान गरेको पुरातत्त्व विभागले दाबी छ। ३५ फिट उचाइमा बनाउन पाइने नियमलाई अहिले २४ फिटमा झारिएको छ। ने

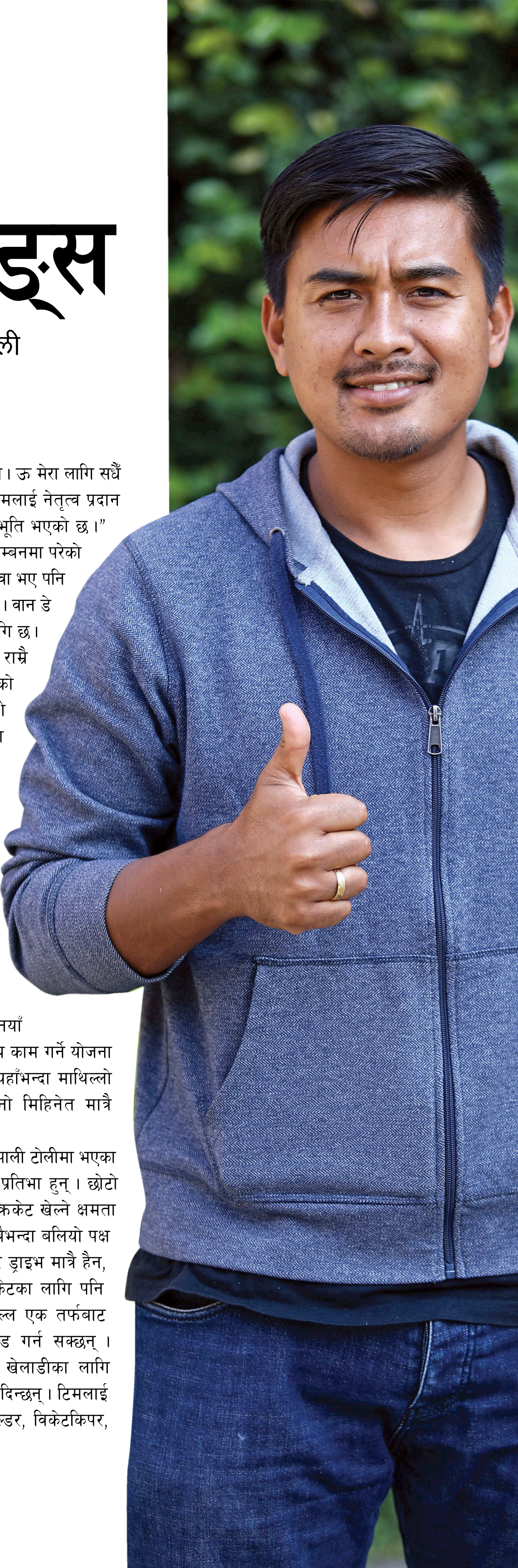

कप्तानी इनिङ्स

दशकपछिको बढुवासँगै ज्ञानेन्द्र मल्ललाई नेपाली क्रिकेट हाँक्ने चुनौती र अवसर

पवन आचार्य

सन् २०१२ मा अस्ट्रेलियन दूतावासले भिसा दिएको भए ज्ञानेन्द्र मल्ल पत्नी संगीता महर्जनसँगै उतै भासिने योजनामा थिए । तर नेपाली क्रिकेटको सौभाग्य विकेटकिपर, ओपनिङ ब्याट्सम्यान, दायाँ र बायाँ दुवै हातले स्पीन गर्न सक्ने बलरसमेत रहेका ज्ञानेन्द्र नेपाली टिममा अझै छन् । एक दशकसम्म उपकप्तानको जिम्मेवारीमा रहेका ज्ञानेन्द्रको १३ कात्तिकमा कप्तानमा बढुवा भएको छ। पूर्वकप्तान पारस खड्काले क्यानमाथिको निलम्बन फुकुवा भएको २४ घन्टा नबित्दै पदबाट राजीनामा दिएका थिए। त्यसपछि बसेको क्यानको बोर्ड बैठकले पदाधिकारीलाई नयाँ कप्तान छान्ने जिम्मेवारी दिएको एक सातामा ज्ञानेन्द्रलाई कप्तान चुनिएको हो ।

नेवार समुदायको किजा पूजा अर्थात् भाइटीकामा व्यस्त ज्ञानेन्द्रलाई क्रिकेट संघ क्यानका सचिव अशोकनाथ प्याकुरेलले अर्को निर्णय नभएसम्म र कम्तीमा १३ औँ सागसम्मका लागि कप्तान नियुक्त गरिएको जानकारी दिँदा उनी एकछिन अवाक् भए । हुन पनि तिहारको उपहारझैँ क्यानले उनलाई कप्तानको जिम्मेवारी सुम्पेको थियो। यसअघि पारस खड्काको अनुपस्थितिमा कैयौँ पटक नेपाली क्रिकेट टोलीलाई नेतृत्व प्रदान गरेका ज्ञानेन्द्रलाई अब पारस लिगेसीलाई निरन्तरता दिनुपर्ने दबाब आइपरेको छ ।

जीवनमा कहिल्यै नेपाली टोलीको कप्तान बन्ने सपना नदेखेका ज्ञानेन्द्रको काँधमा यतिबेला संक्रमणकालबाट गुज्रिएको नेपाली क्रिकेटलाई हाँक्ने चुनौती र अवसर दुवै छ। "जीवनमा क्रिकेटर बन्छु भन्नेसमेत थिएन । विश्वकप पनि खेलियो। कप्तान बन्छु भन्ने त सोचेकै थिइनँ," उनी भन्छन्, "पारस टिममा भइन्जेल अर्थोक केही सोच्नै पर्दैनथ्यो। ऊ मेरा लागि सधैँ कप्तान नै हो। नेपाली टिमलाई नेतृत्व प्रदान गर्न पाउँदा गौरवको अनुभूति भएको छ।"

साढे ३ वर्षसम्म निलम्बनमा परेको नेपाली क्रिकेट अहिले फुकुवा भए पनि संक्रमणकाल सकिएको छैन। वान डे हैसियत अझै ३ वर्षका लागि छ। अन्तर्राष्ट्रिय सहभागिता राम्रै भए पनि घरेलु क्रिकेटको संरचनासमेत राम्ररी कोरिएको छैन । यस्तोमा नेपाली क्रिकेटको स्वर्ण युगलाई प्रतिनिधित्व गर्ने कप्तान पारसको उपलब्धिलाई निरन्तरता दिनु चानचुने कुरा होइन । ज्ञानेन्द्र स्वयंलाई पनि यो थाहा छ । भन्छन्, "एउटा व्यक्तिले गर्दैमा केही हुने होइन। क्यानमा नयाँ नेतृत्व आएको छ। नयाँ टिमसँग नयाँ सोचका साथ काम गर्ने योजना छ। नेपाली क्रिकेटलाई यहाँभन्दा माथिल्लो स्तरमा लैजान सानोतिनो मिहिनेत मात्रै पर्याप्त छैन ।"

ज्ञानेन्द्र मल्ल हाल नेपाली टोलीमा भएका क्रिकेटरमध्येका बहुमुखी प्रतिभा हुन् । छोटो र लामो दुवै फर्म्याटको क्रिकेट खेल्ने क्षमता राख्छन्, उनी। उनको सबैभन्दा बलियो पक्ष टेक्निक हो। स्ट्रेट र कभर ड्राइभ मात्रै हैन, उनी रन बिटविन द विकेटका लागि पनि चर्चित छन् । ज्ञानेन्द्र मल्ल एक तर्फबाट टिमको इनिङ्स नै बिल्ड गर्न सक्छन् । क्रिजमा हुँदा उनी नयाँ खेलाडीका लागि भरोसाको केन्द्रसमेत बनिदिन्छन्। टिमलाई आवश्यक पर्दा उनी फिल्डर, विकेटकिपर,

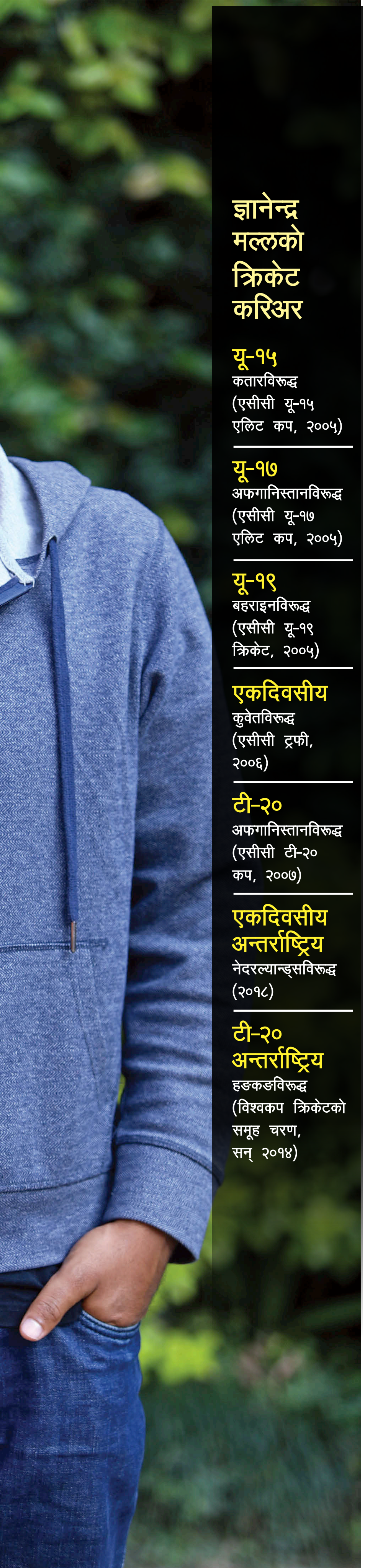

सरोज बैद्य

ज्ञानेन्द्र मल्लको क्रिकेट करिअर

यू-१५
कतारविरूद्ध
(एसीसी यू-१५ एलिट कप, २००५)

यू-१७
अफगानिस्तानविरूद्ध
(एसीसी यू-१७ एलिट कप, २००५)

यू-१९
बहराइनविरूद्ध
(एसीसी यू-१९ क्रिकेट, २००५)

एकदिवसीय
कुवेतविरूद्ध
(एसीसी ट्रफी, २००६)

टी-२०
अफगानिस्तानविरूद्ध
(एसीसी टी-२० कप, २००७)

एकदिवसीय अन्तर्राष्ट्रिय
नेदरल्यान्ड्सविरूद्ध
(२०१८)

टी-२० अन्तर्राष्ट्रिय
हङकङविरूद्ध
(विश्वकप क्रिकेटको समूह चरण, सन् २०१४)

स्पीन बलर जे पनि भइदिन सक्छन् । त्यसैले पनि हुन सक्छ, राष्ट्रिय टोलीमा डेब्यु गरेयता उनी फालिएका छैनन् ।

सन् २००६ मा नामिबियामा चारदिवसीय क्रिकेट खेल्दा अन्तिम दिन कप्तान विनोद दासले ज्ञानेन्द्रलाई दायाँ र बायाँ दुवै हातले बलिङ गर्न लगाएका थिए । उनको त्यो अद्भुत कला देखेर पाकिस्तानी पूर्वक्रिकेटर इकवाल सिकन्दर पनि प्रभावित भए । ज्ञानेन्द्र त्यो क्षणलाई अझै भुल्दैनन्, “त्यो बेलासम्म मलाई आफूसँग यस्तो प्रतिभा रहेछ भन्ने थाहा थिएन । त्यसपछि झन् हौसला मिल्यो ।” हुन पनि त्यतिबेला उनले तीन बल दायाँ हातले फाले । पछिल्लो तीन बल बायाँ हातले फाल्छु भन्दै अम्पायरलाई कल गरेपछि अम्पायरसमेत अलमलिए । छक्क पर्ने पालो अर्को एन्डमा रहेका ब्याट्सम्यानको थियो ।

ज्ञानेन्द्रको औपचारिक क्रिकेट सन् २००५ बाट सुरु भयो । क्यानले एसीसी यू-१५ का लागि ३३ जनालाई बन्दसत्रमा बोलाउँदा ज्ञानेन्द्र पनि थिए । पछि शशीकेशरी टोलीको कप्तान र ज्ञानेन्द्र उपकप्तान भए । त्यो टोलीले संयुक्त अरब इमिरेट्समा उपाधि नै जित्यो । यही वर्ष ज्ञानेन्द्र सम्मिलित टोलीले एसीसी यू-१९ को उपाधि जित्यो । ज्ञानेन्द्र एकै वर्ष तीन फरक उमेर समूह र राष्ट्रिय टोलीबाट खेल्ने एक्ला खेलाडी हुन् ।

सन् २००५ मा मलेसियासँगको तीन दिवसीय खेलका लागि उनलाई सिनियर टोलीमा बोलावट भयो । अभ्यासको दोस्रो खेलमा उनले शतक प्रहार गरे । तर उनले मलेसियासँगको खेलमा डेब्यु गर्न पाएनन् । सन् २००६ मा एसीसी ट्रफी उनको यादगार प्रतियोगिता बन्यो । पहिलो खेलमा कुवेतविरुद्ध ७९ रन हानेका ज्ञानेन्द्रले दोस्रोमा भुटानविरुद्ध ५० रन प्रहार गरे । सो प्रतियोगिताभर उनले तीन अर्धशतक प्रहार गरे र आफूलाई उम्दा क्रिकेटर प्रमाणित गरे ।

एसीसी ट्रफीका लागि क्याम्प चलेका बेला पाकिस्तानमा पाकिस्तान क्रिकेट एकेडेमीसँगको पहिलो खेलमा उनले मात्रै ९ रन मात्रै बनाउन सके । दोस्रो खेलमा प्रशिक्षक रोयुलक डायसले टिकेर खेल्न भनेपछि पूरै ५० ओभर टिकेर अविजित ७९ रन बनाए, ज्ञानेन्द्रले । त्यसपछि ज्ञानेन्द्रलाई टिकेर खेल्न सक्ने खेलाडीका रूपमा समेत हेर्न थालियो ।

तर उनी आफूलाई त्यो मान्न तयार छैनन् । “क्रिकेट टिम गेम हो । यहाँ एउटै खेलाडीले जिताउने वा हराउने भन्ने हुँदैन,” उनी थप्छन्, “टिमलाई आवश्यक पर्दा आफूले सकेजति योगदान दिने हो । मेरै वा अरू कसैको भरमा मात्रै नेपाली टिम छैन ।”

पारसको कप्तानीमा रहेको नेपाली टोलीले डिभिजन ५ देखि एकदिवसीय मान्यता पाउँदाका उपकप्तान हुन्, ज्ञानेन्द्र । त्यसैले पनि उनीबाट नेपाली क्रिकेट र समर्थकले धेरै आशा गरेका छन् । नेपालले वान डे मान्यता पाएपछिको पहिलो खेलमा नेदरल्यान्ड्सविरुद्ध यिनै ज्ञानेन्द्रले अर्धशतक प्रहार गरेर इतिहास रचेका थिए ।

ज्ञानेन्द्रले सन् २०१७ मा काठमाडौंको त्रिवि क्रिकेट मैदानमा भएको आईसीसी विश्व च्याम्पियन लिगमा केन्यासँगको दुवै खेलमा कप्तानी गरेका थिए । सन् २०१७ मै भएको एसीसी इमर्जिङ टिम कपमा उनले नेपालको कप्तानी सम्हाले । दुई महिनाअघि आईसीसी टी ट्वान्टी एसिया कप छनोटमा पनि पारस घाइते हुँदा ज्ञानेन्द्रले मलेसियाविरुद्ध कप्तानी गरेका थिए ।

ज्ञानेन्द्रले कप्तानी सम्हाल्दा नेपाली क्रिकेटले धेरै उतारचढाव बेहोरिसकेको छ । क्यानमा निर्वाचनपछि नयाँ नेतृत्व आएको छ । राष्ट्रिय टोलीमा पनि धेरै नयाँ अनुहार आइसकेका छन् । सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण त, निलम्बनको साढे ३ वर्षमा नेपाली क्रिकेट खुम्चिसकेको छ । त्यसलाई कसरी फैलाउने भन्ने योजना क्यानसँग होला तर मूर्त रूप दिने अभिभारा यिनै ज्ञानेन्द्रको काँधमा छ ।

पूर्वकप्तान पारसले क्यानले सबैभन्दा योग्य व्यक्ति कप्तान चुनेको भन्दै खुसी व्यक्त गरेका छन् । पारसले सामाजिक सञ्जालमा लेखेका छन्, ‘सबैभन्दा योग्य व्यक्ति ज्ञानेन्द्र मल्ल नेपाली क्रिकेट टिमको कप्तान नियुक्त भएकामा हार्दिक बधाई छ ।’

उपकप्तान र खेलाडीको रूपमा सफलताको स्वाद चाखेका ज्ञानेन्द्रले कप्तानको रूपमा कत्तिको सफलता हात पार्छन्, हेर्न बाँकी छ । एक महिनाअघि मात्रै छोरीको पिता बनेका ज्ञानेन्द्र सबै खाले अनुभवका लागि तयार छन् । भन्छन्, “घरमा लक्ष्मी भित्रिएकै समय पिताको जिम्मेवारीसँगै नेपाली क्रिकेट टोलीको कमानी पनि सम्हाल्नुपर्ने भएको छ । सबै जिम्मेवारीका लागि मानसिक रूपमा समेत तयार भइसकेँ ।” ने

KANTIPUR PUBLICATIONS PVT. LTD.

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

nepal.ekantipur.com
नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक

समसामयिक विषयवस्तुको वृत्तान्त
नेपाल म्यागेजिनको आधिकारिक वेबसाइट

नेपाल
व्यापारी र अनुगमनकर्ता मालामाल, सर्वसाधारण ठगिएको ठगियै
चाडबाडमा टालटुले अनुगमन
Exclusive : नेकपा सांसदलाई पक्राउ पुर्जी

www.nepalmag.com.np

GET IT ON Google Play

Available on the App Store

तस्बिरहरू : शरद ओझा

कर्णालीलाई पूर्वाधार खोइ ?

तीनै तहका सरकारको नीति तथा कार्यक्रममा समृद्धिको मुख्य आधार पर्यटनलाई मानिए पनि पर्यटक सामान्य सुविधाबाट वञ्चित

^ रारा ताल

शरद ओझा/रारा (मुगु)

१ वैशाख ०७५ मा कर्णाली प्रदेश सरकारको मन्त्रिपरिषद् बैठक रारातालछेउ बस्यो। उक्त बैठकले रारा-कर्णाली भ्रमण वर्ष-०७५ घोषणा गर्दै एक वर्षमा ५ लाख पर्यटक भित्र्याउने घोषणा गर्‍यो। सोही दिन प्रधानमन्त्री केपी ओलीले राराताल छेउबाटै देशका नाममा सम्बोधन गर्दै गरिबी, अशिक्षा, असमानता हटाउन पर्यटनको भूमिका महत्त्वपूर्ण हुने भएकाले कर्णाली प्रदेशको पर्यटन विकास गर्न संघीय सरकारले काम गर्ने बताएका थिए । तर २९ भदौमा जुम्ला रारा अल्ट्रा म्याराथनमा सहभागी हुन राराताल पुग्दा पर्यटकलाई सहज हुने गरी रारा परिसरमा सामान्य भौतिक पूर्वाधार पनि विकास भएको देखिएन ।

कतिसम्म भने रारातालछेउ रहेको होटलबाट ताल्चा विमानस्थल फर्कंदा बाटोमा गलत दिशा देखाउने बोर्ड राखिएको थियो । उक्त बोर्डमा लेखिएको ‘ताल्चा जाने बाटो’ पछ्याउँदै हिँड्दा मुगु सदरमुकाम गमगढी नजिक पुगिएको थियो। रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज सुरक्षार्थ लामाचौरमा खटिएका नेपाली सेनाले सहयोग नगरेको भए रारा विमानस्थल ताल्चा जान हिँडेको हाम्रो टोली झन्डै मुगु सदरमुकाम गमगढी पुग्थ्यो ।

५ लाख पर्यटक ल्याउने घोषणा कागजमा सीमित हुँदा रारामा कति पर्यटक पुगे भन्ने यकिन तथ्यांक नै कर्णाली प्रदेशसँग छैन। कर्णाली प्रदेश उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको तथ्यांकअनुसार गत वर्ष कर्णालीमा करिब २ सय विदेशी र ७ हजार स्वदेशी पर्यटक पुगेका थिए ।

नेपाली सेनाको हेलिकप्टरबाट रारा पुगेर सम्बोधन गरेका प्रधानमन्त्री र कर्णाली प्रदेशका मुख्यमन्त्री, मन्त्री राराको सुन्दरतासँग त परिचित छन् । तर पर्यटकलाई रारा पुग्दा हुने असहजताका विषयमा भने मौनता साँध्ने गर्छन्। समुद्री सतहबाट २ हजार ९ सय ९० मिटर उचाइमा अवस्थित रारा ताल १ सय ६७ मिटर गहिरो छ।१०.८ वर्गकिलोमिटर क्षेत्रफल, ५ किलोमिटर लम्बाइ र ३.२ किलोमिटर चौडाइको ताललाई पूरै फन्को लगाउन कम्तीमा ४ घन्टा लाग्छ । मौसम सफा र खुला भए तालमा देखिने ७ किसिमका रङले जोकोहीलाई मोहित बनाउने गर्छ ।

तत्कालीन राजा महेन्द्रले ०२० मा रारा पुग्दा यस ताललाई ‘स्वर्गकी अप्सरा’ भन्दै बयान गरेका थिए । उनकै पहलमा ताल संरक्षण गर्न भन्दै ताल क्षेत्र नजिकैको बस्ती बाँकेको चिसापानीमा स्थानान्तरण गरिनुका साथै ०२४ सालमा ताल क्षेत्रलाई राष्ट्रिय निकुञ्जको रूपमा विकास गरिएको थियो। नेपालको दोस्रो सानो राष्ट्रिय निकुञ्जमा रहेको ठूलो र सुन्दर रारातालसम्म पुग्ने कमजोर भौतिक पूर्वाधार र यस क्षेत्रमा स्तरीय होटल, लजको कमीलगायत कारणले सम्भावना भएर पनि राराले पर्याप्त पर्यटक आकर्षित गर्न सकिरहेको छैन ।

बेवास्तामा पूर्वाधार

आर्थिक वर्ष ०७५/७६ मा कर्णाली प्रदेश सरकारले राराताल वरिपरि साइकल ट्रेल बनाउने भन्दै ३ करोड बजेट विनियोजन गरेको थियो । तर राराताल छेउबाट सहज हिँड्न सक्ने पदमार्ग छैन। राराताल वरिपरिको दलदले माटोको हिलो, ढलेका रूखको अप्ठ्यारोले पानी पर्दा राराताल छेउ हिँड्न सकसपूर्ण हुने गर्छ। राराछेउ भेटिएका १ सय ५५ देशमा साइकल यात्रा गरेका कीर्तिमानी साइकल आरोही पुष्कर शाह पर्यटन र पर्यटकीय पूर्वाधारको महत्त्व बुझ्न नसक्दा रारा क्षेत्रमा विकास हुन नसकेको बताउँछन् । भन्छन्, “यहाँ ढलान गरेर काम गर्नुपर्छ भन्ने होइन । ताल वरिपरि हिँड्न वा साइकल चलाउन सहज हुने गरी ढुंगा छ्याप्न सकियो भने रारामा पर्यटकको बसाइ अवधि बढाउन सकिन्छ ।”

गत वर्ष साइकल ट्रेल बनाउने काम हुन

नसकेपछि त्यसका लागि छुट्याएको बजेट नै फ्रिज भएको थियो । चालू आवमा पनि प्रदेश सरकारले रारा ताल वरिपरिको १६.४ किलोमिटर क्षेत्रमा साइकल मार्ग बनाउने भन्दै ३ करोड बजेट विनियोजन गरेको छ। उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयका सूचना अधिकारी शेरबहादुर रोकाया डिजाइनलगायत काम सम्पन्न भइसकेकाले चालू आवमा साइकल मार्ग बनाउन टेन्डर आह्वान गरिने बताउँछन् ।

अल्ट्रा म्याराथन आयोजक समिति सदस्य तथा स्थानीय महेन्द्र कार्की पर्यटनको बजेट मेला- महोत्सव आयोजनामा खर्च गरिँदा पूर्वाधार विकास हुन नसकेको बताउँछन् । भन्छन्, “हामीले जुम्लादेखि राराको पदमार्ग विकास गर्न प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई आग्रह गर्दा कसैले सुन्दैन। सानो मेला-महोत्सव आयोजना गर्न भने बजेट दिने चलन छ ।”

पछिल्लो समय कर्णाली प्रदेशमा मात्र नभई देशैभरि मेला-महोत्सव आयोजना गर्ने क्रम बढ्दो छ, जुन कार्यक्रमले पर्यटन प्रवर्द्धन कसरी गर्छ भन्ने कुनै अध्ययन पनि भएको छैन । यस्तै स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकारले टोलटोलमा सडक पुऱ्याउन पहाडमा डोजर चलाउन सुरु गरेपछि पुराना पदमार्ग नासिँदै गएका छन् । कर्णाली स्पोर्ट्स क्लबका अध्यक्ष सरोज शाही जनप्रतिनिधिले विकास भनेको सडक मात्रै बुझ्दा समस्या आएको बताउँछन् । भन्छन्, “एकाधबाहेकको सडक हाम्रा लागि पनि आवश्यक होइन तर स्थानीय सरकारले वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन नगरी मनलाग्दो तरिकाले सडक बनाउँदा भएका पर्यटकीय पूर्वाधार पनि नासिँदै गएका छन् ।”

उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयका सूचना अधिकारी रोकाया कर्णाली पर्यटन बोर्ड स्थापनाका लागि गठन आदेश जारी भइसकेकाले अगामी दिनमा बोर्डले पर्यटन क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धनमा एकीकृत काम गर्ने बताउँछन् ।

जतातत‍ै फोहर

अल्ट्रा म्याराथनका लागि जुम्ला पुगेकी ट्रेल रनविज्ञ प्रीति खत्रीको अनुभवमा जुम्ला, रारा र समग्र कर्णालीको सुन्दरता मानवीय कमजोरीले फिक्का बनाएको छ । भन्छिन्, “ट्रेल रन नेपालअन्तर्गत आयोजना गरिएका चार दौड प्रतियोगितामध्ये जुम्ला रारा अल्ट्राम्याराथन ट्रेलमा निकै सुन्दर दृश्य देखिन्छ तर सुविधासम्पन्न होटल अभाव, कमजोर सरसफाइले यो क्षेत्र पछाडि परेको छ ।” जुम्ला पदमार्ग छेउछाउका होटल र लजको सफाइ निकै कमजोर छ ।

नेपाल पर्यटन बोर्डका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत दीपकराज जोशी समग्र कर्णाली प्रदेशमा अतिथि सत्कार र होटल व्यवस्थापन क्षेत्रमा काम गर्न आवश्यक रहेको दाबी गर्छन्। भन्छन्, “केही वर्षयता रारा तालभित्र र बाहिर निजी क्षेत्रबाट धेरै काम भएका छन् । केही वर्षअगाडि जस्तो कहाँ बस्ने, के खाने भन्ने समस्या अब छैन ।”

^ रारालाई खेलसँग जोड्ने प्रयास

रारा विमानस्थल मुगुमा एयर ट्राफिक कन्ट्रोलर रहेका किरण दाहाल विगतको तुलनामा समग्र कर्णालीमा सरसफाइ अवस्थामा सुधार हुँदै गएको दाबी गर्छन्। प्रदेश सरकारले गत वर्ष सिन्जा क्षेत्रमा होमस्टे सञ्चालनका विषयमा तालिम प्रदान गरेको भन्दै आतिथ्य व्यवस्थापन कसरी गर्ने भन्ने विषयमा पनि तालिम सञ्चालन गर्न लागेको उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयले जनाएको छ।

सरसफाइ र स्वास्थ्य चेतना कतिसम्म कमजोर छ भने मुगुमा मृत कुखुरा बिक्री भइरहेका थिए। होटल लज, भान्सा र भाडाको सफाइ पनि कमजोर थियो। “हामीले सरसफाइमा सुधार गर्नुपऱ्यो भन्दा होटल सञ्चालकले तँ कसरी हुर्किएको थिइस्, हामीलाई थाहा छैन र भन्ने गर्छन्,” कर्णाली स्पोर्ट्स कल्बका अध्यक्ष शाही भन्छन्, “फोहर कसैले पनि मन पराउँदैन भन्ने कसरी सम्झाउने ?” जुम्लादेखि रारातालसम्म पदयात्रा गर्दा कुनै पनि ठाउँमा डस्टबिन देखिँदैनन् । बाटोमा भेटिने गुट्का र चाउचाउका खोलले यो बाटोमा मानिस पनि हिँड्छन् र भनेर छुट्याउनुपर्ने अवस्था छ ।

खेल जोड्ने प्रयास

ओलम्पियन तथा हाई अल्टिच्युड म्याराथनमा सबैभन्दा छिटो दौडिएर गिनिज बुक अफ वर्ल्ड रेकर्डमा नाम लेखाएका हरिबहादुर रोकायाले प्रतिभावान खेलाडीलाई सहयोग गर्न भन्दै जुम्लामा कर्णाली स्पोर्ट्स कल्ब स्थापना गरेका थिए । उनै रोकायाको अग्रसरतामा क्लबले गत वर्षबाट जुम्ला खलंगाबजारदेखि मुगुको रारातालसम्म ४९ किलोमिटर जुम्ला-रारा अल्ट्राम्याराथन प्रतियोगिता गर्न थालेको छ ।

गत वर्ष कर्णाली प्रदेशका धावकको बाहुल्य रहेकामा यस वर्ष भने भोजपुरदेखि डडेल्धुरासम्मका २ सय ५०, दुई भारतीय र ४ युरोपियन धावक सहभागी थिए। त्यसमध्ये ५८ धावकले ४९ किलोमिटर दौड पूरा गरे । ओलम्पियन रोकाया भन्छन्, “जुम्ली खेलाडी तालिम गरेको ट्रेलमा देश-विदेशका खेलाडीलाई पनि दौडाउन र पर्यटकको संख्या बढाउन म्याराथन आयोजना गरेका हौँ ।”

कर्णाली स्पोर्ट्स क्लबका अध्यक्ष शाही अल्ट्रा म्याराथनको माध्यमबाट जुम्ला र मुगुमा पर्यटन विकास गर्न खोजिएको बताउँछन् । उनका अनुसार पछिल्लो समय अल्ट्रा म्याराथन संसारभर चर्चित बन्दै भएको छ। पैसा तिरेर दौडिन चाहने धावकको संख्या बढिरहेको छ। अल्ट्रा म्याराथनको माध्यमबाट जुम्ला- रारा पदमार्ग प्रवर्द्धन गर्ने र पर्यटनको लाभ स्थानीयलाई पनि दिने क्लबको उद्देश्य छ ।”

लेखक स्वयं जुम्ला-रारा म्याराथन आयोजना भएको ४९ किलोमिटर लामो ट्रेलमा पदयात्रा गर्दा स्थानीयले प्रतियोगितालाई उत्सवको रूपमा मनाइरहेका थिए । ठाउँ-ठाउँमा धावकलाई पानी, फलफूल, जुस र स्थानीय परिकार जनताले स्वतःस्फूर्त रूपमा दिइरहेका थिए ।

“पदयात्रा गर्न धेरै दिन समय नहुने तर स्थानीय संस्कृतिको जानकारी लिन खोज्नेहरू अल्ट्रा म्याराथनमा भाग लिने क्रम बढ्दो छ,” इन्जिनियरसमेत रहेकी ट्रेल रनविज्ञ प्रीति खत्री भन्छिन्, “नेपालमा आयोजना हुने ट्रेल रनलाई प्रवर्द्धन गर्न सकियो भने ट्रेकिङ प्याकेजजस्तै गरी अल्ट्रा म्याराथन प्याकेज बिक्री गर्ने सम्भावना छ ।” ने

सर्वोत्तम नारी

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

कात्तिक अंक

सर्वोत्तम
कात्तिक २०७६, मूल्य रु ४०/-
narimag.com.np
नारी
आधुनिकतातर्फ परम्परागत पहिरन
अर्थ बजारमा महिला
फेसनमा सप्त रंग
कलर गरिएको केशको स्याहार
स्पाको आनन्द
खेत हजुरबुवा, हजुरआमा ?
विषादीको बबन्डर
@narimagazine
narimagazine
नेपालको नं. 1 महिला पत्रिका

nari.ekantipur.com | narimagazine | @narimagazine

क्यानभासमा पार्क

सुनिता लोहनी

तस्बिर : सरोज बैजु

कला कलाका लागि कि मान्छेका लागि ? मिलन राई, ३४, लाई यो प्रश्नले खुबै लखेटिरह्यो । क्यानभासमा कुचीमा रमाउने उनको मन छट्पटिन थाल्यो । उनी कला धनीका निम्ति मात्र होइन, सबै वर्गका लागि बनाउन चाहन्थे । कला सजाउने, चाखलाग्दो मात्र नभएर सामाजिक 'कज' लाई सम्बोधन गर्ने बनाउन चाहन्थे, उनी । त्यसपछि उनले पब्लिक आर्ट थाले तर जनतामा पुगेन । त्यसपछि के गर्ने भनेर सोच्दासोच्दै घुम्न निस्के ।

उत्तरको खोजीमा यायावरझैं भारततिर हिंडे । भारतका मनमोहक ठाउँ डुले । जता गए पनि उनका आँखाले पुतली भेटे । भन्छन्, "म त गहिरो कुरा सोचिरहेको थिएँ । तर जीवनको अर्थ साधारण कुरामा लुकेको हुँदो रहेछ । जब

जहाँ पनि पुतली देखैं, जीवन महसुस गरैं ।" उनले सेतो कागजलाई पुतलीको आकारमा काटे र त्यो विभिन्न ठाउँमा राख्न थाले ।

उनको पुतली यति धेरै प्रभावित भयो कि बिस्तारै ती उड्दै विदेश पुगे । अहिले ४० देशमा मिलनले बनाएका पुतली उडिरहेका छन् । उनले पनि विदेश घुम्ने मौका पाए । त्यहाँ सार्वजनिक स्थलमा कला नै कला । उनीहरूको त सरकारकै नीति हुँदो रहेछ- मान्छेको जीवन जीवन्त बनाउन पार्क एवं सार्वजनिक स्थलमा आर्ट राख्ने ।

त्यसपछि मिलन काठमाडौं महानगरपालिका गए, पब्लिक आर्टको योजना लिएर । महानगरपालिकामा कलाकार भन्नेबित्तिकै कि मूर्ति बनाउने, कि थांका कोर्ने या क्यानभासमा उतार्नेबाहेक अन्यलाई आर्टको रूपमा बुझ्ने चलन थिएन । महानगरपालिकाले निवेदन माग्यो । उनले लेखेरै दिए तर सुनुवाइ भएन । ललितपुर महानगर पुगे पनि उनको काम बनेन ।

उनले दुई वर्षअगाडि काठमाडौंको धुँवाधुलो देखेर आर्टले अब समाजको विषय सम्बोधन गर्नुपर्छ भन्ने सोचाइ लिए । समस्या मात्र औँल्याउने होइन, समाधान पनि दिन सक्नुपर्छ । माइतीघरमा घोक्रो सुकाएर या *फेसबुक*मा लेखेर मात्र हुँदैन । शासकसम्म पुग्न फरक उपाय अपनाउनुपर्छ भन्ने उनलाई लाग्यो ।

पहिले ग्यास मास्क लगाएर बाटोमा निस्के, काठमाडौंको धुँवाधुलो सहन सक्दिनँ भनेर । बाटोमा मान्छेले हेरे । *फेसबुक*मा अपलोड गरे । धेरैबाट त्यसको प्रतिक्रिया राम्रो आयो । त्यसपछि उनी ग्यास मास्क लगाएर महानगरपालिका पसे । यस पटक उनी पहिलाजस्तो निवदेन लिएर गएनन् । पुराना निवेदन डस्टबिनमा फालेको सम्झना ताजै थियो । कार्यालय आएका अन्य सेवाग्राहीभन्दा म भिन्न छु, मेरो विषय फरक छ भनी देखाउन उनले ग्यास मास्क लगाए ।

मास्क लगाएका कारण महानगर कर्मचारीले उनको अनुहार भुल्न सकेनन् । चित्रको भाषामा यसलाई इम्प्रेसन भनिन्छ । कुनै पर्फर्मेन्स आर्टिस्टले जस्तो दिनहुँ पर्फम गरे । मेयर भेट्न पर्खनुपर्‍यो । उनी दिनको दुई घन्टा काठमाडौं अनि त्यत्ति नै समय ललितपुर महानगरका मेयर भेट्न कुरेर बस्थे । कहिले भोलि, कहिले एक सातापछि आऊ भन्थे । उनले सही दिनको सही समय कुर्नुबाहेक अर्को विकल्प थिएन ।

कहिले २, कहिले ४ त कहिले ७ घन्टासम्म कुर्दाकुर्दै उनले १४ महिना दुवै महानगर धाइरहे । यसलाई उनी अहिलेसम्मकै सबैभन्दा लामो पर्फरमेन्स आर्ट भन्न रूचाउँछन् । बाटोबाट सुरू भएको उनको पर्फरमेन्स आर्ट कार्यालय पुग्यो । एउटा समय यस्तो पनि आयो कि कुनचाहिं पर्फरमेन्स आर्ट हो र कुन दैनिकी ? छुट्याउन मुस्किल भयो ।

म ब्रह्मान्डको सबैभन्दा प्रिय बच्चा हुँ । सबै मेरो पढाइका पछि लागे । कति पढ्यो भनेर सोधिरहे तर आर्टले मलाई हार्वर्ड पुर्‍यायो ।

मिलनलाई यो प्रोजेक्ट नभई जीवनको प्रक्रिया हुन पुग्यो । यति धेरै धैर्य कहाँबाट आयो त ? उनी पर्फरमेन्स आर्ट गर्दा सही सन्देश दिन नियममा बसे र पुतली प्रोजेक्ट गर्दा धेरै समय प्रकृतिको साथमा बिताए । त्यसैले पनि यो धैर्य आयो होला । प्रकृतिलाई कुनै हतार हुँदैन । तर उनले त्यहाँ गरेको पर्फमेन्स आर्ट *फेसबुक* पेजबाट लाइभ गर्न थाले । उनलाई लाग्यो, "महानगरपालिका ध्यान केन्द्र भन्दै छिर्छु । यहाँ आफ्नो होइन, उनीहरूको कुरा सुन्नुपर्छ ।"

कार्यालयमा मेयर कुर्ने समय उनी त्यहाँका कर्मचारीसँग कुरा गर्थे । उनीहरूका कुरा सुन्थे अनि बिस्तारै आफ्नो कुरा राख्थे । समाजमा मानव कसरी सञ्चालित हुन्छ ? उनी जानकार छन् । समुदायको अनुभव सुनाउँदै भन्छन्, "समुदायमा काम गर्दा मलाई मान्छेले धेरै खालको सल्लाह दिए । कुनै ठाँउमा काम गर्न जाँदा भने त्यस विषयमा सबै जान्ने पल्टन्छन् । जब उनीहरूलाई सोही काम दियो, सबै पन्छिन्छन् । यो मानवीय गुण हो । यो सबै सुन्नुपर्छ अनि उनीहरूबीच काम लिने ।"

मिलनले शनिबार पनि कार्यालय धाए । अन्ततः ललितपुरका मेयर भेटे । मेयरले 'तपाईं त पागल हुनुहुँदो रहेछ, यसरी त कोही धाउँदैन' भनेछन् । अनि मेयरले कार्यालयका सबै कर्मचारीलाई बोलाए र उहाँ आर्टिस्ट हो, उहाँको काम सजिलो बनाइदिनू । काम ढिलो नगरिदिनू भने । यसले केही सहज भएको मिलन सुनाउँछन् । तर कर्मचारीको बानी उही पुरानै । प्रधानमन्त्री नै भेष बदलेर गए पनि उनको काम समयमै नहुने ।

धरानमा जन्मेका मिलन स्कुले जीवनमा कहिल्यै रम्न सकेनन् । ८ कक्षा पढ्दापढ्दै उनको पढाइमा विराम लाग्यो । तर पार्कमा पब्लिक आर्ट बनाउन उनले राती २ बजेसम्म आर्किटेक्ट पढ्थे । उनले काठमाडौंका भित्ता फोहोर थिए । तिनमा ग्रीनक्लाइम्बर (बिरूवा) भट्रिकल गार्डेन बनाए । पुलचोकको पुलमुनि पनि सचेतनामूलक आर्ट कोरे । उनले सात महिनासम्म यस्तो काम गरे ।

जीवनमा उकालीओराली गर्दागर्दै मिलन हार्वर्ड विश्वविद्यालय पुगे । त्यहाँ उनले कलाका अनुभव आदानप्रदान गरे । हार्वर्डको अनुभव उनी यसरी सुनाउँछन्, "म ब्रह्मान्डको सबैभन्दा प्रिय बच्चा हुँ । सबै मेरो पढाइका पछि लागे । कति पढ्यो भनेर सोधिरहे तर आर्टले मलाई हार्वर्ड पुर्‍यायो ।"

उनले *फेसबुक*मा भिजिट नेपाललाई इज इट नेपाल भनेर ग्यास मास्क लगाएको फोटो पोस्टाए । मिलनलाई संयोजक सुरज वैद्यले भिजिट नेपालको काम गर्न हौस्याएकै कारण काठमाडौंमा ५ सय बिरूवा रोपे । वैद्यले नै मिलनलाई फाउन्डेसन खोलिदिए, वृक्ष । उनैको फाउन्डेसन वृक्षमा निमा मार्टिन शेर्पा, निर्देशक मीनबहादुर भाम, मिस नेपाल शृंखला खतिवडा जोडिएका छन् ।

रूख रोपेर मात्र पुग्दैन, त्यसलाई संरक्षण गरेर सहरमा हरियाली र पार्क बनाउनु जरूरी छ । यसका लागि टिम भएकामा उनी खुसी छन् । अबको समय चौतारी मात्र बनाएर पुग्दैन । सर्वसाधारणलाई पार्कमा आकर्षित गर्न 'इन्नोभेटिभ' बनाउनु जरूरी रहेको मिलन सुनाउँछन् ।

आर्टिस्टिक पार्क बनाउन सके मालीले काम पाउँछ, आर्किटेक्टले काम पाउँछ । यसरी कलाबाट सामाजिक उद्यमी हुन सकिने मिलनको बुझाइ छ । १२ वर्षअगाडि पहिलो एकल पेन्टिङ प्रदर्शनी गरेका मिलन अब आफ्नो क्यानभास आना होइन, रोपनी भएको बताउँछन् । भन्छन्, "पहिला मेरो पेन्टिङ ग्यालरीमा हुन्थ्यो भने अब पार्क हो, जहाँ बच्चादेखि वृद्ध रम्न सकून् ।"

जसले लेखे पञ्चायतको मृत्युपत्र

सन्तोष आचार्य

१४ पुस ०३८ साल । सधैँझैँ त्यस साँझ पनि *नेपाल टाइम्स* प्रकाशित भयो । छुराभन्दा धारिलो सम्पादकीयका कारण ख्याति कमाइरहेको सन्ध्याकालीन दैनिकले यो दिन भने विशेष आलेखका कारण सनसनी मच्च्यायो । राजादेखि रंकसम्म यसको चर्चा भयो । पञ्चायती व्यवस्थाको जगजगीमा उक्त लेखको सानो अंश, 'मेरो राजा चोर हुनुहुन्न, मेरो राजा तस्करको नाइके हुनुहुन्न' ले दरबारिया अधिकारीलाई आपद् पर्‍यो । कसरी थुन्ने ? त्यही लेखकै आधारमा थुन्ने हो भने प्रश्न उठ्न सक्थ्यो- उसो भए राजा चोर हुनुपर्छ त ? राजा तस्करको नाइके हुने त ? पञ्चायती कानुनले पनि पक्रन सकेन । राजालाई चुनौती दिने ती व्यक्ति थिए, सम्पादक चन्द्रलाल झा । ०१५ देखि ०५२ सम्मको ३७ वर्ष निरन्तर पत्रकारिताको एकलव्यको रूपमा बिताएका झाको जीवनचक्रको सार खिचेका छन्, उनका छोरा सुनिलचन्द्र झाले *चन्द्रलाल झा : कलमको स्वाभिमानी सिपाही*मा ।

स्वाभाविकै थियो, निरकुंश पञ्चायत शासक नेपाली पत्रकारिता नौनीजस्तो प्रस्तुत होस् भन्ने चाहन्थ्यो । तर झाको कलम फरक धातुले बनेको थियो । पञ्चायतलाई बेलाबेला चस्किन थालेपछि राजा महेन्द्रबाट एक दिन अञ्चलाधीशमार्फत झालाई दरबारमा बोलावट भयो । राजा महेन्द्रले 'अञ्चलाधीश वा मन्त्री पद खाऊ तर पञ्चायतविरूद्ध नलेख' भन्ने आग्रह गर्दा झाले आफ्नो पत्रिकाको मूल्यतर्फ संकेत गर्दै राजालाई जवाफ फर्काए, 'सरकार म दस पैसामा बिकेको मान्छेले त्यत्रो ठूलो पद खाने औकात र इच्छा छैन, माफ पाउँ ।' लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता र आदर्शलाई अर्जुनदृष्टि बनाएर पत्रकारिता गरेका झाले आत्मसन्तुष्टिबाहेक सबै गुमाए । पटक-पटक पक्राउ परे । जेलमा थुनिए । केही समय पत्रिका प्रकाशन प्रतिबन्धमा पनि पर्‍यो । कोट कचहरीको घनचक्करमा रूमल्लिनुपर्‍यो । धाक, धम्की त कति कति ! तर कहिल्यै पनि सत्तालाई प्रश्न गर्ने कर्मबाट उनी चुकेनन् । सम्झौता गरेर मखमली जीवन बाँच्ने चाहना राखेनन् । यसैले त *नेपाल टाइम्स* फगत पत्रकारिता मात्र थिएन, आफैँमा आन्दोलन पनि थियो । झा आफ्नो पूरै शक्ति लगाएर सत्ताको बेथितिसँग लडिरहे । बहुदलीय व्यवस्थाको पक्षमा उभिरहे । उनका लागि पत्रकारिता पेसा थिएन, जीवनको लक्ष्य थियो । एक किसिमको मिसन नै थियो । यसैले उनी तत्कालीन शासकको वक्रदृष्टिमा परिरहे । राजनीतिक बन्देजको समय पनि अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको पक्षमा निरन्तर लेखिरहे । उनको निर्भीकतालाई कुनै पनि तानाशाहले समाप्त गर्न सकेन ।

पुस्तकमा आफ्ना गुरू झाका सन्दर्भमा पत्रकार किशोर नेपालले लेखेका छन्, '...उहाँलाई तत्कालीन सत्ताले पत्रकारिता गरेकै अपराधमा निरन्तर कारागारमा राख्यो । सत्यको मुख बन्द गरेर झुटको थुतुनो खोल्ने काममा कतै-कुनै कन्जुसी गरेन । चन्द्रलालजीलाई सरकारी गुमास्ताहरूले भारत र अमेरिकाको एजेन्ट भएको आरोप लगाएनन् कि नेपाली कांग्रेसको थिंक ट्यांकको मुख्य संयोजक भन्न नै हिच्किच्याए । तर उहाँ सधैँ पत्रकार रहनुभयो, न कहिल्यै कुनै पार्टीको झन्डा उचाल्नुभयो, न त कहिल्यै कुनै समाजको जुलुसमा सामेल हुनुभयो । *नेपाल टाइम्सद्वारा* प्रजातान्त्रिक आन्दोलनको अनवरत समर्थनमा उहाँको निहित स्वार्थ थियो । अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको प्रत्याभूति र नागरिकका मौलिक हक अधिकारको संरक्षण प्रजातान्त्रिक शासनले मात्रै गर्न सक्छ । उहाँ नेपाली समाजका लागि भोल्तेयर हुनुहुन्थ्यो ।'

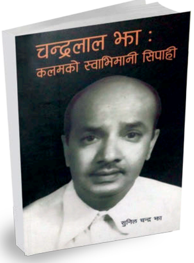

चन्द्रलाल झा : कलमको स्वाभिमानी सिपाही
संकलक : **सुनिलचन्द्र झा**
प्रकाशक : **सुनिलचन्द्र झा**
पृष्ठ : **२२४**
मूल्य : **३०० रुपैयाँ**

पत्रकारिताको अघोषित विद्यालय झाले लेखेका सम्पादकीय राजनीतिशास्त्र तथा भाषाविज्ञानका गुरूहरूले आफ्ना शिष्यलाई पढ्न प्रेरित गर्थे । *नेपाल टाइम्स*को सम्पादकीय पढ्न सबै आतुर हुन्थे । यो पत्रिकाको आनन्द नै यसको सम्पादकीय पढ्नुमा थियो । अदुवादेखि अमेरिकासम्मको विषयमा प्राञ्जल भाषासहित सन्तुलित विचारका विषयलाई राजनीतिक मोडमा घुमाउँदै सम्पादकीय लेखनमा झाको क्षमता अहिले पनि धेरै पत्रकारको स्मरणमा ताजै छ । नेपाली भाषामा शब्द भण्डार छैन भन्ने मतप्रति पूरै विमति राख्थे, झा । अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता र मौलिक हक नभएको देशमा पत्रकारमा अभिधा, लक्षणा र व्यन्जनाको ज्ञान भएन भने पत्रकारिता प्रभावकारी नहुने ठम्याइ उनको थियो । उनीसँग यही विशेषता थियो, जसले उनको पत्रकारिता धारिलो बनाएको थियो । ०६९ मा आफू बितेका पत्रकार चन्द्रलाल झाले पञ्चायतकालभरि जे लेखे, त्यो पञ्चायतको मुत्युपत्र थियो ।

दुर्वासा ऋषिजस्ता यी पत्रकारको जीवनमा कहिल्यै घाम झुल्केन । ०४६ सालमा प्रजातन्त्र पुनर्स्थापनापछि पनि पुराना शासक फालेर सिंहदरबार छिरेका नयाँ शासकका लागि झा सायद खोटो सिक्का भइसकेका थिए । ने

तीन किताब

दीपक रौनियार | फिल्मकर्मी

बुर्जुवा नक्कल

BATTLES OF THE NEW REPUBLIC
A CONTEMPORARY HISTORY OF NEPAL
PRASHANT JHA
ALL OF US IN OUR OWN LIVES
MANJUSHREE THAPA
THE WRETCHED OF THE EARTH
BY FRANTZ FANON
THE HANDBOOK FOR THE BLACK REVOLUTION THAT IS CHANGING THE SHAPE OF THE WORLD

अल्जेरियालीले फ्रान्सविरूद्ध स्वतन्त्रताका लागि गरेको संघर्षको पृष्ठभूमिमा लेखिएको **द रेचेड अफ द अर्थ** पढ्दा मलाई कता-कता हाम्रै नेपाली समाज र राजनीतिकै पृष्ठभूमिमा फ्रान्ज फननले कलम चलाए कि भन्ने परिरह्यो । अल्जेरिया जसरी नेपाल अर्को देशको उपनिवेश बन्नुपरेन भनेर हामी निकै गर्व गर्छौं । तर काठमाडौंमा अपार्टमेन्ट खोजेकाहरूलाई पनि थाहा छ, औपनेवेशिक सोच हाम्रो रगतमा कति बग्छ !

फनन लेख्छन्, 'देश स्वतन्त्र भए पनि औपनिवेशिक शासक बुर्जुवाहरूलाई राष्ट्रिय बुर्जुवाहरूले प्रतिस्थापन मात्र गर्ने हुन् । तिनै औपनिवेशिकबाट शिक्षित भएकाले उनीहरूले पनि तिनैको सिको गर्छन् ।' नेपालमा पनि दरबारिया संस्कारलाई परिवर्तनपछिका नेतृत्वले समेत पछ्याएको देखिन्छ । उनीहरूको ध्यान औपनिवेशिकता हटाएर नयाँ राज्य व्यवस्थाबाट अधिकांशको राम्रो गर्नेभन्दा छिटोभन्दा छिट्टो सम्पत्ति र आफ्नो स्तर उकास्ने दाउमा बढी देखिन्छ । उपनिवेशकले जस्तै राज्यको स्रोत र प्राकृतिक सम्पदाको दोहन गरेर फाइदा लिने उनीहरूको ध्याउन्न हुन्छ ।

फननलाई लाग्छ, राष्ट्रिय बुर्जुवाहरूसँग देशको पुँजी बढाउने र आर्थिक अवस्थामा खास सुधार गर्ने ज्ञान र क्षमता हुँदैन । उनीहरूले देशको उत्पादन बढाउन पनि सक्दैनन् । तिनै औपनिवेशिक देशहरूको शरणमा ऋण र सल्लाहका लागि पुग्छन् र देश फेरि पनि शक्तिकेन्द्रकै हातमा पुग्छ । यस्ता बुर्जुवाहरूले आफ्नो पार्टीभित्रको परिवर्तनकारी आवाज दबाउँछन् र त्यस्ता नेतृत्वलाई पाखा लगाउँछन् । तल्लो इकाइबाटै भएको हिंसात्मक संघर्षबाट मात्र परिवर्तन सम्भव देख्छन्, फनन । यी नयाँ 'बुर्जुवा' हरूले हिंसाबाहेक अरू भाषा नबुझ्ने दाबी उनको छ । राजनीतिक विश्लेषक नभए पनि फनन पढेपछि मभित्रको अन्योल थोरै भए पनि कम भयो । आजका नेतृत्वको राजकीय सोख देख्दा लाग्ने दिकदारी घट्न पो थाल्यो । एउटा समाज यो प्रक्रियाबाट पनि गुज्रनैपर्ने रहेछ भन्ने लाग्यो । नेपालको राजनीतिक उतारचढाव बुझ्न खोज्नेका लागि यो किताब उत्तम खुराक हुन सक्छ ।

हामीले 'श्रीमान् गम्भीर...' गाउन छाडेको धेरै भएको छैन । हामी 'प्रजा' ले पनि आ-आफ्नो भाष्य पस्कन पाएको धेरै भएको छैन । त्यसमाथि अंग्रेजी भाषामा आफ्नो 'न्यारिटिभ' पस्कन सक्ने मधेसीको संख्या अझै पनि औंलामा गन्न सकिन्छ । पत्रकार प्रशान्त झाको **ब्याटल्स अफ द न्यु रिपब्लिक** प्रकाशन भएपछि मलाई व्यक्तिगत रूपमा निकै हौस्याएको थियो । किनकि संघीयताको बहसलाई घनीभूत पार्ने मधेस आन्दोलनलाई प्रभावी ढंगले यसमा प्रस्तुत गरिएको छ । नेपालको तात्कालिक इतिहासमाथि लेखिएको एक महत्त्वपूर्ण दस्तावेज हो, *ब्याटल्स अफ द न्यु रिपब्लिक* । झा गहिरो राजनीतिक चेतका विश्लेषक हुनुको पृष्ठभूमिले किताबलाई निकै जानकारीमूलक र अनुसन्धानात्मक बनाएको छ । नेपालका पछिल्ला राजनीतिक घटनाक्रम र आन्दोलनलाई नजिकबाट नियाल्ने मौका दिन्छ, किताबले । गोरखाका राजा पृथ्वीनारायण शाहले 'आर्जेको' शासन पद्धतिको अन्त्यमा गोरखाकै अर्का नेता बाबुराम भट्टराई कोण पनि अर्थपूर्ण लागेको थियो । साथै, छिमेकी मुलुकसँग नेपालले देखाउनुपर्ने कूटनीतिक व्यवहारलाई पनि चियाउन सकिन्छ, यहाँ ।

आन्दोलनपछि पनि पटक-पटक राज्यबाट मधेसले धोका पायो । 'मूल धारे' मनोविज्ञानले मधेसीलाई आफ्नो ठान्दैन । आफ्नै देशमा पराई अनुभूतिको सिकार हुँदाको पीडा अवर्णनीय छ । प्रशान्तको आफ्नै विगत र उनको 'नेपाली' हुनुको कथा किताबको उल्लेखनीय पक्ष हो । यसअघि मधेसको द्वन्द्व, जीवन र आशा-भरोसाबारे यति मिहीन लेखन मैले पढेको थिइनँ । सतहमा दृश्यमान इतिहास मात्रै होइन, पर्दापछाडिका रहस्यसमेत अनावृत्त गर्न मद्दत गरेको थियो, किताबले । यो किताब पढ्दै गर्दा हात लागेको एक प्रतिवेदनमा लेखिएको छ- राजा महेन्द्रको तराई पुनर्वास कार्यक्रममा अमेरिकी आर्थिक सहयोग र इजरायली प्राविधिज्ञ संलग्नता थिए । नेपाली राजनीतिक सन्दर्भमा नेपाल-भारत सम्बन्धका साथै जासुसी सन्जाल जानकारी पनि किताबको बलियो पक्ष हो ।

मन्जुश्री थापाका थुप्रै किताब पढे पनि **अल अफ अस इन आवर ओन लाइभ्स**ले मलाई विशेष प्रभाव पार्‍यो । उनको स्वतन्त्रताका लागि बोल्ने उदात्त लेखनले सधैं आकर्षित गर्छ । सरल भाषामा लिखित यो उपन्यास जीवनसँग निकै नजिक छ । चरित्र जीवन्त छन्- चाहे क्यानेडियाली आभा होस् या गाउँकी सपना कार्की । पासपोर्टले क्यानडियाली आभा जन्म-देशबाट जीवनको नयाँ सुरूआत खोज्दै नेपाल आइपुगेकी छन् । उनको कार्यालय र सहकर्मीले उनलाई त्यसरी नै चिन्छन् । तर उनी क्यानेडियालीजस्तो 'गोरी' किन छैनन् ? छालाको रंगकै कारण उनको अस्तित्व र शक्तिमाथि पटक-पटक प्रश्न उठ्छ ।

उपन्यासमा यो नै सायद पहिलो काम हुनुपर्छ, जसले वैदेशिक सहायतामा चल्ने गैरसरकारी संस्थाकर्मीको जीवनलाई निकटबाट प्रकाश पारेको छ । गैरसरकारी संस्थाले नेपालमा समानान्तर सरकार चलाउँछन् भन्ने मानिन्छ । त्यहाँका केही बेथितिलाई उपन्यासले रोचक शैलीले पस्केको छ । साथै, हामी नेपाली कति रंगभेदी छौं भन्ने पनि सम्झाएको छ ।

■ **प्रस्तुति : गुरुङ सुशान्त**

‘हिमालमै हराउन मन छ’

अमेरिकामा पर्वतारोही ल्हाक्पा शेर्पाको जीवन संघर्ष

फ्ल्याटमा मधुरो बत्ती बलिरहेको छ । बैठकमा केही कुर्सी छन् । भित्तामा पदक झुन्डिएका छन् । आकाश धुम्म छ । ल्हाक्पा शेर्पा मलाई स्वागत गर्न अमेरिकाको कनेक्टिकट राज्यस्थित वेस्ट हार्टफोर्डमा रहेको आफ्नो अपार्टमेन्टको ढोकासम्म आएकी थिइन् ।

ल्हाक्पा सगरमाथा आरोहण गरेर जीवितै फर्किने पहिलो नेपाली महिला हुन् । उनले सन् २००० मा सगरमाथा चढेकी थिइन् । ९ पटकसम्म सगरमाथा चढेकी ल्हाक्पाले सबैभन्दा धेरै पटक सगरमाथा शिखर चुम्ने महिलाको विश्व कीर्तिमान पनि बनाएकी छन् । र, सन् २०२० मा पुनः विश्वको सबैभन्दा अग्लो हिमाल सगरमाथा आरोहण गर्ने योजनामा छिन् ।

तस्बिर : एएफपी

तर कसैको आर्थिक सहयोगबिना तीन सन्तानकी आमा ल्हाक्पालाई हिमाल आरोहणको तालिम तथा त्यहाँसम्म यात्रा तय गर्न सजिलो छैन । उनले काम गरेर पाउने पारिश्रमिक सन्तान र आफ्नो जीवन धान्न ठिक्क मात्रै हुन्छ । हिंडेरै काममा पुग्छिन् र कहिलेकाहीं तालिममा जान सार्वजनिक सवारी चढ्छिन् ।

बैठक कोठामा बसेर उनका उपलब्धि र वर्तमानका अभाव दुवैदेखि म उद्विग्न थिएँ । यत्तिका उपलब्धि र सीप प्रदर्शन गरेकी एक महिलाले हिमाल चढ्नका लागि किन सबैथोक दाउमा राख्नुपर्ने ?

प्रविधि र भाषामा तगडा १३ वर्षीया छोरी साइनी व्यवस्थापनका साथै अनुवादकका रूपमा आमालाई सहयोग गर्छिन् । उनी भन्छिन्, “आमाप्रति निकै गर्व गर्छु तर चिन्ता लाग्छ ।” हरेक सिजनमा ६ देखि १० आरोहीले हिमालमा ज्यान गुमाउँछन् ।

“म हिमालमा खुब रमाउँछु,” मलाई तातो चिया दिँदै ल्हाक्पा मुस्कुराउँछिन् । भन्छिन्, “म जान्छु । मलाई थाहा छ, म फर्किन्छु किनभने फर्किनैपर्छ ।” छोरीलाई उनी आश्वस्त पार्न खोज्छिन् ।

४५ वर्षीया ल्हाक्पा संखुवासभाको मकालु क्षेत्रमा हुर्किएकी हुन् । त्यहाँ उनका बाबु चियापसल चलाउँथे । उनकी आमा अझै पनि त्यहीं छन् । आमाको उमेर ठ्याक्कै थाहा छैन । उनको जन्मदर्ता थिएन । त्यही घरमा आमाले ल्हाक्पासहित ११ सन्तानलाई जन्म दिइन् । ल्हाक्पाले घरमा बिजुली देखिनन् । स्कुल जाने अवसर पनि उनले कहिल्यै पाइनन् ।

“मेरो परिवारलाई तपाईंले टीभीमा देख्नुभएको होला,” उनी भन्छिन्, “शेर्पाहरू जो हिमाल चढ्छन् ।” उनका दाजु मिङ्मा गेलु शेर्पा काठमाडौंमा हिमाल आरोहणसँग सम्बन्धित व्यवसायमा छन् । उनका ठूला दाजुले ‘१० वा ११’ पटक हिमाल चढिसकेका छन् । अर्का दाजुले आठ पटक हिमाल चढेका छन् । उनका भाइले पाँच पटक र बहिनीले एक पटक ।

पैसावालले सगरमाथा चढ्न सक्छ भनेको सुन्दा ल्हाक्पालाई दुःख लाग्छ । एउटा गोडापछि अर्को गोडा चाले हुन्छ, बाँकी सबै काम शेर्पाहरूले गर्छन्, मान्छेले यसो भनेको उनले खुब सुनेकी छन् । हिमाल आरोहणका लागि औसत ३० देखि ५० हजार अमेरिकी डलर खर्च हुन्छ ।

सगरमाथामा मानिसले कसरी ज्यान गुमाउँछ, उनले आफ्नै आँखाले देखेकी छन् । आरोहीले धेरै ठाउँमा शव पार गर्दै जानुपर्छ । एउटा शव तल झार्न कम्तीमा ५ जना शेर्पा चाहिन्छ । शव लिएर हिंड्नु झन् खतरनाक हुने भएकाले त्यहीं छाडिन्छ । पर्यटकसँग आवश्यक सामग्री र डोरी छ-छैन भनेर हेर्न मात्र शेर्पाहरू हिमपात भइरहने खुम्बु क्षेत्र ४० औं पटक वारपार गरिरहन्छन् । हिमपात भएको ठाउँमा धेरै समय बस्यो भने ज्यान जाने पक्का हुन्छ ।

कसैले सगरमाथा चढ्न सजिलो छ भन्छ भने ल्हाक्पाका लागि त्यो अपमान हो ।

सेरेना विलियम्सले २३ साताकी गर्भवती हुँदा अस्ट्रेलियन ओपन जितेकी थिइन्, ल्हाक्पा शेर्पाले आफ्नो पहिलो सन्तान जन्मेको ८ महिनापछि सगरमाथा चढेकी थिइन् । र, अर्को पटक सगरमाथा चढ्दा उनको गर्भमा साइनी आएको दुई महिना भएको थियो ।

तर सेरेनालाई जस्तो ल्हाक्पासँग ‘इन्डोर्समेन्ट डिल’ थिएन । न कुनै पोषणविद्, न त प्रशिक्षक नै । उनीसँग पूर्णकालीन प्रशिक्षण लिने क्षमता पनि थिएन । उनका लागि मुख्य कुरा भनेकै भाडा तिर्ने रकम जुटाउन निरन्तर काम गर्नु थियो ।

जब सगरमाथा आरोहणका लागि निस्कन्छिन्, उनी घर सम्झन्छिन् । जब उनी फर्कन्छिन्, जति सक्यो काम गर्छिन् । सफाइ घरदेखि क्यासियरसम्मका काम भ्याउँछिन् ।

“म उनीहरूलाई सगरमाथाबारे केही पनि भन्दिनँ,” उनी भन्छिन् । रोजगारदाताले आफ्नो भुइँ पुछ्दै गरेकी महिला विश्वप्रसिद्ध आरोही हो भन्ने पत्तो पाउला भन्ने उनलाई चिन्ता हुन्छ ।

अन्तर्वार्ताकै क्रममा मैले उनलाई हाइकिङ जान आग्रह गरेँ । च्यातिएका जुत्ता सिलाइन् र उनी तयार भइन् । मैले कम उपलब्धि हासिल गरेका कैयौँ आरोही देखेको छु, जसलाई *इन्स्टाग्राम*मा पछ्याउनेको ठूलो संख्या छ । उनीहरू आरोहणका लागि आवश्यक सामग्री निःशुल्क पाउँछन् । तर ल्हाक्पाले च्यातिएको पहेँलो ब्याकप्याक लिएर दुई पटक सगरमाथा चढिन् । यति ठूलो उपलब्धि हासिल गरेकी एक आरोहीले सहयोग नपाउनु उदेकलाग्दो छ । जहाँ चढ्दै छिन्, त्यो ठाउँको आधिकारिकता उनीसँग छ । *इन्स्टाग्राम*मा उनको उपस्थिति छैन । मुस्किलले टुटेफुटेको अंग्रेजी बोल्छिन् । तीन सन्तानकी आमा हुनु र अमेरिकामा आप्रवासीका रूपमा जीवनयापन गर्नुका आफ्ना बाध्यता छँदै छन् ।

सन् २०२० मेमा सगरमाथा आरोहण गर्ने उनको सपना छ । त्यसपछि उनी ‘माउन्ट के टु’ जानेछिन्, जहाँबाट पहिलो पटक खराब मौसमका कारण फर्किनु परेको थियो । उनलाई थाहा छ, यो महत्त्वाकांक्षी योजना हो । “सबै आरोहीहरू पागल नै हुन्छन्,” उनी भन्छिन्, “तर म सक्छु भनेर संसारलाई देखाउनु छ । मजस्तै महिलालाई देखाउन चाहन्छु कि उनीहरू पनि सक्छन् ।”

* * *

ल्हाक्पाले पनि आफ्ना दाजुभाइजस्तै सानैमा हिमाल चढ्न थालेकी थिइन् । १५ वर्षको उमेरमै उनले मकालुसम्म पर्यटकका सामान पुऱ्याउन काकालाई सघाउँथिन् । खाद्यान्न बोक्ने भरियाको काम पनि गरिन् । सानैदेखि उनको स्वभाव पुरूषको जस्तो थियो । उनकी आमा छोरीको कहिल्यै विवाह हुँदैन कि भनेर चिन्तित रहन्थिन् । उनले पहिलो श्रीमान्लाई हिमालमै भेटिन् । र, सन् २००२ मा उनीहरू अमेरिका आइपुगे । उनीहरू कैयौँ पटक सँगै हिमाल चढेका छन् ।

२००४ मा सगरमाथा आरोहणकै क्रममा उनका श्रीमान् हिंस्रक बने । उनीमाथि कैयौँ पटक जाइलागे । उनीमाथि दुर्व्यवहार भयो । र, पहिलो सन्तान जन्मिँदासम्म त्यो जारी रह्यो । उनी कैयौँ पटक अस्पताल भर्ना भइन्, सेल्टरमा बसिन् । शारीरिक र मानसिक यातनाका कारण उनको पेसागत जीवन बिथोलियो । आफ्नाबारेमा चलेका अनेक हल्ला चिर्न सक्ने अवस्था थिएन । र, एक दिन उनीहरू छुट्टिए ।

लामो समयको निराशापछि पनि हिमाल चढ्ने उनको सपना कायमै छ । आफ्नै कीर्तिमान भंग गर्ने चाहना जीवितै छ ।

विवाह र सन्तानबारे धेरै कुरा सोध्न मन थिएन तर यो उनको व्यक्तिगत र पेसागत जीवनको अभिन्न अंग बनेको थियो, नकारात्मक हिसाबमै भए पनि । “भाँडा माझेर हिमाल चढ्नु,” उनी सुनाउँछिन्, “छोरीहरूको जीवन राम्रो बनाउने तरिका हो ।”

शेर्पाका रूपमा सगरमाथा चढ्नु र आरोहीका रूपमा सगरमाथा चढ्नुका भिन्नता छन् ? “पहिलो अरूका लागि गरिन्छ तर दोस्रो आफ्ना लागि,” उनी भन्छिन् । शेर्पाहरूमा आरोहीप्रति निकै समर्पण रहेको उनी सुनाइरहन्छिन् । “तपाईं वाचा खानुहुन्छ र त्यसलाई पूरा गर्नुहुन्छ,” उनी भन्छिन् । उनी आफैँलाई विश्वास गर्छिन्, आफूजस्तै आरोही र हिमाललाई पनि उति नै विश्वास गर्छिन् । “विश्वास गर्नुभएन भने तपाईंको ज्यान गयो,” उनी भन्छिन्, “म ठूलो हिमाल चढिरहेको एउटा सानो मुसा हुँ ।” हिमालसँग उनको सम्बन्ध बिछट्टको छ । लाग्छ, उनी हरबखत हिमालसँग संवाद गरिरहेकी छन् । “यदि तपाईं डराउनुभयो भने त्यो डरले हिमाल पनि डराउँछ,” उनी भन्छिन् ।

बाबुको निधनका कारण सन् २०१९ मा तय गरेको आरोहण कार्यक्रम रद्द गर्नुपऱ्यो । “मलाई दुःख बोकेर जान मन लागेन,” उनी भन्छिन्, “त्यसो गर्नु असुरक्षित हुन्थ्यो ।”

उनी ५० वर्ष पुरानो अक्सिजन मास्क बोक्छिन् । उनलाई नयाँभन्दा यसैको भर लाग्छ । कसैले पुरानो मोडलमा अझ राम्रो मास्क डिजाइन गरिदिए हुन्थ्यो भन्ने उनलाई लाग्छ । ल्हाक्पाका अरू पनि चाहना छन् । जस्तो, कसैले उनको दसौँ आरोहणलाई ‘स्पोन्सर’ गरिदेओस् । आफ्नो ‘गाइडिङ’ व्यवसाय अगाडि बढाउन उनलाई समय चाहिएको छ । हिमालमा जीवन बितोस्, न कि भाँडा माझ्दै र फोहोर सफा गर्दै । उनी आफ्नो जीवनबारे किताब तथा डकुमेन्ट्रीको कल्पना गर्छिन् । र, छोरीहरूलाई कलेज पठाउनका लागि पैसा ।

“यी तत्काल पूरा भइहाल्नुपर्ने सपना होइनन्,” उनी थप्छिन्, “बिस्तारै पूरा हुने सपना हुन् ।”

ल्हाक्पा आफ्ना हातबारे सचेत छन् । ती भाँडा माझेर भर्खरै ओभाएका छन् । र, यो काम उनले परिवारका लागि पनि गर्नैपर्छ । तर महिला र एकल आमालाई प्रेरित गर्ने सपना पनि उनी मार्न सक्दिनन् ।

“मलाई हिमालमै हराउन मन छ,” अन्तिममा उनी भन्छिन्, “तर यहाँ अमेरिकामा त मैले आफ्नो अनुहार देखाउनैपऱ्यो ।” ने

***द गार्डियन*मा प्रकाशित मेगन बर्गम्यानको लेखबाट**

अनुवाद : रविराज बराल

www.k33nepal.com

दि़ला नगरौं, चाडै पुगौं

के33 हेयरहोटल

कपाल झरेर चिन्तामा हुनुहुन्छ ? अब चिन्ता गर्नु पर्दैन न त कुनै Surgery न त कुनै Side Effect पुनर्स्थापना पद्धतिबाट पहिलेको जस्तो कपाल पाउनुहोस् । नुहाउन, सुत्न, स्विमिङ्ग खेल्न तथा खेलकुद आदि गर्न कुनै पनि समस्या नहुने ।

फिल्म अभिनेता
सुधांशु जोशी

K33 Hairhotel
कोटेश्वर : प्रभु बैंकको माथिल्लो तल्ला, फोन : ५१००२०७, ५१००२०८, ५१००४१९, मो: ९८५१०११३१५, इमेल : info@k33nepal.com
त्रिपुरेश्वर : युनाईटेड वर्ल्ड ट्रेड सेन्टर, पहिलो तल्ला, B78~81, फोन : ४११७२३३, ४११७२४४, इमेल : kathmandu@k33nepal.com, **चावहिल :** एसि कम्प्लेक्स पाँचौं तल्ला, फोन : ४४९९६९६, ४४६१८३७

रमाउँदै सेभेन सिजनमा

जाडो मौसम सुरु भएको छ। कोठाबाहिर बसेर आकाश हेर्दै मीठो खाना खान मन पर्छ भने सेभेन सिजन लन्ज एन्ड बार तपाईंका लागि उपयुक्त छ । झम्सिखेलमा रहेको लन्जमा चिकेन बिर्यानी, सेभेन सिजन प्लाटर र भेज पकौडा चर्चित छ । जाडोमा तात्तातो पकौडा खान जाने कि ?

महेश प्रधान

अमरावतीकी परी

कवि भानुभक्त कुनै बेला कान्तिपुर आए। नेवारी पहिरन हाकु पटासी अनि कपालमा गुनकेशरीको फूल लगाएका युवती देखेर मोहित भए । अनि, कविता कोरे । भानुभक्तले भनेझैँ नेवारी संस्कृति र पहिरन विशिष्ट छ । नपत्याए हेर्नुस् त, मोडल स्मारिका खड्गीलाई । हाकु पटासीमा उनी सुन्दर देखिएकी छन् । रातो घेरावाला कालो सारी अनि कपालमा रातो फूल सिउँरिदा उनी अमरावतीकी परीझैँ लाग्छिन् ।

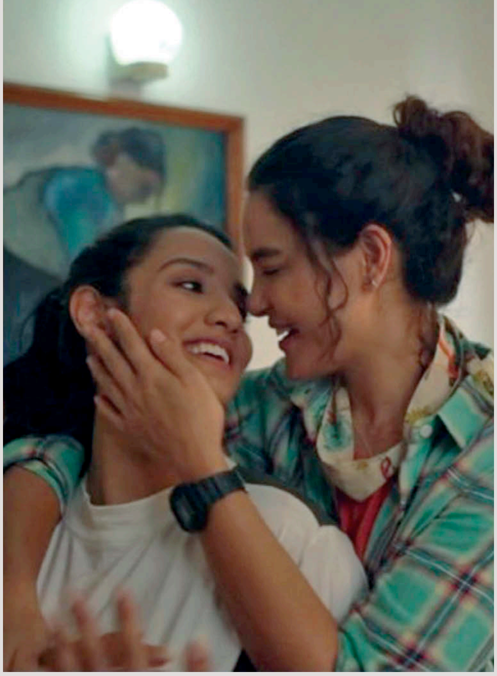

डिजिटलमा प्रियंका

जमाना डिजिटल वेब सिरिजको छ, जहाँ बलिउडका कलाकार डिजिटल प्लेटफर्म *युट्युब* र *नेटफ्लिक्समा* डेब्यु गरिरहेका छन्, नेपाली कलाकार पनि के कम !

छक्का पञ्जाकी नायिका प्रियंका कार्कीले युट्युबमा वेब सिरिज खेलेकी छन् । *जस्ट एनोदर लभस्टोरीमा* प्रियंकाले अभिनय मात्र होइन, निर्देशन, सम्पादन र निर्माण पनि गरेकी छन् । उनले शान बस्न्यातसँग मिलेर यसलाई लेखेकी हुन् ।

समलैंगिक विषयमा बनेको वेब सिरिज *युट्युबमा* हिट भइरहेको छ । सिरिजमा सृष्टि श्रेष्ठ पनि मुख्य भूमिकामा छन् । २९ भदौबाट सुरु सिरिजको ६ वटा एपिसोड प्रसारण भइसक्यो । समलैंगिक विषयलाई सूक्ष्म ढंगले प्रस्तुत गरेकाले सिरिजले दर्शकको मन जितिरहेको छ । सिरिजबाट प्रियंकाको अभिनयका साथै निर्देशनको क्षमता पनि प्रशंसित भइरहेको छ । के अब प्रियंकाले फिल्म निर्देशन पनि गर्लिन् ?

अन्तिममा धक्का

निश्चल बस्नेत र स्वस्तिमा खड्काको जोडीलाई *घामड शेरे* धेरै कोणमा अर्थपूर्ण थियो । पहिलो पटक स्क्रिन सेयर गर्दै थिए । त्यसैले दुवै मरिमेटर प्रचारमा लागे । फिल्म ८ कात्तिकमा रिलिज हुँदै थियो तर अन्तिम समय सर्नुपर्‍यो- त्यो पनि पर्याप्त शो नपाएर । *जोकर*, *छ माया छपक्कै*गायत फिल्म पहिल्यैबाट प्रदर्शनरत थिए, त्यसमाथि मल्टिस्टारर *हाउसफुल ४* थपियो ।

पोई पर्‍यो काले पनि सँगै रिलिज भयो । त्यसैले *घामड शेरेले* अपेक्षाकृत शोज् पाएन । रिलिजको मुखैमा सर्नुपरेपछि निश्चलले *फेसबुकमा* हलवाला र वितरकप्रति रोष पोखे । तर धेरैले यसलाई निश्चल-स्वस्तिमाको साखमा धक्का लागेको रूपमा अर्थ्याएका छन् । अब *घामड शेरे* २२ कात्तिकमा प्रदर्शन हुँदै छ । आशा गरौं, त्यतिबेला शो नपाएर फेरि सर्नुपर्ने बाध्यता आइलाग्ने छैन ।

नोटबुक

सन्तोष आचार्य

नसिक्ने पाठ

जापानका न्यायमन्त्री कात्सुयुकी कावाईले आफ्नो पदबाट राजीनामा दिए, १४ कात्तिकमा । कावाईकी पत्नीले निर्वाचन कानुन उल्लंघन गरेको आरोपपछि उनी नैतिक संकटमा परे । १३ महिला निर्वाचन अभियानकर्मीलाई मन्त्रीपत्नीले प्रतिदिन २ सय ७६ डलर खर्च दिनु कानुनले तोकेविपरीत थियो । त्यस प्रकरणमा जापानी प्रधानमन्त्री सिन्जो आबेले जनतासमक्ष क्षमायाचना गरेर चित्त बुझाएनन्, कावाईलाई मन्त्री पदमा नियुक्त गरेकामा लज्जाबोध भएको भन्दै फेरि पनि जनतासँग माफी मागे ।

जापानमा के हुन्छ, थाहा भएन । नेपालमा 'भ्रष्टाचारमा शून्य सहनशीलता' देखि 'भ्रष्टाचारीलाई किरा परोस्' सम्मका नारा बेस्सरी घन्किन्छन् । तर हाम्रा मन्त्री, प्रधानमन्त्री मात्र होइन, अवसर पाए केही अपवाद छाड्ने हो भने अनैतिक बन्न हामीलाई कुनै पहलमानले पनि सक्दैन । हामीलाई अति नै सामान्य लागेको घटनामा पनि जापानमा मन्त्रीले राजीनामा दिएका सुन्दा पत्यार नलाग्ने स्थिति छ । नेपाली राजनीतिमा नैतिकताको सवाल उठ्दै नउठ्ने होइन तर प्रश्नकर्ताभन्दा पनि प्रश्नका कारक बनेका व्यक्ति बलियो बनिदिन्छन् । 'ठूला माछा बचाऊ, भुरालाई तह लगाऊ' शैली सुशासनको आधार भइदिएपछि हामीले जापानबाट किन सिक्ने ? किनकि 'हामी यस्तै त हो नि !'

तेस्रो को छ ?

राजनीतिमा नैतिकताको पाठ सिक्न टोकियो नै पुग्नुपर्छ भन्ने छैन । नेपालमा पनि दुइटा यस्ता प्रतिनिधि घटना छन्, जसलाई अहिलेका हाम्रा मन्त्री, प्रधानमन्त्रीले पत्याए त के ! ४६ वर्षअघिको सिंहदरबार आगलागी एक भवितव्य थियो । देशको प्रमुख प्रशासनिक भवन जल्नुमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री कीर्तिनिधि विष्टको कुनै भूमिका थिएन । तैपनि विष्टलाई के लाग्यो कुन्नि, नैतिकताको कारण देखाउँदै पदबाट राजीनामा दिए । राजा वीरेन्द्रले 'तिमीले सिंहदरबार जलाएको होइन, किन राजीनामा दिन्छौ ?' भन्दा उनले 'विष्णुका अवतार' का कुरासमेत सुनेनन् । सिंहदरबार छाडेर डिल्लीबजारको आफ्नो कुटीमा फर्किए । स्वाभाविक थियो, उनलाई कसैले राजीनामा गर्न कर गरेका थिएनन् । तर उनको ब्रह्मले मानेन । पदको आकर्षणमा उनी लोभिएनन् ।

त्यसको ठीक १४ वर्षपछि २८ फागुन ०४४ मा दशरथ रंगशालामा फुटबल खेल चलिरहँदा दर्दनाक घटना भयो । निरन्तर ठूलो हावाहुरीका कारण ७१ जना दर्शकको ज्यान गयो । तत्काल शिक्षा तथा खेलकुदमन्त्री केशरबहादुर विष्टले नैतिकताका आधारमा राजीनामा दिए । उनलाई पनि राजा वीरेन्द्रले राजीनामा फिर्ता लिन आदेश दिए । दरबारको त्यो जगजगीमा पनि उनले राजाको बोली टेरेनन् । विभागीय मन्त्रीको हैसियतले आफू एक मिनेट पनि पदमा बस्न लायक नरहेको भन्दै राजीनामा बुझाएर हिंडे ।

कीर्तिनिधि विष्ट

केशरबहादुर विष्ट

त्यसको अर्को १५ वर्षमा काठमाडौंको हावा आफ्नो स्वाभाविक लयमा थिएन । प्रजातन्त्र आएको थियो । लामो समयदेखि गुम्सिएका घरका झ्याल-ढोका एकसाथ खुल्दा अनेक विकृति पनि भित्रिएका थिए । सत्ताको नेतृत्व कांग्रेसले गरिरहेको थियो । साथमा उसले भ्रष्टाचारीदेखि अनेक तहका माफियालाई चारतारे झन्डाले सुशोभित गरिरहेको थियो । मन्त्रीहरू भ्रष्टाचारको रिले दौडमा थिए । कांग्रेसका सर्वमान्य नेता गणेशमान सिंहलाई अति भएछ । उनले सार्वजनिक रूपमै भने, 'पञ्चायतकालमा त बेलाबेला नैतिकता देखिन्थ्यो, अहिले त्यो पनि हराएछ ।' किनकि 'हामी यस्तै त हो नि !'

यस्तै हो कमरेड !

'देशलाई समृद्ध बनाउँछु, जनतालाई सुखी राख्छु' भन्दै किरिया खाएका नेताहरू भ्रष्ट, गफाडी र नैतिकहीन बन्दै गएपछि नै जनताले आफ्नो नयाँ नायक खोज्न थाल्छ । वृद्धहरूबाट भएन भनेर युवातिर आशा जाग्न थाल्छ । यस्तै आश गरिएका एक नेता थिए, योगेश भट्टराई । निकै रस्साकस्सीपछि संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयनमन्त्री बनेका योगेशको हालसम्मको कार्यशैली हेर्दा मन्त्री युवा हुँदैमा ऊसँग ठूलो आश गरिहाल्न सकिँदैन भन्ने चेत खुलेको छ ।

काम नगरी प्रचार गर्ने शैलीका कारण जनमानस उनीप्रति विश्वस्त छैन । २० हजार पर्यटन व्यवसायीलाई टुँडिखेलमा उतारेर भ्रमण वर्ष सफल बनाउनेदेखि निजगढ विमानस्थल निर्माणका लागि दबाब दिन १० लाख मान्छे उतार्ने हुँकार के मन्त्री सुहाउँदो छ ? झन्डै २५ प्रतिशत काम बाँकी रहेको भैरहवाको अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल पुसबाटै सञ्चालन, निर्माण मोडल नै टुंगो नलागेको निजगढ विमानस्थल पनि पुसमै शिलान्यास गर्ने हावादारी बयान कसले पत्याउँछ ? पण्डित लगेर इँटा राख्ने मात्र हो भने बेग्लै कुरा ।

'वाह ! नेपाल एयरलाइन्स' वाला वक्तव्यपछि जहाज ग्राउन्डेड छन् । पार्टपुर्जा खोज्न कर्मचारी विदेश भ्रमणमा छन् । हवाईजहाजमा यात्रु कुराइदिन्छन् । पशुपतिनाथ मन्दिर परिसरमा आरतीका बेला राष्ट्रिय गान बजाउन उर्दी जारी गर्छन् । पत्नीदेखि सालासम्मलाई नेकपाको नेता र मन्त्रीको हैसियत दुरूपयोग गरेर जागिर दिन्छन् । तर यति गर्दागर्दै पनि 'आफूले काम गर्न नसकेको प्रधानमन्त्रीलाई महसुस भए आफैं राजीनामा दिने' भन्नसम्म भ्याउँछन् । जापानका मन्त्री वा हाम्रै विष्टद्वयबाट योगेश प्रभावित होलान् भन्ने लाग्दैन । किनकि 'हामी यस्तै त हो नि !' ने

NIC ASIA
एन आई सी एशिया बैंक लि.

22 YEARS of SERVICE

ISO 9001 Certified Bank

Care Ratings Nepal
CARE-NP A (Is)

SUPER
चमत्कारिक
खाताहरु

खातावालाको लागि बीमा सुविधा त अरुमा पनि पाईन्छ तर एकजनाले खाता खोल्दा पुरै परिवारको लागि **रु. १ करोड ३० लाख भन्दा बढिको बीमा सुविधा** पाउन चाहि सुपर चमत्कार नै हुनुपर्छ । त्यसैले **सोच बदलौं**, एन आई सी एशिया बैंकलाई नै रोजेर यो अद्वितीय सुपर चमत्कारको फाईदा उठाऔं ।

३

पुरै परिवारको लागि गरेर कुल

रु. १ करोड
सम्मको
दुर्घटना बीमा

रु. ३० लाख
सम्मको बीमा सुविधा
(२५ घातक रोगहरु
लागेमा)

रु. १५०,०००/-
सम्मको औषधी
उपचार खर्च

२

कर्जा सम्बन्धी चमत्कारिक फाईदाहरु

* कर्जाको ब्याजदरमा बिशेष सहुलियत ।
* कर्जासँग सम्बन्धित प्रशासनिक शुल्कमा ०.२५% सम्म छुट ।

२५

अन्य चमत्कारिक फाईदाहरु

* शर्तहरु लागुहुनेछन्

Scan for more details

consultone

www.nicasiabank.com
Toll Free Number : 1660-01-77771

बैंक पनि, साथी पनि
राम्रो पनि, हाम्रो पनि

WEATHERCOAT
LONG LIFE
EXTERIOR EMULSION WITH PU & SILICON
Since 1760
Lewis Berger
Paint your imagination
का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८
घाम-पानी छेक्दछ १० वर्ष टिक्दछ
XP ADVANCED
WEATHERCOAT
LONG LIFE
EXTERIOR EMULSION WITH PU
PU & SILICON TECHNOLOGY
REPELS HEAVY RAIN
चर्को घामबाट बचाउँछ
मुसलधारे वर्षाबाट जोगाउँछ
10 YEAR WARRANTY
१० वर्ष वारेन्टी